

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav translátologie

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Aneta Novorková

Komentovaný český překlad esejistického díla: Анна Политковская. Путинская
Россия (Библиотека Альдебаран: <http://lib.aldebaran.ru/>)

Annotated Translation of an Essay: Anna Politkovskaya. Putin's Russia
(Biblioteka Al'debaran: <http://lib.aldebaran.ru/>)

Poděkování

Chtěla bych zde poděkovat zejména vedoucímu práce PhDr. Stanislavu Rubášovi, Ph.D. za cenné odborné rady, ochotu a za čas, který mi věnoval. Dále bych chtěla poděkovat svému příteli a rodině za podporu a také přátelům, české i ruské národnosti, za to, že se se mnou dělili o své dojmy a znalosti ohledně dané tematiky.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 25. 8. 2014

Abstrakt

Cílem této práce je vytvoření komentovaného překladu vybraných částí knihy *Putinskaja Rossija* autorky Anny Politkovské, konkrétně se jedná o kapitolu *Nord-Ost. Novějšaja istorija uničtoženija (Istorija pervaja. Pjatyj; Istorija vtoraja. No. 2551 – „neizvestnyj“; Istorija tretija. Siradži, Jacha i vsje-vsje-vsje)*. Úvodní část komentáře je věnována analýze autorčina života a činnosti, současné politické a společenské situaci v Ruské federaci a problematice ruských opozičních novinářů a organizací. Další část předkládá kontrastivní analýzu textu originálu a návrh překladatelských řešení, vždy se zaměřením na funkční ekvivalenci. Během této analýzy je stanovena překladatelská metoda. Na závěr diskutujeme a odůvodňujeme jednotlivá překladatelská řešení u překladatelsky obtížných pasáží.

Klíčová slova: překlad, překladatelské problémy, Anna Politkovská, opozice v Rusku, překlad publicistiky, Putinovo Rusko, Vladimir Putin, Čečensko, teroristické útoky v Rusku

Abstract

The aim of this Master Thesis is to present annotated translation of the chapter *Nord-Ost. Novejšaya istoriya unichtozheniya (Istorija pervaya. Pyatyj; Istorija vtoraya. No. 2551 – neizvestnyj; Istorija tretija. Siradzhi, Yacha i vsye-vsye-vsye)*. The first part of the commentary focuses on analysis of the author's life and work, current political and social situation in the Russian Federation and the position of Russian opposition journalists and organisations. The next part presents comparative analysis of the original and also translation solutions, which were created with emphasis on the functional equivalence. In this part the translation method is presented. The closing part discusses translation solutions of the difficult parts of the text.

Key words: translation, translation problems, Anna Politkovskaya, opposition in Russia, journalism translation, Putin's Russia, Vladimir Putin, Chechnya, terrorist attacks in Russia

Obsah

Úvod	8
Text překladu	11
Překladačský komentář	47
1. Anna Politkovská – život a činnost	47
2. Žánrová charakteristika	53
3. Zasazení předlohy do kontextu výchozí i cílové literatury	55
4. Doba a místo vzniku textu a jejich vliv na překlad	58
5. Záměr autorky	59
6. Předpokládaný příjemce	60
7. Zachování funkce textu překladu	61
8. Stylistické prostředky	62
8.1. Přímá řeč	65
8.2. Kompozice	66
8.3. Reálie	68
9. Lexikální prostředky	70
9.1. Frazeologismy	72
9.2. Další lexikální jevy	76
10. Suprasegmentální jevy	78
11. Další překladačská řešení	80
11.1. Překlad názvu	80
11.2. Přepis ruských jmen	80
Závěr	81
Použitá literatura	82
Příloha: Text originálu	88

*Památník obětem terorismu před Divadelním centrem na Dubrovce v Moskvě
(zdroj: Wikipedia.org)*

Úvod

Během posledních 14 let, za vlády Vladimira Putina, přerušené čtyřletým mandátem loutkového prezidenta Dmitrije Medveděva, došlo v Rusku k výrazné změně politického směřování a množí se názory, že zvolený směr vede Ruskou federaci spíše do minulosti, než k reformovanému systému a poučení z minulých chyb. Putin nejprve ovládl média: moc dobře věděl, že právě televize jej vynesla na výsluní a může jej také snadno zlikvidovat, a proto veškeré opoziční či nezávislé kanály zrušil (viz likvidace televizní stanice NTV v roce 2001). Poté upevnil tzv. vertikálu moci, díky které většina rozhodnutí závisí na Kremlu, omezil občanská práva a s pomocí cenzury a státem ovládaných médií, podsouvá své vidění světa řadovým občanům až do obývacích pokojů. Putin své oponenty nebo lidi, kteří svým majetkem či vlivem na veřejné mínění ohrožovali jeho pozici, postupně zlikvidoval a do svého okolí a na významné posty dosadil loajální osoby. Nakonec díky potlačení sebemenších projevů vzdoru dal běžným občanům znát, že kritika či snad snaha o změnu jeho přístupu je vyloučena. A tak velká část ruského národa rezignovala a pocit bezmoci uložila kamsi hluboko do své duše – lidé se starají sami o sebe, těší se z každodenních maličkostí, jsou rádi, že mají střechu nad hlavou a nikdo si jich moc nevšímá a milují své Rusko, s jeho bohatou kulturní historií, tradicemi a širokou ruskou duší.

Tento znepokojující vývoj v zemi, se kterou nás pojí nejen společné slovanské kořeny a některé rysy mentality, ale také mnoho společně prožitých let, u českého národa nevyhnutelně rozehrává více emočních strun, než je tomu například u obyvatel západních zemí. Stačí si jen uvědomit, že před pouhými čtyřiceti lety vládl v Rusku a v naší zemi stejný politický, ekonomický i společenský systém. K tomu přidejme nestabilitu a náročnost přechodu od jednoho systému k druhému – proces, během kterého je možné, aby se jeden charismatický a sebejistý člověk s kontakty, který dobře zná mentalitu svého národa a umí vybrat ta správná populistická témata a hesla, dostal k moci. Protože právě tak vtrhl Putin, bývalý důstojník KGB, do ruské politiky. Získal si náklonnost mnohých demonstrací síly: jeho předvolební kampaň (i když měl díky Jelcinovu doporučení výhru v prezidentských volbách téměř jistou) spočívala v rozpoutání druhé čečenské války. Další Putinovou divokou kartou bylo založení strany *Jednotné Rusko*, jejímž – jak píše Poltkovská v knize *Ruský deník* – „jejím jediným programem byla podpora prezidenta

Putina.“ Tato strana spojila zejména bývalé sovětské stranické a komsomolské funkcionáře, kteří pak neváhali na Putinovu podporu vynaložit obrovské peníze (Politkovská, *Deník*, 8). Od svého založení však zastává neochvějnou pozici nejsilnější strany v zemi.

V České republice je současná ruská situace často považována za problémy nám na míle vzdálené, za osud divokého východního národa. Avšak po poslední prezidentské volbě, kdy jsme byli svědky snah změnit Ústavu, obměnit postavy na vedoucích pozicích a více rozhodnutí směřovat na Hrad, se objevilo mnoho reakcí plných obav z možného vykročení naší země „ruskou cestou“ (např. průzkum České pozice, viz *Zeman jako Putin?*).

Poučení z minulosti i ze současných událostí sledují naše média dění v Rusku, a zejména pak negativní zprávy, více než pečlivě. Oblíbeným tématem jsou zprávy o představitelích opozice a příkoří, které je na nich pácháno. Proto i zprávy o případu vraždy Anny Politkovské a o následném vyšetřování jsou v českém tisku předávány s velkou pečlivostí, např. na nejčtenějším internetovém deníku idnes.cz má Anna Politkovská vlastní sekci, obsahující články o její osobě a vyšetřování její vraždy (wiki.idnes.cz). Její úmrtí je každoročně připomínáno neziskovou organizací Člověk v tísni, která při této příležitosti organizuje doprovodné akce, jako jsou promítání dokumentů o Politkovské či debaty (Pospíchalová); k novinářčím nedožitým 50. narozeninám uspořádala Jednota tlumočnicků a překladatelů vzpomínkový večer (Kofránková). V Karlových Varech, městě s velkou ruskou menšinou, byl dokonce po Politkovské pojmenován park (*Karlovy Vary pojmenují park po zavražděné ruské novinářce*). Na základě prací Anny Politkovské vzniklo také úspěšné divadelní představení *Putin lyžuje* (Stulírová).

Díky tomuto prostoru v médiích i ve veřejném prostoru a zmiňovanému zaměření naší země na situaci v Ruské federaci je Anna Politkovská mezi informovanými čtenáři v České republice známou osobností a její činnost nebo spíše články jsou ceněným zdrojem informací „z druhé strany barikády“. V tomto kontextu je překvapující, že z její práce byla zatím v České republice přeložena a vydána pouze kniha *Ruský deník* (překlad – Libor Dvořák, Jota, 2007), ve které Politkovská popisuje období od prosince 2003 do srpna 2005 a rozebírá důvody úspěchu autoritářské vlády Putina. V knize *Putinskaja Rossija* pak s pomocí příběhů jednotlivých ruských občanů, kterým Putinův režim ovlivnil život, dokládá, že Putin rozhodně není vůdce, kterého si přeje většina Rusů. A

také odhaluje, pro koho je jeho setrvání u moci výhodné. Ačkoliv tedy kniha přibližuje příběhy běžných obyvatel a byla by pro většinu čtenářů zajímavější a nosnější, než běžná analýza souvislostí, v českém překladu zatím nevyšla. A právě snaha o šíření jejich článků mezi širší čtenářské kruhy byla jedním z impulsů pro překlad vybraného textu.

Cílem této práce je vytvoření překladu vybraných částí knihy *Putinskaja Rossija* autorky Anny Politkovské, který je opatřen překladatelským komentářem. Úvodní část komentáře je věnována analýze autorčina života a činnosti, současné politické a společenské situaci v Ruské federaci a problematice opozičních novinářů a organizací v Rusku. Další část předkládá kontrastivní analýzu textu originálu a návrh překladatelských řešení, vždy se zaměřením na funkční ekvivalenci. Během této analýzy je stanovena překladatelská metoda. Na závěr diskutujeme a odůvodňujeme jednotlivá překladatelská řešení. Tato studie je zamýšlena jako jakési vodítko pro překlad zbylých částí knihy *Putinskaja Rossija*, která zatím v českém překladu nevyšla.

Text překladu

Nord Ost. Novodobý příběh likvidace

8. února 2003. Moskva, 1. Dubrovská ulice – nyní známá celému světu jako Dubrovka. V budově divadla, jehož snímky před pouhými třemi měsíci obletěly doslova celý svět, se slaví ve velkém stylu. Fraky, večerní róby, komplet politická smetánka, samé och, ach, polibky, objetí, členové vlády, poslanci, hlavy parlamentních stran a frakcí, nejvybranější pochoutky...

Slaví se definitivní porážka „mezinárodního terorismu“ v našem hlavním městě a podle proputinových politiků je jejím důkazem návrat muzikálu *Nord-Ost* na místo teroristického útoku. A právě 8. února se koná obnovená premiéra: muzikál dávají poprvé od osudového večera 23. října 2002, kdy nehlídanou budovu divadla během představení obsadilo několik desítek teroristů z Čečenska. Chtěli donutit prezidenta Putina k ukončení druhé čečenské války a k odsunu ruských vojsk ze své země.

Nedonutili. Nikdo nikoho neodsunul. Válka pokračovala a pokračuje dál a stejně jako dřív – bez přemýšlení a pochyb o správnosti používaných metod. Stala se pouze jedna věc: 26. října, v brzkých ranních hodinách byl proveden plynový útok na budovu divadla, tedy na všechny osoby, které se v ní nacházely (asi 800 lidí), jak na teroristy, tak na rukojmí. Byl použit tajný bojový plyn, jehož typ, a tedy i vlastnosti, vybíral prezident osobně (dnes už je to potvrzené). Po plynovém útoku následoval zásah speciálních protiteroristických jednotek, během něhož byli zlikvidováni všichni útočníci spolu s téměř dvěma stovkami rukojmích. Mnoho lidí zemřelo bez jakékoli lékařské pomoci (typ plynu neprozradili dokonce ani lékařům, kteří měli zachraňovat raněné), nicméně už kvečer prezident bez mrknutí oka prohlásil, že je to vítězství Ruska nad „silami mezinárodního terorismu“...

... tak tedy 8. února se slavilo a o obětech oné „záchranné“ likvidační akce se téměř nemluvalo – ve společnosti je už cítit uvolnění mravů, které přišlo s Putinem. Zkrátka se klasicky, „po moskevsku“ pořádně řádilo a vypadalo to, že mnozí záhy zapomněli, proč pozvedají číše. Zpívalo se, tančilo, jedlo, mnozí se opili a říkali naprosté hlouposti, cyničtější o to víc, že se celá akce konala přímo v narychlo zrekonstruované budově, kde zemřelo mnoho našich krajanů. Všichni pozůstalí po obětech útoku v divadle na Dubrovce pozvání na oslavy kategoricky odmítli s tím, že je

to znevažování památky zemřelých. Prezident se oslav sice také nemohl účastnit, ale poslal blahopřání.

A k čemu blahopřál? K tomu, že nás nikdo nezlomí. Blahopřání odpovídalo typické sovětské rétorice a stalinsky nelidskému přístupu: lidí je nám samozřejmě líto, ale zájmy společnosti stojí výše... Producenti muzikálu poděkovali prezidentovi za pochopení jejich finančních problémů a slíbili, že „diváci nebudou litovat“, jelikož muzikál „chytil druhý dech“...

A nyní o druhé straně mince. O těch, na jejichž životech prezident předvedl svou neohroženou moc, a posílil tak své členství v mezinárodní protiteroristické koalici... O životech lidí, kterým události na Dubrovce do života tvůrčí impuls nepřinesly, ale naopak jej zničily či alespoň rozdělily na „před“ a „po“. A také o lidech, jimž život, jedinečný a neopakovatelný, zcela vzaly. O obětech, na které se současné vedení naší země snaží co nejrychleji zapomenout a všemožně nutí k zapomnění i nás. O etnických čistkách, které následovaly po útoku. **O nové, pro člověka smrtelně nebezpečné státní ideologii.** Putin o ní mluvil mnohokrát. A v jeho podání vypadá zhruba následovně: oběti počítat nebudeme, to nečekejte. Ani pokud jejich počet bude obrovský.

Příběh první.

Pátý

Jaroslav Fadějev, chlapec z Moskvy, je číslo 1 na seznamu zemřelých při záchranné akci. Jak všichni víme, verze Kremlu zní následovně: čtyři rukojmí, kteří zemřeli na následky poranění střelnou zbraní, byli zastřeleni teroristy, a to bez výjimky, jelikož zásahová jednotka specnaz FSB, Putinovy rodné organizace, nedělá chyby, a proto nikoho z rukojmích nezabila.

Nicméně fakta zamlčet nelze – v Jaroslavově hlavě byla nalezena kulka. Avšak na oficiálním seznamu „čtyř osob, zastřelených teroristy“ jeho jméno nenajdete, Jaroslav je pátá oběť s kulkou v hlavě. Kolonka „Příčina smrti“ v ohledávacím listu, který dostala Jaroslavova matka pro účely pohřbu, je proškrtnuta. Jednoduše ji nevyplnili.

... 18. listopadu 2002 by Jaroslav, žák desáté třídy, oslavil šestnácté narozeniny. Chystala se velká rodinná oslava a dárky, stejně jako vždycky. Při posledním rozloučení nad hrobem již navždy patnáctiletého Jaroslava pronesl jeho dědeček, moskevský lékař: „Tak to vidíš, ani jsem tě nestihl naučit, jak se holit...“.

... Na muzikál se vypravili ve čtyřech: sestry Irina Vladimirovna Fadějevová a Viktoria Vladimirovna Kruglikovová se svými dětmi, Jaroslavem a Anastasií. Jaroslav byl syn Iry, devatenáctiletá Nast'ja je dcerou Viky. Ira, Vika a Nast'ja přežily, ale Jaroslav, jediný syn Iry, jediný synovec Viky a jediný bratranec Nasti, zemřel. Za okolností, které nebyly nikdy právně objasněny.

Po zásahu jednotek specnazu a plynovém útoku odvezli Iru, Viku a Nast'ju v bezvědomí do nemocnice, ale Jaroslav se ztratil. Úplně. Nebyl veden ani na jednom ze seznamů. Nebyla dostupná jediná oficiální zpráva, „horká linka“, kterou uváděli v televizi a v rádiu, nefungovala, příbuzní rukojmích zmateně pobíhali po Moskvě. Společně s rodinou pátrali také přátelé, prohledávali Moskvu, rozdělili ji na části a každý prověřoval nemocnice a márnice ve „svém“ sektoru...

Nakonec v jednom z „mrazáků“ v Cholzunovově ulici našli tělo č. 5714, podobou odpovídající Jaroslavovi. Ovšem potvrdit, že je to on, nemohli. A ačkoli v kapse nebožtíka našli pas¹ Iriny Vladimirovny Fadějevové, Jaroslavovy matky, na stránce se záznamy o dětech bylo zapsáno něco jiného, než informace dokládající, že jde o hledaného chlapce: „muž, Fadějev Jaroslav Olegovič, 18. 11. 1988“. A „náš“ Jaroslav se

¹ V Rusku jsou pasy používány jako osobní doklad totožnosti, cestovní doklady jsou nazývány zahraničními pasy (pozn. překl.).

narodil v roce 1986...

„Když jsme totiž byli TAM,“ vysvětluje později Ira, „skutečně jsem synovi dala do kapsy svůj pas. Pro jistotu. Jelikož on s sebou žádné doklady neměl. Pomyslela jsem si, že vypadá starší, alespoň na osmnáct, je hodně vysoký, a kdyby třeba najednou Čečenci začali pouštět ven děti a mládež, tak že by ho třeba kvůli výšce nechtěli pustit... A tak jsem se, přímo v sále, nenápadně ukryla za křeslo a zapsala do svého pasu Jaroslavovy údaje se změněným rokem narození, aby ho počítali mezi mladistvé...“

... Sergej, Irinin kamarád, přijel 27. října za Irou do nemocnice a řekl jí o tělu č. 5714 a taky o pasu v kapse a o podobě s Jaroslavem. Iře to celé došlo a z nemocnice okamžitě utekla, tak jak byla, bez ohledu na mráz.

Šlo o to, že rukojmí, kteří přežili a byli po zásahu převezeni do nemocnic, se stali rukojmími i tam. Na příkaz speciální služby jim bylo zakázáno samostatně a na revers chodit domů, neměli právo komukoli volat či mluvit s rodinou. Sergej se dostal do nemocnice poté, co podplatil každého, koho potkal: zdravotní sestry, ochranku, ošetřovatelky, policisty – všudypřítomná korupce v naší zemi zkrátka otevírá i ty nejpevněji zavřené dveře.

Ira tedy utekla... Z nemocnice běžela rovnou do márnice. Tam jí na počítači ukázali fotografii a ona poznala Jaroslava. Požádala, aby tělo přivezli, pečlivě jej ohledala a na hlavě našla dva otvory po kulce: kudy vešla a kudy vyšla. Oba byly zality voskem. Která matka by však po hmatu nerozeznala vosk od pokožky vlastního syna?... Sergeje, který ji doprovázel, překvapilo, jak naprosto klidná Ira byla, nebrečela, nepropadala hysterii – chovala se racionálně a nenechala se strhnout emocemi.

„Byla jsem skutečně ráda, že jsem ho konečně našla,“ vypráví Irina. „Když jsem ležela v nemocnici, stihla jsem si zatím vše promyslet a představit si všechny scénáře. A také svou reakci, pokud mi řeknou, že je Jaroslav po smrti. Když jsem v márnici pochopila, že je to opravdu můj syn a že můj život tím pádem skončil, začala jsem zkrátka jednat podle předem promyšleného plánu. V klidu jsem všechny poprosila, aby odešli z místnosti, kam přivezli tělo mého syna. Řekla jsem jim, že s ním chci být sama. Takhle jsem si to naplánovala. Vždyť jsem mu před smrtí něco slíbila... Když jsme TAM totiž čekali, co bude dál, tak během té poslední noci, pár hodin před plynovým útokem, mi Jaroslav řekl: Mami, já už to asi nevydržím, docházejí mi síly... Mami, a jestli se něco stane, tak co bude PAK? A já mu řekla: Ničeho se neboj. Doteď jsme byli pořád spolu a i tam budeme spolu... A on povídá: Mami, a jak tě tam poznám? A já: Budu

tě stále držet za ruku a dostaneme se tam spolu, ruku v ruce. Neztratíme se. Jen mě nepouštěj, drž se pevně... A jak to nakonec dopadlo? Já jsem ho zradila! Přece jsme se nikdy v životě nerozdělili. Nikdy. A proto jsem byla tak klidná, vždyť tady jsme byli vždy spolu, a tak ani tam, po smrti, se nerozdělíme... Takže když jsem s ním zůstala sama, řekla jsem mu: Už se neboj, našla jsem tě a brzo budu s tebou. Nikdy se nestalo, že bychom se rozdělili, a já jsem mu zalhala. Vždy a všude spolu. Tak proto jsem tehdy byla tak klidná... Odešla jsem bočními dveřmi, abych se nesetkala s přáteli, kteří na mě čekali, a požádala jsem, aby mě pustili zadním východem. Když jsem vyšla na ulici, stopnula jsem si první auto, nechala se vysadit u prvního mostu přes řeku Moskvu a skočila z něj. Ale... ani utopit jsem se nedokázala. Pluly tam kry a dostala jsem se mezi ně. Plavat neumím, ale voda mě nadnášela. Došlo mi, že se netopím a říkám si: Kéž bych aspoň dostala křeč do nohy, ale ani to se nestalo. A jako naschvál si mě někdo všiml a vytáhl mě... Zeptali se mě, odkud jsem a co dělám ve vodě. A já na to: Jdu z márnice. Ale nikam mě nevozte. Řekla jsem jim číslo, na které mají zavolat, a přijel pro mě Sergej... Držím se zuby nehty, ale ve skutečnosti jsem po smrti. Nevím, jak to tam beze mě zvládá.“

... Když se 26. října, po plynovém útoku, Ira probudila v nemocnici, uvědomila si, že pod přikrývkou leží úplně nahá. Všechny ostatní ženy, také rukojmí z divadla, byly oblečené, jen Ira byla zcela nahá pouze s ikonkou pevně stisknutou v dlani. Jakmile byla schopná mluvit, začala prosit sestry, aby jí daly alespoň něco z jejího oblečení. Ty jí však vysvětlily, že vše, v čem ji přivezli z divadla, bylo na rozkaz speciální služby zlikvidováno, protože to bylo prosáklé krví.

Ale proč?... A čím to byla krev? A kde se vzala, když oficiálně byl použit jen plyn? Omdlela Ira se synem v náručí?... Čili člověk, jehož krev potřísnila Irino oblečení, byl zastřelen v takové pozici, že ji zkrátka musel ušpinit... Musela to tedy být Jaroslavova krev!

„Ta poslední noc byla nejdříve dost neklidná,“ vzpomíná Ira. „Byli nervózní. Pak ale „Mozart“ (tak jsme mu říkali) – Movsar Barajev, to byl jejich vůdce, oznámil, že do jedenácté hodiny ranní můžeme být v klidu, a tak nám vysvitla naděje. Začali nám dávat pití. Házeli nám lahve. Nebylo dovoleno vstávat z místa, a pokud někdo něco potřeboval, tak musel zvednout ruku. A pak mu hodili lahev s vodou nebo džusem. Když začal zásah a Čechenci začali přebíhat po jevišti, řekla jsem sestře: Přikryj Nast’u bundou, – a sama jsem pevně objala Jaroslava. Vůbec jsem nepochopila, že dovnitř pouští plyn,

jen jsem si všimla, jak teroristi znervózněli. Jaroslav byl vyšší než já, takže když jsem ho objala, zakryl spíš on mě... Pak jsem ztratila vědomí... A v márnici jsem si uvědomila, že kulka zasáhla jeho hlavu z té vnější strany. Takže mě zakryl vlastním tělem. Kulka prošla jeho hlavou a mě už nezasáhla. Zachránil mě... Ačkoli jsem celých těch 57 hodin, kdy nás tam drželi, snila jen o tom, jak zachráním já jeho.“

Ale čím kulka to byla?... Čečenců? Nebo „našich“ ze specnazu?... Nechali provést balistickou expertizu? S jakými výsledky?... A odebrali vzorek krve z oblečení na biochemickou analýzu, aby určili, čím je?

Nikdo z rodiny na tyto otázky nezná odpovědi. Veškeré materiály jsou přísně tajné. Dokonce i pro matku. V márnici sice jako příčinu smrti zapsali „střelné poranění“, ale jen obyčejnou tužkou. Potom tu knihu se záznamy zařadili mezi přísně tajné dokumenty, takže nikdo neví, zda to vymazali nebo nechali... „Samozřejmě, že vymazali,“ je přesvědčena rodina.

„Nejdřív jsem podezírala jednu z Čečenek. Celou dobu TAM seděla vedle nás,“ vypráví Ira. „Všimla si, že jakmile jsem vycítila nebezpečí či zaslechla nějaký hluk, chytla jsem svého syna a pevně ho objala. Můžu za to tedy já, že si nás všimla a pak už z nás nespustila oči. Neustále nás sledovala nebo se mi to alespoň zdálo. A v jednu chvíli si vedle mě stoupla, uhrančivě se zadívala na Jaroslava a pronesla: A ten můj zůstal tam. Tedy v Čečensku. Nic se nám pak nestalo, ale měla jsem pocit, že nás nepřetržitě pozoruje. Že by to byla ona, kdo zastřelil Jaroslava?... Ještě dnes se mi v noci vybavují ty její oči v odhaleném proužku tváře.“

„Pak ale přátelé Iře vysvětlili, že ta to být nemohla – otvor po kulce rozměrem neodpovídal ráži samopalu. A Čečenky přece měly jen samopaly.“

Otázky tedy zůstávají bez odpovědí: Čím to byla kulka? A kdo vystřelil?...

„Takže to byli „naši“,“ uvažuje Ira, „bohužel jsme seděli na těch nejhorších místech, vzhledem k situaci... Přímo u dveří. Měli jsme smůlu... Když někdo vešel, hned byl u naší 11. řady. Když do sálu vběhli teroristi, byli jsme první na ráně. A stejně tak při vpádu „našich“...“

Ira si každopádně situaci může analyzovat třeba donekonečna. Její názory a dohady vrchnost nezajímají. Podle oficiální verze příběhu byli na Dubrovce zastřeleni čtyři lidé a ani o jednoho víc. Jaroslav byl pátý, do příběhu tedy nezapadá. Proto také kolonka „příčina smrti“ v zápisu v matriční knize zbaběle zeje prázdnotou. A proto také nebyl oficiálně prohlášen za oběť v případě č. 229133, takzvaného případu *Nord-Ost*,

kterým se zabývá vyšetřovací skupina Moskevské městské prokuratury. Jako by ani nebyl jedním z rukojmích...

„Ubíjí mě fakt, že Jaroslav žil, ale ti nahoře teď dělají, jako by takový člověk nikdy ani neexistoval...“, vysvětluje Ira.

A co víc – jakmile se Ira o své dohady, pochyby a otázky podělila s několika novináři, zavolali si ji na prokuraturu, kde se zabývají případem *Nord-Ost*. Prokurátor byl vzteklý a hned spustil: „To se snažíte vyvolat skandál nebo co? Copak nevíte, že NEMOHL být zastřelen?“

A pak nešťastnou matku, už tak psychicky zcela na dně, hezky postrašil: „Takže buďto teď sepišete prohlášení, že jste novinářům nic neříkala a že si to vše vymysleli, a my je pak budem žalovat pro pomluvu federální služby, anebo bez vašeho svolení otevřeme hrob vašeho syna a provedeme exhumaci!“

Ira však sprostému vydírání nepodlehla a prohlášení nenapsala. Po čtyřhodinovém (!) „zpracovávání“ na prokuratuře se rozloučila a zamířila rovnou na hřbitov. Hlídat. Bylo to koncem listopadu, a to je v Moskvě už pěkná zima. Na hrobu proležela několik hodin a čekala, že tam každou chvíli naběhnou zloději z prokuratury, aby rušili Jaroslavův pokojný odpočinek... Od smrti ji opět zachránili přátelé. Poté co se Ira večer nevrátila domů, začali hledat po celém městě, a to včetně hřbitova...

... Ira věří, že je teď nejdůležitější, aby se Jaroslav tam nahoře dozvěděl, jak moc si ho jeho rodina váží a obdivuje jeho dospělé a odvážné jednání v posledních hodinách jeho ani ne šestnáctiletého života. Byl to skromný chlapec, nikde se nepotuloval a absolvoval hudební školu, zatímco jeho vrstevníci vysedávali po hospodách a zdokonalovali se v nadávkách... Ale Jaroslava to velmi trápilo – chtěl být jedním z nich, drsňákem, odvážným, rozhodným, pevným...

Velmi důležitý byl pro Jaroslava jeho deník – takový sešitek, co si v jeho věku vedl snad každý z nás – kam si zapisoval odpovědi na otázky, které pro něj byly zásadní. Ira si tenhle jeho deníček přečetla hned po událostech na Dubrovce. Namátkou v něm našla otázku ohledně povahových rysů, které má na sobě rád a které ne. Jaroslav si zapsal: Vadí mi, že jsem takový zbabělec, tak nerozhodný a taky stydlivý. Tak tohle se před smrtí rozhodně změnilo. Co bys na sobě chtěl změnit? – další otázka. Chtěl bych být drsnější, jako ostatní kluci. Ve škole sice přátele měl, ale ti patřili do kategorie „lůzři“ a „holky je nechtějí“. Doma bylo Jaroslava slyšet, vtipkoval, byl odvážný a rozhodný. Ale jakmile překročil práh domu, bylo vše jinak.

„A vidíte, jak se nakonec předvedl... tím nejlepším způsobem,“ dodává Ira.

Většinou je tohle vše v člověku skryté a on často neví, co s tím, je pak potřeba najít příležitost, kde může své silné stránky ukázat. A každý dobře ví, co se v něm skrývá... Samozřejmě to věděl i Jaroslav... Dnes to Ira vše chápe, ale vadí jí jediné – že nestihla Jaroslavovi říct, jak moc je na něj jako na syna hrdá...

„Mě třeba považují za silného člověka,“ vypráví Vika, Jaroslavova teta, také rukojmí z Dubrovky. „Ale TAM jsem se úplně sesypala. Z nás čtyř byl Jaroslav nejmladší, ale právě on nás držel nad vodou, úplně jako dospělý chlap. Moje dcera se zhroutila a vykřikovala: Mami, já chci žít, nechci umřít... Ale on byl klidný a odvážný, uklidňoval Nast'u, nás povzbuzoval, snažil se brát vše na svá bedra jako správný chlap... Třeba když si jedna z Čečenek všimla, že jsme si děti posadily mezi sebe a snažily se je tak ochránit... říkaly jsme si totiž s Irou, že kdyby došlo k zásahu, zakryjeme je svými těly. A ta Čečenka si stoupla mezi nás a položila ruku s granátem Nastě přímo na stehno. A já jí řekla: Mohla byste jít pryč? Ale ona se dál dívala na Nast'u a pronesla: Neboj se, když budu tady u vás, nebude to bolet, umřete hned, a bolet to bude jen ty, co jsou dál... Pak odešla a Nast'a mi říká: Mami, popros ji, ať tady zůstane, říkala přeci, že pak to nebude bolet. Nast'a to vzdala. Já jsem věděla, že pokud bude ta ženská stát u nás, tak nemáme vůbec žádnou šanci, ale když bude dál, zbývá aspoň nějaká naděje. Ale kdybychom to všechno, i ten strach, mohli prožít ještě jednou, abychom přežili všichni, neváhali bychom. Jaroslav nás udržoval v klidu a při smyslech. Překvapovalo mě to – v naší rodině platil za benjamínka, za dítě... Pak nás začali strašit, že pokud nikdo nepřijde vyjednávat, začnou nás popravovat a první na řadu půjdou příslušníci armády a policisté. Samozřejmě hodně lidí začalo odhazovat služební průkazy, ale oni je sbírali a z jeviště vykřikovali jména. A najednou zaznělo: Viktoria Vladimirovna, narozena v roce 1960... To jsem byla já. Jen příjmení se neshodovalo, vykřikovali jiné. Bylo to moc špatné, nikdo se neozval, tak začali hledat po řadách a našli mě. Ira povídá: Půjdeme spolu – požadovali, aby je pracovníci bezpečnostních orgánů následovali a všichni předpokládali, že na popravu. Řekla jsem Iře, že někdo z nás musí přežít – naši rodiče by jinak zůstali úplně sami, vždyť celá rodina byla tam. Potom našli tu pravou Viktorii Vladimirovnu, ale dokud byla situace nejasná, seděl Jaroslav u mě, držel mě za ruku a řekl mi: Teto Viko, nebojte se, kdyby něco, tak s vámi půjdu já a prosím odpuštěte mi všechny moje hříchy... A já mu řekla: Ale co to povídáš... Všechno dopadne dobře. Přerušil mě a pokračoval: Teto Viko, slibuju vám, budu s vámi do konce. Choval se jako

dospělý muž. Nechápu, kde se to v něm vzalo. Měli jsme ho za malého kluka...“

Téměř po celou dobu teroristického útoku Jaroslav mlčel a vypadal klidně.

„Ale srdce mu tlouklo hrozně silně!“ vzpomíná Ira. „Když šel kolem lékař, lékařům dovolili pomáhat ostatním, poprosila jsem ho o nějaký prášek na uklidnění srdečního tepu. Dal mu pilulku a během chvilky se to uklidnilo. Když se schylovalo k zásahu, dala jsem mu ještě pod jazyk tabletku glycinu, na celkové posílení, našla jsem ho v kabelce. Pak jsem si myslela, že se tím práškem Jaroslav zadusil.“

„Iro, ten prášek jsi mu dala tři hodiny před zásahem...“ odporuje jemně Vika.

A Sergej si vzdychne:

„Neměli tam pojem o čase...“

Vika pokračuje:

„Báli jsme se, hrozně jsme se báli. Z rádia nám pouštěli zprávy o naší situaci... Podle všeho prezident mlčel a ten klaun Žirinovskij oznámil, že v Dumě nebudou s tímhle útokem ztrácet čas a nebudou ho projednávat, jelikož je to celé podvod a Čečenci nemají výbušninu, ale moučkový cukr... A oni nám říkali: Tak takhle o vás mluví... Tak my vám teda ukážem ten náš moučkový cukr... Hrozně jsme se báli.“

Když uplynul první den a noc, byli jsme přesvědčeni, že tam prosedíme klidně ještě týden, jen abychom přežili a vláda vymyslela řešení bez zásahu. Bylo to náročné, marně jsme se snažili zůstat v klidu... Ale Jaroslav to zvládal, choval se jako dospělý muž.

... Irinin život se od té doby úplně změnil. Nepracuje, sama dala výpověď, nemůže zkrátka každý den chodit do stejné práce, jako když byl Jaroslav ještě naživu. Protože i v práci jí ho každá věc připomíná. Měli tam výborný kolektiv, věděli o sobě téměř vše, dokonce společně slavili každý Jaroslavův úspěch, každou jedničku ve škole...

„Všichni věděli, že Jaroslav je celý můj život. Naplňoval jej natolik, že mě ostatní vnímali pouze prostřednictvím jeho.“ Ira, samozřejmě, pláče. „I já sama jsem sebe tak vnímala. Jedině skrze něj.“

Ale teď už se nemůže jen tak procházet Moskvou – všechny uličky prošla spolu se synem, a kam se podívá, tam jsou i společné vzpomínky.

„Jedu po Arbatu a nejradši bych se propadla... Támhle jsem stála s Jaroslavem, sem jsme šli do kina, pak jsme zašli támhle posedět... Teď se bojím i vyjít z domu... Bojím se jít někam, kde jsme byli spolu – a to je všude. Nebo spíš není v Moskvě místo, kde bych byla bez něj. Často jsme si někam vyjeli jen tak, po práci jsem pro něj zajela,

pustili jsme si hudbu a jezdili jsme po městě. Chodívali jsme do jednoho obchůdku pro něco na zub... Když jsme slavili jeho šestnáctiny, tedy už bez něj, zajela jsem tam, aby věděl, že mu pořád budu kupovat to, co měl rád... Třeba lístky na noční vlak do Petrohradu. Právě v noci z 25. na 26. října, kdy zemřel, jsme měli jet do Petrohradu na tenisový turnaj. Jen my dva. Už dlouho jsem se s ním chtěla někam vydat vlakem, protože jsem měla pocit, že si málo povídáme. A ve vlaku, jen ve dvou, tam bychom si popovídali až až... Ale to už nestihli.“

„Proč jste měla pocit, že jste si dost nepovídali?“

„Nevím, co to bylo. Měla jsem takový zvláštní pocit – ačkoliv jsme mluvili hodně, pořád se mi zdálo, že to není dost. Chtěla jsem s ním mluvit pořád a nikdy nepřestat. Každé prázdniny jsme někam jezdili a vždy jen ve dvou. Poslední dobou jsem měla pocit, že ho moje láska zatěžuje, samozřejmě mi to neřekl, ale babičce, mojí matce, něco naznačil. Už toho času se mnou bylo až moc. Jezdím v Moskvě kolem jednoho billboardu a na něm je napsáno: Mami, mám tě moc rád. Jako by promlouval právě ke mně... Snažím se žít, protože mám rodiče a ti to také snášejí špatně, vychovávali ho. Ale nezvládám to. Držím se, co to jde, ale vlastně už jsem mrtvá.“

Všichni kolem se snaží lře pomoci, podpořit ji, rodina při ní stojí, ale stejně je to velmi těžké. Ani duchovní, ke kterému se šla vyzpovídat, nevydržel. „Promiňte, ale to je příliš tíživé,“ odmítl ji vyslechnout.

„Šla jsem za knězem, aby mi poradil, jak to mám vše vydržet. Vždyť jsem to byla já, kdo Jaroslava vytáhl na ten muzikál, bylo to z mé iniciativy, jemu se moc nechtělo,“ vypráví Ira, která je na fotkách před onou událostí krásná, sebevědomá, překypující štěstím, trochu baculatější, mladá. Nyní je však skleslá, pohublá, s beznadějí v očích a s mládím dávno za sebou, bezradná, vždy celá v černém a promrzlá tak, že ani v pokoji nesundává kabát.

„S Jaroslavem jsme velmi často chodili do divadla. Na ten večer jsme měli lístky na úplně jiné představení v jiném divadle,“ pokračuje Ira. „Už jsme se oblékli, Vika s Nast'ou čekali v předsíni a pak jsme si teprve všimli, že lístky už neplatí, předtím jsme to nezkontrolovali, byly na předchozí den. Jaroslav se zaradoval, chtěl zůstat doma, ale já jsem naléhala: Pojd'te tedy na *Nord-Ost*, je to hned vedle! – bydlíme totiž hned vedle divadla na Dubrovce. Tak jsem ho tam zatáhla a pak jsem ho neuchránila... On zachránil mě... A to jsem dokonce chodila do Jaroslavovy školy bránit jeho kamarády před chuligány, kteří jim ubližovali. Ale jeho jsem nakonec neubráníla. Je to strašné, když

člověk pro vlastního syna nedokáže udělat to hlavní. TAM mi bylo zcela jasné, že i kdybych vstala a řekla: Zabijte mě místo něho, a i kdyby mě i zabili, ještě by to neznamenal, že on nezemře. Dokážete si představit jak je to strašné? Poslední, co mi řekl, bylo: Mami, chtěl bych si tě zapamatovat, kdyby se něco stalo... Pak se na mě podíval a rozloučil se.“

„To jste TAM mluvili pořád o takových věcech?“

„Ne. Zkrátka to tak vyšlo, že právě tohle byl náš poslední rozhovor. Víte, dokud byl Jaroslav naživu, každé ráno jsem vstala a cítila se jako ta nejšťastnější žena na světě. A s tím pocitem jsem i uléhala. Dokonce mi připadalo, že mi všichni kolem závidí, jakého mám skvělého syna. Každý má spoustu problémů a ani já samozřejmě nejsem výjimka. Ale díky němu jsem ty problémy nevnímala. Teď mě často napadá, že jsem neměla být tolik šťastná. Těch patnáct let, kdy byl se mnou, jsem byla šťastná maximálně. Myslím si, že ty roky naší vzájemné lásky byly tak intenzivní proto, aby mi to štěstí vystačilo na celý život. Ale já to hned vše spotřebovala. Každý den od rána do večera jsem se radovala, že mám Jaroslava. Každý den jsem sama sobě záviděla. Šla jsem z práce a cítila jsem, jak mě celou naplňuje pocit štěstí při pomýšlení na mého syna. Třeba jsme přecházeli silnici a já ho vždy chytla za ruku nebo aspoň za jeden prst. A jak dospíval, začal mě napomínat: No tak, mami, nech toho. Už se za mě samozřejmě začínal trochu stydět – byl v tom věku, ale nikdy ke mně nebyl hrubý. Víím, že to samé vám řekne o svém synovi každá máma, ale ten můj už nežije... A nevím, jestli existuje něco horšího. Taky nevím, jak to tam zvládá beze mě. Dřív jsem si říkala: Jaké já mám štěstí! Narodil se mi syn a já jsem se konečně cítila naplněná. Ale pak zemřel a já zůstala sama. Umřít jsme měli buď oba dva, nebo ani jeden. Zatím bez něj nedokážu žít... Po jeho boku jsem prožila tolik krásných let a pak jsem mu připravila tak strašný konec. A k šestnáctinám jsem mu darovala hrobeček.“

Usedavě pláče...

„Ale to přece nebyl dárek od vás...“

„To je válka... Válka bere,“ opakuje neustále Vika. „A i nám vzala...“

A já samozřejmě chápu, že tohle je čistě osobní příběh, příběh dvou lidí, avšak před koncem se z něj stal příběh nás všech. Takhle to teď v Rusku chodí: prezident je neoblomný a vede válku.

Příběh druhý.

Č. 2551 – nezn.

Tento příběh vyžaduje krátký úvod. O tom, jak se žije v Rusku po události na Dubrovce a také o stavu ruského soudnictví za vlády Putina.

Jde o to, že soudy u nás nikdy nebyly přehnaně nezávislé, jak by se dalo očekávat podle znění naší Ústavy. Avšak právě nyní se soudnictví čile transformuje na instituci zcela závislou na výkonné moci a jeho „objednávkový systém“ dosahuje svého vrcholu. Naše soudy totiž vynášejí rozsudky na objednávku, tedy podle instrukcí, které jim předávají představitelé výkonné moci. V Rusku se jedná o běžný jev. A občasná neočekávaná nezávislost soudce je veřejností považována div ne za hrdinský čin.

Poškození v události na Dubrovce, jak je nyní nazýváme, tedy rodiny, které při zásahu ztratily své blízké, a pak také rukojmí, ze kterých plynový útok z 26. října udělal invalidy, začali podávat žaloby na stát a dožadovat se odškodnění za morální újmu, přičemž jako viníka označili moskevskou radnici. Poškození nepochybují o tom, že radnice kvůli udržení dobrých vztahů s Putinem a FSB jednoduše nezajistila včasnou kvalifikovanou pomoc zraněným. Odpovědnost města za výsledek akce navíc zvyšuje fakt, že jeho primátor, Jurij Lužkov, představitel městské výkonné moci, byl jedním z několika lidí, kteří nepřímo podporovali prezidenta v nařízení použít chemické zbraně proti občanům.

První žaloby byly podány v listopadu 2002 k Tverskému obvodnímu soudu v Moskvě (obvodní, tedy vůbec nejnižší článek soudní soustavy). Když soudkyně Marina Gorbačovová začala projednávat první tři žaloby v dané věci, to bylo 17. ledna 2003, počet podaných žalob již dosáhl čísla 61 a celková výše kompenzace se vyšplhala na částku odpovídající 60 milionům dolarů. Žalobci uvedli, že je to cena za „státní lež“, protože se hlavně chtějí „dozvědět pravdu o tom, proč zemřeli jejich blízcí“, pravdu, kterou nelze nikde zjistit, jelikož vše, co je spojené s říjnovým teroristickým útokem, FSB zařadila mezi přísně tajné informace. A jelikož se případ týkal FSB, federální bezpečnostní služby, ze které vzešel Putin a nad kterou drží ochrannou ruku, příprava soudních jednání probíhala na pozadí propagandy nejhrubšího zrna, kterou proti žalobcům šířila státní média. Stát je veřejně obviňoval ze sprostého brakování státní kasy, z toho, že „chtějí peníze důchodců a osiřelých dětí“ a že se snaží vydělat na smrti svých blízkých. Na advokáta Igora Trunova, který souhlasil s obhajováním poškozených v události na Dubrovce (zatímco VŠICHNI ZNÁMÍ moskevští advokáti ze strachu před

Kremlem ODMÍTLI), v tisku vytáhli veškerou myslitelnou špínu a obvinili ho ze všech smrtelných hříchů.

Zkrátka, režim se snažil „dubrovským“ žalobám čelit drzostí, nátlakem a veškerým dostupným osvědčeným píár.

Jako by ne oni... ale je... zabili.

Nakonec 23. ledna, jak se sluší a patří u našich soudců na objednávku, zamítla soudkyně Gorbačovová oprávněnost požadavku na náhradu újmy prvních třech žalobců, a to pod čistě formální záminkou (na základě federálního zákona *O boji s terorizmem*, který obsahuje pasáže vzájemně si odporující a umožňující různý výklad: podle jedné je možné tvrdit, že stát nemá povinnost nahrazovat škodu poškozeným v teroristickém útoku). Neudělala to však běžným způsobem, ale se stejnou drzostí, nátlakem a nestydatostí jako mocní, kteří ji o to požádali, a proměnila tak projednávání „dubrovských“ žalob v sérii nepřipustných urážek a ponížení žalobců.

Přikládám krátký úryvek z jednání z 23. ledna, aby si čtenář mohl udělat představu, jak to celé probíhalo:

„Karpove, sedněte si! Řekla jsem: sedněte si!“

„Já chci také promlu...“

Soudkyně Gorbačovová uprostřed slova s křikem přerušuje Sergeje Karpova, otce známého moskevského zpěváka, básníka a překladatele Alexandra Karpova, který na Dubrovce zemřel na otravu plynem:

„Sedněte si, Karpove! Nebo vás nechám vyvést! Nepřišel jste podat vysvětlení k dokumentům...“

„To není pravda! Neposlali mi předvolání!“

„A já vám říkám, že jste nepřišel! Sedněte si! Nebo vás nechám vykázat!“

„Chci podat...“

„Od vás nic nepřijmu!“

Soudkyně má hysterický výraz, prázdný pohled a intonaci trhovkyně, přecházející do krákoravých skřeků, během nichž si vyšťourává špínu zpod nehtů. Nedá se na to dívat. Ale Sergeje Karpova mučí dál:

„Karpove, tu ruku už ani nezkoušejte zvedat!“

„Prosím, abyste mi konečně objasnila moje práva!“

„Nikdo vám nic objasňovat nebude!“

Jednací místnost, ve které se dlouho neuklízelo, je plná lidí. Jsou tu novináři, kteří nesmí používat diktafony (Proč vlastně? Jaká státní tajemství tu jsou odhalována?). Dále pozůstalí s rozdrásanými dušemi, kteří prakticky hned po oslovení začínají plakat. A také jejich příbuzní a přátelé, kteří jim přišli pomoci pro případ náhlé slabosti či srdečního záchvatu. Ale dáma v černém taláru dál stupňuje hrubiánství až na nemyslitelnou úroveň.

„Chramcova V. I., Chramcova I. E., Chramcov! Máte něco? Ne?“ Soudkyně takto neosobně oslovuje žalobce. Jako by ani nevěděla, co ta písmena znamenají.

„Já něco mám,“ ozve se vysoký, hubený mladík.

„Chramcov! Mluvte!“ Soudkyně to pronáší jako by chtěla říct: „tady máte bonbón a dejte pokoj“.

Otec Alexandra Chramcova hrál v divadelním orchestru na trubku a také zahynul při zásahu. Jakmile Alexandr začne mluvit, téměř okamžitě se mu hlas zlomí pláčem:

„Můj tatínek objel s orchestrem celý svět. Všude reprezentoval naši zemi a naše město. Je to nenahraditelná ztráta. Copak to tak taky nevnímáte? To vy jste je nedokázali odhalit, vy, moskevská radnice. Ti Čečenci si to tu vše klidně připravili. Dobře, za zásah jste neodpovídali. Ale proč do 13. moskevské nemocnice přivezli 400 lidí, když je tam jen 50 zaměstnanců, a nemohli tedy stihnout všechny ošetřit? Oni umírali, aniž by se dočkali pomoci... I tatínek tak zemřel...“

Soudkyně poposedávající v soudcovském křesle má zcela nepřítomný pohled. Ani stopy po tom, že by poslouchala. Slova o smrti trumpetisty Fjodora Chramcova jako by jí mījela. Znuděně přemísťuje lejstra z hromádky na hromádku, aby se alespoň nějak zabavila, nudí se, občas pohlédne z okna, upraví se, narovná si límeček, opět jí pohled sklouzne na ztemnělou tabulku okna, podrbe si ucho, asi jí zlobí náušnice.

A Chramcov mladší mluví dál. Nyní promlouvá k trojici zastupující žalovanou stranu, k „představitelům města Moskvy“, konzultantům právního oddělení radnice. A ke komu jinému má Alexandr Chramcov mluvit? Přece ne k soudkyni, která si prohlíží své nehty...

„Proč jste do budovy nepustili alespoň mediky, když nebyl dostatek lékařů? Nebo alespoň do autobusů, ve kterých převáželi rukojmí? Starali by se o naše blízké po cestě do nemocnice... Vždyť oni tam umírali, protože leželi na zádech!“

„Chramcove!“ přerušuje ho soudkyně nervózně a navazuje s ním oční kontakt. „Kam se to koukáte? Na mě se máte koukat!“

„Dobře...“ Alexandr otáčí hlavu zpátky směrem k soudcovskému křeslu. „Po cestě se dusili... Jeli do nemocnice a dusili se...“

Saša pláče. Vždyť jak by tohle mohl někdo vydržet?

Za jeho zády pláče maminka, Valentina Chramcovová, vdova po trumpetistovi. Je celá v černém, sedí v první řadě, hned za stupínkem pro svědky, odkud promlouvá Saša. Gorbačovová ji určitě vidí. Vedle Valentiny sedí Olga Milovidovová s obličejem zabořeným do kapesníku a její špičatá ramena se chvějí pláčem, avšak vzlyky zadržuje, nevydá ani hlásky: všichni žalobci moc dobře vědí, že soudkyni je lepší nerozčilovat, jinak může všechny klidně vyhodit a pak se musí několik hodin čekat za dveřmi, což je nesnesitelné. Olga je v sedmém měsíci těhotenství, na Dubrovce zemřela její čtrnáctiletá dcera Nina. Právě Olga koupila dceři lístek a poslala ji 23. října na „to proklaté představení“, jak o něm dnes mluví. „Proč nás ponižujete?“ vykřikne Tatjana Karpovová, matka zesnulého Alexandra Karpova a žena Sergeje. „Za co?“ Zoja Černěcovová ztratila na Dubrovce syna, jednadvacetiletého moskevského studenta Danilu Černěcova, který si v divadle přivydělával jako uvaděč a při zásahu se otrávil plynem. Zoja vstane a odchází pryč a hned za dveřmi je slyšet její hlasitý, beznadějný pláč mísící se s nářky: „Těšila jsem se na vnoučata...² A místo toho mám soudní proces, kde mi plivou do ksichtu...“

Kultura soudnictví u nás chybí jako šaty císaři. Stejně jako opravdová soudní moc. Třeba taková soudkyně Gorbačovová: dobrá, zodpovídáš se lidem, kteří si myslí, že to oni tě platí a ne my, občani, a tak ze strachu o svá privilegia a služební výhody (a naši soudci jich nemají málo a díky nim je jejich život o dost přitažlivější, než životy běžných občanů s nízkým příjmem), nemůžeš pro nešťastné poškozené udělat nic víc, než všechny jejich požadavky bez výjimky odmítnout... Dobrá tedy... Budiž...

Ale k čemu všechny ty nadávky? Posměch? Urážky? Proč srážet ty, kteří už jsou na kolenou?... Kdo je vlastně tahle Gorbačovová, co tak horlivě střeží moskevskou pokladnu? Odpověď je vlastně jednoduchá – je to zástupkyně jedné z mocí financovaných z daní, které odvádíme z našich platů do státní pokladny. Paní soudkyně tedy žije pouze z našich peněz – za její odborné služby platíme my jí, ne ona nám. Proč si tedy vůbec neváží toho, kdo jí platí? Přece paní soudkyni neplatíme za to, aby nám místo vděku a úcty oplácela urážkami... Jak se jí zamane. A kdy se jí zamane...

Myslíte, že o tomhle psali ve státních médiích? A že v podobném tónu informovali o „dubrovských“ soudech ve veřejnoprávních médiích? Samozřejmě že ne. Den za dnem

² Mladá vdova po jejím synovi potratila devátý den po pohřbu Danily (pozn. autorky).

média předkládala občanům zprávy o tom, že soudkyně Gorbačovová má oficiální podporu Kremlu, že má pravdu a střeží státní zájmy, které stojí výše než osobní.

To je tedy naše nová státní ideologie. Putinská ideologie. A pravdu jen tak neskryjete: tato ideologie byla poprvé odzkoušena na Čečensku. Právě když za hřmotu bombardování na začátku druhé čečenské války Putin nastupoval na kremelský stolec, naše země z důvodu tradiční neochoty zamyslet se spáchala první tragickou a zcela nemorální chybu: ignorovala reálnou situaci v Čečensku, fakt, že bomby neshazují na tábory teroristů, ale na města a vesnice, fakt, že umírají stovky nevinných. Tehdy většina obyvatel Čečenska pocítila (a i nadále pocítuje) naprostou a děsivou bezvýchodnost situace. Poté co jim z neznámých důvodů bůhví kam nadobro odvedli děti, otce a bratry, říkaly (a říkají) armáda i úřady tamním rodinám: „Zapomeňte. Nepátrejte. Je to v zájmu vyšších principů boje s terorismem.“ A pak se rozčilují kvůli dotazům matek, které ztratily syny a chtějí vědět, proč jejich děti zemřely.

Společnost tři roky mlčela. Skoro úplně. Drtivá většina pohrdavě pozorovala toto jednání ruských sil v Čečensku a cynicky ignorovala předpovědi lidí o tom, že se nám vše vrátí. Když totiž režimu projde takové chování v jednom regionu, nebude se mu chtít přestat a začne pokoušet trpělivost také těch mimo Čečensko...

Je to pořád stejná písnička. Poškozeným z Dubrovky (obětím teroristického útoku a pozůstalým) vlastně říkají: „Nepátrejte. Zapomeňte. Bylo to potřeba. Vyšší zájmy jsou důležitější než vaše osobní.“ Neboli s poškozenými Kreml jedná úplně stejně, jako se už přes tři roky chová k mírumilovnému čečenskému obyvatelstvu. I když možná o trochu lépe, zhruba o 50 až 100 tisíc rublů lépe, vždyť tentokrát obětoval alespoň peníze na pohřby. V Čečensku nedostanou ani to.

A naše společnost? Náš lid? Žádný soucit, žádná vlna solidarity jakožto celospolečenského hnutí nebo snad veřejného, jasného odporu, který by Kreml nemohl jen tak přehlížet. Vše je přesně naopak: demoralizovaná společnost chce hlavně pohodlí a klid, a to i za cenu životů jiných. A prchá od tragédie na Dubrovce, chce spíše věřit státní, mozky vymývajícím mašinérii (je to jednodušší), než podstatě věci nebo třeba sousedovi, kterého ta tragédie osobně zasáhla.

... Hodinu po vystoupení Saši Chramcova přečetla soudkyně Gorbačovová v rychlosti rozhodnutí soudu ve prospěch moskevské radnice. Všichni opustili sál, zůstali jen „vítězové“: Jurij Bulgakov, advokát městského oddělení financí, Andrej Rastorgujev a Marat Gafurov, konzultanti právního oddělení radnice.

„Tak co, budete slavit?“ nemohla jsem si odpustit.

„Kdepak,“ všichni tři najednou spustili smutně. „Jsme přece lidi. My to vše chápeme... Je to hanba, že se k nim naše vláda takhle chová.“

„No tak ale proč?... Proč?... Nenecháte téhle hanebné práce?“

Bez odpovědi. Poté nás pohltila temnota moskevského večera. Jedny doprovodila do teplých domovů, plných smíchu a lásky bližních. Druhé přivedla do neútulných bytů, od 23. října už navždy opuštěných. Jako poslední odcházel shrbený, šedovlasý stařeček s výraznými očima – po celou dobu jednání se do ničeho nepletl, seděl tiše a zdrženlivě v rohu...

„Jak se jmenujete?“ dohonila jsem ho.

„Tukaj Valijevič Chazijev.“

„Vy jste byl mezi rukojmími?“

„Ne, zemřel mi tam syn...“

„Mohli bychom se někdy setkat?“

Tukaj Valijevič mi neochotně dal telefon...

„Nevím, jak to zvládne žena... Pochopte, znovu o tom všem mluvit pro ni není jednoduché... Ale tak dobře, zavolejte za týden, já ji zatím připravím...“

A nijak nepřeháněl: moskevská rodina Chazijeových si prošla skutečným peklem ruské ideologie. Nejen že pohřbila sedmadvacetiletého Timura, člena orchestru v muzikálu *Nord-Ost*, syna, vnuka, otce, manžela a bratra. Také se přitom pořádně nalokala té strašné panující ideologie, která nakonec zabila jejich syna. A nemyslete si, že nějak přeháním.

... „Copak byl pro Putina nemožný alespoň nějaký kompromis s Čečenci? S teroristy?“ pořád dokola opakuje Tukaj Valijevič, otec, který ztratil syna. „Kdo se ho prosil o tu jeho „neústupnost“?... My třeba ne... A my jsme přeci taky občané.“

Tukaj Valijevič je jediný, kdo v tomto domě na Volgogradském prospektu v Moskvě dokáže o té události vyprávět bez pláče. Jeho žena Roza Abdulovna, mladá vdova po Timurovi Táňa, a ani sedmaosmdesátiletá babička nemohou zadržet slzy při pomyšlení na to, s čím budou muset už navždy žít. Kolem dospělých poletuje jako letadélko blondatá Soněčka, tříletá dcerka Timura. Její třetí narozeniny už Timur neoslavil, protože to už bylo po „Dubrovce“.

Rodina zasedá k čaji, Soněčka si stoupne na židli, protože jinak by nedosáhla na ten největší hrníček... „To je pro tatínka. Ten je tatínkův! Ten nebrat!“ hlásí

nekompromisně. Babička Roza jí jednou vysvětlila, že tatínek je teď v nebi, stejně jako babiččin tatínek, a že už se nemůže vrátit, ale dívka je malá a nemůže pochopit, proč se její tatínek „nemůže“ vrátit, když ona, jeho milovaná Soněčka, na něj tolik čeká...

„Věřil jsem schopnostem našich,“ vypráví Tukaj Valijevič. „Téměř do úplného konce toho třídního obsazení jsem věřil. Říkal jsem si, že FSB něco vymyslí, domluví se s nimi, něco jim slíbí, nějak je obelstí a všechno se vyřeší... Upřímně, nečekal jsem, že udělají to, co radil ten bláznivý Žirinovskij den před zásahem. Asi si vzpomínáte, řekl, že je potřeba všechny otrávit plynem a že si pak tak dvě hodinky pospí, probudí se a budou v pořádku... Ale oni už se neprobudili. A v pořádku nejsou.“

... Celý život Timura Chazijeva byl spojen jak s hudbou, tak i s domem kultury při závodě na výrobu kuličkových ložisek na 1. Dubrovské ulici – tam chodil už od dětství do hudební školy *Lyra* a tam také našel svou smrt. Byl totiž členem orchestru v muzikálu *Nord-Ost*, který si právě tento kulturní dům pronajal pro svá představení.

Rodiče, Tukaj a Roza, si dříve nedaleko odtud pronajímali pokoj ve sdíleném bytě a oba jejich synové – Eldar (starší) a Timur (mladší) chodili do kulturního domu na hodiny akordeonu. Učitelé Timurovi radili, aby v učení pokračoval, měl talent, a když po dokončení desáté třídy nadešel čas volby, dokázal během jednoho (!) roku pouze s pomocí svého učitele hry na akordeon absolvovat kurz bicích nástrojů. Pak začal studovat nejprve na státní konzervatoři dechových nástrojů, kde čtyři ročníky zvládl vystudovat během tří let, a nakonec se dostal i na *Ruskou akademii múzických umění Gněsiných*, na vynikající „Gněsinku“, o které tolik snil.

Jeho učitel mu říkal „delikát“ – Timur byl totiž jemný, inteligentní, „delikátní“, paličky při bubnování držel osobitým způsobem, vznešeně...

Kromě studia na „Gněsince“ Timur také hodně pracoval – v dechovém a symfonickém orchestru ministerstva obrany. S vojenským orchestrem hostoval v Norsku a měli hrát i ve Španělsku, ale to mělo být až po 23. říjnu.

„Tady jsem připravila jeho uniformu... A taky koncertní oblek,“ v rychlosti, aby se nedojala, ukazuje Roza Abdulovna u otevřené skříně. „Pořád si pro to nejdou... Z ministerstva.“

Soněčka, pobíhající kolem nás, popadne vojenskou čepici s blýskavým odznakem, narazí si ji na hlavu a skáče po pokoji: „Tátova! Tátova!“ Táňa se na to nemůže dívat a odchází z pokoje.

... Když absolvoval i „Gněsinku“, dostal Timur nabídku zahrát si v orchestru muzikálu *Nord-Ost*. Už to pro něj byla třetí práce, ale souhlasil. Byl totiž ženatý, měl malou dcerku a Táňa začala pracovat jako vychovatelka v mateřské školce (s odpovídajícím platem, ačkoliv vystudovala obor herectví a režie). To vše kvůli Soněčce.

Je samozřejmě možné v nic nevěřit, ani v nadpřirozeno, ani v předtuchy. Ale...

„Asi měsíc před tím útokem začal mít Timur problémy se spaním,“ vypráví Táňa. „Probudila jsem se nad ránem a on nebyl v posteli. Povídám mu: Pojď si lehnout. Co ti je? A on na to: Nevím, nějaká úzkost...“

Rodina si říkala, že je Timur zkrátka unavený. Jeho den začínal brzy ráno: autem zavezl Táňu se Soněčkou do školky. Pak jel rovnou k rodičům, kde měl své nástroje, a cvičil. Poslední dobou rozcvičoval levou ruku, měl radost, že to jde dobře, a říkal Táně, že za pár let z něj bude výborný bubeník. Když docvičil, sedl opět do auta a jel na zkoušku vojenského orchestru, pak vyzvedl ženu s dcerkou a odvezl je domů a hned se zase vydal na představení *Nord-Ost*. Domů se vracel před půlnocí a od brzkého rána se vše opakovalo. Lidé říkali, že působí jako by na život pospíchal. Ale proč? Vždyť je mu teprve 27... Na tuhle otázku teď nikdo neodpoví. Stejně jako na to, proč byl 23. října Timur na Dubrovce. To je další záhada...

„Byla to středa,“ vypráví Táňa. „Dohodli jsme se, že středeční večery budeme trávit doma jako rodina. Ve středu ho vždy zastupoval jiný bubeník, ale zrovna tenkrát Timura uprosil, aby si to vyměnili, jeho přítelkyně ho prý přemluvila, aby byl s ní. Zachránila ho... A ten můj souhlasil se záskokem, nedokázal říct ne, a zemřel.“

... „Pochopte, člověk nechce, aby se věci jeho rodiny někde povalovaly. No ne?“ utvrzuje se Roza Abdulovna. „Tak jsme se TAM³ vydali... Samozřejmě jsme nenašli ani jeho telefon, Timur zrovna začal vydělávat a pořídil si ho, ani další nové věci.“

... TAM, při předání osobních věcí, dostala Roza Abdulovna hysterický záchvat. Rodičům totiž předali jen tričko a starou bundu s otiskem vojenské boty na zádech. Nic víc.

Za těch posledních pár let se z nás stali jednoduší lidé. A také je cítit úpadek. Čím déle pokračuje válka na Kavkazu, tím běžnějšími se stávají dřívější tabu. Někoho zabít? To je normální... Okrást? No a co?... Kořist? Pravidlo. Zločiny přestaly soudit nejen soudy, ale i společnost. Je dovoleno vše, co vždy bylo zakázáno... Vždyť během těch

³ do divadla na Dubrovce – Pozn. autorky

strašlivých dnů obsazení divadla na Dubrovce to vypadalo, že celá země trpí společně – všichni dumali, jak pomoci, modlili se, doufali a čekali...

A nemohli udělat vůbec nic. FSB nikoho nikam nepouštěla a tvrdila, že je vše pod kontrolou... A jak se teď máme vyrovnat s tím, že část oněch „povolaných“ si prostě jen šla pro kořist? Pro lepší model? A pro správnou velikost?... Vždyť přesně takhle a ne jinak to vypadá z našeho pohledu. A rodinám obětí se už navždy budou vybavovat pocity těch strašných říjnových dní. I kdyby jim všem vyplatili kompenzaci milion dolarů za vzniklou morální újmu. Vzpomínky zůstanou navždy.

... Mimochodem, podle trička se Timur válel kdesi na ulici. Roza Abdulovna z něj nedokázala vyprat tu známou špínu moskevských ulic – směs benzínu a oleje...

Když Timur naposled odcházel do práce, po kapsách měl deset různých průkazů totožnosti s fotografiemi – průkaz člena orchestru pro muzikál *Nord-Ost*, průkaz člena orchestru ministerstva obrany, občanku, řidičák... A ještě zápisník s telefonními čísly příbuzných a přátel...

Ale 28. října převzala rodina jeho tělo s gumovou visačkou na zápěstí, na které stálo:

„Č. 2551

Chamijev

Nezn.“

„Jak se tohle mohlo stát?“ ptá se Roza Abdulovna. „Proč ‚Chamijev‘? A pokud napsali, že je to ‚Chamijev‘, proč je tam ‚nezn.‘? A proč jsme ho museli TOLIK hledat? Stačilo se podívat do zápisníku, zavolat na jakýkoli telefon a zeptat se: Znáte osobu jménem Timur Chazijev? A hned by jim dali náš telefon...“

Matka Timura mluví o dni, který následoval po zásahu, o 26. říjnu, na který rodina už taky nikdy nezapomene.

„Od rána do čtyř hodin odpoledne nebylo jeho jméno ani na jednom ze seznamů rukojmích, které zveřejnila vláda,“ vypráví Tukaj Valijevič. „Když už jsme objeli všechny márnice a nemocnice, objevil se další seznam... Nebylo tam moc lidí, asi dvacet, a mezi nimi byl i Timur. Bylo tam napsáno, že je naživu a leží v 7. moskevské nemocnici. Zavolal jsem ženě a oznámil jí, že je vše v pořádku. Radostí jsme brečeli, přátelé nám blahopřáli... S Tatjanou jsme se hned vypravili do nemocnice.“

Ale u brány stála ostražka, a že prý na příkaz prokuratury nemá dovnitř nikoho pouštět. Táňa plakala. Jeden ze strážných se slitoval a pošeptal Tukaji Valijeviči, že to

nevěští nic dobrého, když je „ten jejich“ u nich, že tam mají jen beznadějně případy... Táňa to uslyšela a začala prosit, aby ji pustili dovnitř. Strážný se podruhé smíloval a pustil je.

V prázdných nemocničních chodbách narazili na obtloustlého policistu se samopalem a pohrdavým výrazem.

„To byl prostě člověk bez duše,“ pokračuje Táňa. „Žádné: Držte se, musíte být silná. Prostě řekl: Je po smrti. Jděte pryč. Snad dvacet minut jsem byla k neutíšení. Seběhli se lékaři: Kdo vás sem pustil?“

Když se Táňa vzpamatovala, začala prosit o svolení rozloučit se s Timurem. Před pítvou. To odmítli. Ale ona pořád prosila a prosila. Policista jí odsekl: Putina si běžte prosit. A na scénu se dostavili známí zaměstnanci prokuratury, naše trojice od soudu: No tak, nač ten spěch? Však ještě stihnete poslední rozloučení! A pak se zeptali: Příjmení? Chazijev? Čečenec?

A to byl hlavní problém Timura Chazijeva. Jeho tatarské příjmení strážci pořádku automaticky považovali za čečenské a dál vše šlo jako na drátkách, podle panující ideologie.

Rodina si je jista, že Timur zemřel proto, že ho považovali za Čečence a úmyslně ho neošetřili. Když si Chazijevovi přišli do márnice pro Timurovo tělo, na hrudníku měl velkými číslicemi napsáno: „9:30“, zemřel tedy v nemocnici. Nic víc. Žádné stopy po kapačce nebo alespoň injekci, dýchacím přístroji, nic... „Shora“ zkrátka přišel rozkaz Čečence zlikvidovat, a tak Timur jakožto „Čečenec“ neměl na ožívování nárok. Více než čtyři hodiny po zásahu v divadle prostě ležel a pomalu umíral, příkaz k záchraně nepřicházel... Timura zabila státní ideologie...

„Pro naši zemi neznamena nic. Jsme lidský odpad. A to je celý příběh mého Timurka,“ uzavírá Táňa.

...Zatímco Táňa a Tukaj Valijevič 26. října čekali před nemocniční branou, do bytu, kde žili mladí manželé Chazijevovi, se pokusilo dostat asi dvacet mužů – v uniformě i v civilu. Sousedka je taktak odbyla – vysvětlovali jí, že z nemocnice dostali „signál“, že tam žije Čečenec...

Co si má teď počít rodina Chazijevových? Stáhnout se a mlčet?

„Když jsme o tom my, žalobci, vyprávěli na Tverském soudu,“ vzpomíná Tukaj Valijevič, „Gorbačovová se tvářila, jako že nechápe, o čem to mluvíme. Je si jistá: pomoc byla poskytnuta všem bez výjimek.“

Ano, Chazijevovi mají ohledávací list, ve kterém není uvedena „příčina smrti“. Ta kolonka je prostě prázdná. Ani zmínky o teroristickém útoku. Čili spolu s panující vražednou ideologií stojí proti Timurovi a jeho rodině ještě státní aparát postavený na odstraňování věcných důkazů pod ochranou zákona.

„Ale určitě jste se ptali pracovníků prokuratury, proč není vyplněna kolonka „příčina smrti“.“

„Samozřejmě, 28. října. Vysvětlili nám, že je to jen formalita, abychom se mohli co nejrychleji připravit na pohřeb, a že potom, až budou známy výsledky pitvy, tak že to tam „určitě zapíšu“...“

„A zapsali?“

„Samozřejmě, že ne.“

To je klasická odpověď – v Rusku se od vedení země neočekává pravda, spíš tak maximálně nepříjemnosti, a to bez ohledu na vysokou míru jejich popularity, o které nás spravují všemožné oficiální průzkumy. Nedávno bylo v rámci prezidentské kanceláře vytvořeno speciální oddělení pro vytváření „správné“ image země a prezidenta v zahraničí. Koncepce tohoto oddělení spočívá v tom, že se negativní informace o zemi a Putinovi nedostanou za hranice Ruska, které díky tomu bude vypadat dobře v očích cizinců. Bylo by skvělé, kdyby na stejném místě, v prezidentské kanceláři, bylo vytvořeno také speciální oddělení pro trvalé vylepšení image země a prezidenta v očích ruských občanů...

„Copak Putin nemohl ustoupit? Říct: Končím válku? Všichni by dnes byli naživu...“ opakuje pořád dokola Tukaj Valijevič. „Chci vědět, kdo nese vinu za tuhle tragédii. A nic víc už nechci.“

... Nedávno Táňa pořídila želvu Kirjušu a kocoura Frosju. Aby se měly ke komu vracet. Ačkoli je Soněčka ještě malá a nerozumí tomu, co se s tatínkem stalo, domů se jí ze školky nechce. Není tam tatínek... A pak také volali z obnoveného muzikálu *Nord-Ost* s nabídkou volných lístků, prý od 8. února znovu hrají. Táňa je samozřejmě odmítla, ale prý jakmile bude chtít... Je to podivná zábava: zpívat o štěstí na místě, kde zemřeli naši spoluobčané. Jak to s námi mají jednoduché... Jednoduché, až je člověku zle.

Příběh třetí.

Siradži, Jacha a vlastně úplně všichni

Čečencům teď může závidět jedině blázen, tedy Čečencům žijícím v naší zemi. Ani dříve to neměli jednoduché, ale po útoku na Dubrovce se mechanismus státní odplaty rozjel na nejvyšší obrátky. Pogromy a čistky vedené policií se staly běžnou praxí. Jedním rozhodnutím se maří lidské životy, lidé přicházejí o střechu nad hlavou, o práci i pevnou půdu pod nohama... A důvod je jen jeden: on, ona, oni jsou Čečenci. Jejich život v Moskvě a dalších ruských městech je jednoduše k nevydržení – s nastrčenými drogami v kapsách či náboji v rukou a následným uvězněním na několik let – se jejich osudy proměnily v hrůzu zjevného vyhnanství, v temnou slepou uličku, ze které není úniku. A postihlo to všechny – od sedmiletého chlapce po osmdesátiletého starce.

... „Když přerušili druhou část muzikálu a já uslyšela čečenštinu, věděla jsem, že situace je velmi vážná. A že bude opravdu zle. To mi bylo hned naprosto jasné...“ Jacha Něserchajevová, třiadvacetiletá obyvatelka Moskvy, vzděláním i povoláním ekonomka, Čečenka narozená v Grozném, avšak dávno žijící v ruském hlavním městě, navštívila 23. října muzikál Nord-Ost. Její dávná přítelkyně Galja z města Uchty na severu Ruska koupila lístky do třinácté řady v přízemí a přemluvila Jachu, aby ji doprovodila. Jacha muzikály nemá moc ráda, ale Galja ji zkrátka uprosila.

„A vy jste JIM řekla, že jste Čečenka?“

„Ne, bála jsem se. Nevěděla jsem, co je lepší – říct to nebo mlčet. Mohli mě i zastřelit za to, že jsem se jakožto Čečenka vydala na muzikál.“

Jacha žádný plyn neviděla, ačkoli mnozí rukojmí tvrdili, že si všimli podivných bílých oblaků. Jacha jen slyšela, jak kolem začali vykřikovat: „Pouští sem plyn!“ A pár vteřin nato ztratila vědomí.

Probudila se až v nemocnici – ve stejné 13. moskevské nemocnici, kam přivezli mnoho dalších rukojmích, mimo jiné také Irinu Fadějevovou, hrdinku prvního příběhu. Jacha neustále zvracela a nechápala, co se děje, ale brzy se před ní objevil vyšetřovatel.

„Zeptal se mě na jméno, příjmení, místo bydliště a místo narození, jak jsem se dostala na ten muzikál... Pak přišly dvě ženy, odnesly moje oblečení na expertizu a odebraly mi otisky prstů. Vyšetřovatel se kvečeru vrátil a řekl mi: „Mám špatné zprávy.“ Nejdřív mě napadlo, že přítelkyně, se kterou jsem byla na muzikálu, zemřela. Ale on povídá: „Jste zatčena za napomáhání teroristům.“ Byla jsem v šoku. Ale vstala jsem a v pantoflích a nemocničním županu jsem ho následovala. Nejprve mě na dva dny převezli

do 20. moskevské nemocnice⁴, kde se nikdo na nic neptal a nikdo mě neléčil. Vlastně mě vůbec neléčili, ani předtím, ani potom... Ke konci druhého dne do 20. moskevské nemocnice opět přišel vyšetřovatel, vyfotil si mě a nahrál si můj hlas. Chvilí po jeho odchodu mi přinesli nějaký kabát a pánské boty, nasadili mi železka a oznámili: „Musíte se léčit v jiné nemocnici.“ Posadili mě do policejního auta, asi na deset minut zavezli na prokuraturu a pak do vězení, v Marjino⁵. Tak, jak jsem byla, v o tři čísla větších botách obutých naboso, ve špinavém pánském kabátu, týden nemytou a nečesanou mě přivedli do vazební cely. Dozorkyně prohlásila jen: „Pf, smradlavá špindíra...“

„A ve vazbě vás často vyslýchali?“

„Mě nevyslýchali vůbec. Prostě jsem byla zavřená a prosila jsem dozorkyni, abych se mohla sejít s vyšetřovatelem...“

Jacha mluví potichu, pomalu a bez jediné emoce. Působí zcela netečně. Pokud byste nevěděli, že je Jacha opravdu živá, mohla by být klidně považována za mrtvou. Má rozšířené zornice, hledí do jednoho místa. Výraz ve tváři se nemění. Na pasové fotografii jako by byla zachycena úplně jiná žena – krasavice s hrdým výrazem.

Občas se Jacha pokusí usmát, ale během dvou týdnů strávených ve vazbě její ústa zapomněla, jak roztáhnout koutky do úsměvu. Vždyť tam už se smířila s tím, že je to její konec a nic ji nezachrání. Ještě ke všemu policisté, kteří převáželi Jachu z 20. moskevské nemocnice do Marjina, během cesty obeznámili nebohou ženu s tím, co jí čeká, tedy že „zaplatí za všechny“, protože všechny teroristy zneškodnili a „zůstala jen ona“...

Ale vše skončilo happy endem, jak už to v muzikálech chodí.

Přátelé Jachy Něserchajevové vyhlásili poplach a bleskově našli advokáta, kterému se jako zázrakem podařilo prorazit zeď, která působila naprosto neochvějně. A desátý den Jachu propustili z vazby. Zkrátka i v dnešním rasistickém Rusku se vyšetřovatelé prokuratury jednoho z moskevských obvodů, kteří pracovali ve vyšetřovací operační skupině pro případ č. 229133 (obsazení Dubrovky), prostě ZACHOVALI JAKO LIDI. Poté, co nenašli ŽÁDNÉ důkazy proti Jaše si nezačali vymýšlet falešné důkazy nebo obvinění, něco jí podstrkovat, ponižovat a šikanovat ji, jako někteří jejich kolegové, když se jim v dnešní době do rukou dostanou Čečenci... Neboli nezačali se mstít Čečence jen za to, že je Čečenka. A to je dnes velká vzácnost...

⁴ speciální hlídání vězeňská nemocnice – Pozn. autorky

⁵ název moskevské vazební věznice pro ženy – Pozn. autorky

A co víc – když Jaše oznámili, že je volná, ještě se jí omluvili a odvezli ji domů. Velký dík patří hlavnímu vyšetřovateli, výbornému advokátovi panu Prichožich. A také zaměstnancům místního oddělení ministerstva vnitra pro obvod *Bogorodskoje*, kteří vydali Jašině starší sestře Malice speciální povolení k pobytu v Moskvě za účelem neustálé péče o blízkou osobu. Malice, jež se okamžitě po incidentu vypravila z Grozného do Moskvy, to potvrzení dali, protože dobře věděli, že bez něj dnes nemůže Čečenka v Moskvě vystrčit nos ze dveří – hned by ji zatkli...

... Aelitě Šidajevové je 31 let, je to Čečenka a od začátku právě probíhající války žije s rodiči a dcerou Chadižat v Moskvě. Aelitu přišli zatknout přímo do práce, do bistra u metra *Marjino*. Svůj příběh vypráví klidně a vyrovnaně, bez slz a hysterie a s milým úsměvem. A může se dokonce zdát, že se jí vlastně nic tak hrozného nestalo. Pokud by tedy člověk nevěděl, že když konečně po sedmi hodinách nekonečných výslechů vyšla ze dveří policejního oddělení pro městský obvod *Marjinskij park*, na místě omdlela...

„Bylo to celé divné... Nejdřív k nám do bistra jako obvykle přišel jeden policista na oběd, oni u nás všichni obědvají, oddělení mají sto metrů od bistra. A nikdy jsem před nimi netajila, že jsem Čečenka, která utekla z Grozného kvůli válce. Tak ten policista se najedl a odešel... A pak přiběhli další, asi patnáct jich bylo, v čele s naším obvodním inspektorem Vasiljevem, ten mě taky moc dobře zná. Všechny nás postavili ke zdi, prohledali a mě odvezli s sebou.

„A na co se ptali?“

„Jaké mám vztahy s teroristy. A já jim řekla: Sami to moc dobře víte! Vždyť mě tu máte na očích každý den dvanáct hodin, od jedenácti do jedenácti!“

„A co oni?“

„S kterým teroristou jsi byla v restauraci?“

„Já jsem v Moskvě v restauraci nikdy nebyla, žiju úplně jinak. A oni mi povídají, že pokud se nepřiznám ke svým stykům s teroristy, tak mě nastrčí drogy nebo zbraň. Ve vyslýchání se střídali. Kolem chodili nějací chlapi v uniformách a koukali. Vyšetřovatel mi řekl, že pokud se nepřiznám ke stykům s teroristy, tak mě předá těm chlapům ‚k večeri‘, a že ti se už nemůžou dočkat, protože ‚u nich promluví všichni‘.“

Na policii Aelitě oznámili, že z práce už byla propouštěna. Vyšetřovatel řekl, že pokud by majitel příkaz policie neuposlechl, bistro by zavřeli... A nakonec ji osvobodili jen proto, že učitelka ruštiny Makka Šidajevová, Aelitina maminka, ochránkyně práv celou svou duší, „to roztroubila po celé Moskvě“ (tohle řekli policisté z oddělení

Marjinskij park). Makka zavolala do rádia *Echo Moskvy*, zapojila také výborného advokáta Abdulu Chamzajeva a mnoho dalších, a bez ohledu na to, že na policejním oddělení tvrdohlavě trvali na tom, že Aelitu „nemají“, stejně ji pod tím nátlakem museli propustit.

Aelita není v šoku, samozřejmě, že ne. Všechno to chápe moc dobře, jen chce odjet z Moskvy.

„Zpátky do Čečenska?“

„Ne, do zahraničí.“

Makka je ale proti. Ne, není proti tomu, aby její dcera odvezla malou Chadižat, potřebuje přece chodit do školy, navzdory všem barajevcům⁶ a moskevským policistům velmi ostražitým vůči čečenským dívenkám. Makka je proti vlastnímu odjezdu, nedokáže si představit život za hranicemi Ruska... Stejně tak ale nedokáže pochopit, co chce tohle Rusko od ní, Aelity a Chadižat – zástupkyň třech pokolení současných čečenských žen. Starší, která většinu svého života prožila v SSSR. Mladé, která nezná význam slova „vlast“ a poznala jen útěk před válkou. A zcela mladičké, která se teprve rozhlíží a dobře poslouchá, co se kolem ní děje. A mlčí. Zatím mlčí.

Chadižatina třídní učitelka v panice zavolala Aelitě, že musí přinést potvrzení o tom, že je matka samoživitelka (kde se takové potvrzení bere?). Bez tohoto potvrzení (všechny ostatní dokumenty mají v pořádku) si prý paní učitelka „neví rady“... Chadižat vyhadují ze školy, pro čečenskou dívenku, kterou rodina přivezla do Moskvy kvůli vzdělání (v Čečensku je to se školami velmi špatné), zkrátka od 26. října 2002 není místo v páté třídě moskevské školy č. 931.

„A já ani nevím,“ uzavírá Aelita, „jestli to, že jsem sama, je pro Chadižat výhoda, nebo ne. Komu mám věřit?“...

... Abubakar Bakrijev pracoval několik let na ne zrovna významné pozici technika v bance s názvem *Pervyj republikanskij bank*. Ale teď už je Abubakar osvobozen od veškerých povinností. A celé to proběhlo jednoduše a rychle. Abubakara si zavolal náměstek ředitele pro bezpečnost a řekl mu: „Chápej, kvůli vám budeme mít problémy. Dej výpověď z vlastní vůle.“

Nejprve Abubakar nevěřil svým uším. Ale nadřizený ještě dodal, že „oni“ požadují, aby byla výpověď z dřívějšího data, třeba z 16. října, to bude vypadat lépe a

⁶ stoupenci teroristického vůdce Barajeva – pozn. překl.

nikdo je nemůže podezřít, že Bakrijeva vyhodili v rámci podubrovských etnických čistek kvůli tomu, že je to Čečenec...

Tak to chodí: popravčí zabíjejí (vždyť propuštění se dnes pro Čečence rovná smrti, novou práci nenajde) a ještě vyžadují pochopení... Zvláštní rys dnešní doby spočívá v tom najít si oběť a oznámit jí: „Oběti, já tě teď zabiju, ale ne proto, že jsem špatný, ale protože mě k tomu donutili. A ty musíš pochopit, že ten kat nejsem já...“

Ve stejný den jako Abubakara propustili z banky ještě jednoho Dagestánce, také nuceně-dobrovolně a s dřívějším datem. Pracoval na jedné z nejnižších pozic, ale pro všechny případy ho „odstranili“. Aby už banka nemusela řešit žádné další dotazy ohledně přistěhovalců z Kavkazu.

„*Pervyj respublikanskij bank* je čistý,“ vypráví Abubakar. „Pracovníci bezpečnostních složek můžou klidně spát. Je mi 54 let. Kam půjdu, netuším. Už třikrát se k nám domů přišla podívat policie, jak žiju se třemi dětmi. Děláte z nás nepřátele. A je zcela pochopitelné, že nám nezbývá nic jiného, než požadovat nezávislost... Protože někde přece musí být země, kde bychom mohli v klidu žít. Dejte nám, prosím, jakékoli místo na zemi. A my tam budeme žít...“

... Isita Čirgizovová a Nataša Umatgarijevová jsou Čečenky, které žijí ve středisku pro dočasný pobyt nucených imigrantů ve vesnici Serebrjaniki v Tverské oblasti. Seznámily jsme se na 14. policejním oddělení v Moskvě. Isita si otírala začerněné prsty po odebrání otisků. Nataša bez ustání plakala. Zrovna je propustili, to se v dnešní době rovná zázraku, policistům se jich zželelo.

13. listopadu ráno se těmto ženám přihodilo to, co se v dnešní době stává mnoha Čečencům. Do Moskvy přijely ranním vlakem pro humanitární pomoc do jedné z lidskoprávních organizací. U stanice metra, dva kroky od vchodu do té organizace, je zatkli, protože Nataša kulhala – na noze má otevřený diabetický vřed, což vypadá jako zranění, které mohla utrpět v boji. Isita je zase v sedmém měsíci těhotenství, takže její břicho už nelze přehlédnout, ovšem nadzvedává jí bundu přesně v tom místě, kde bývají opásáni výbušninou sebevražední teroristé. Nesmějte se, tohle jsou důvody zatčení, které uvedl dozorčí 14. oddělení major Ljubeznov⁷, který vůbec nebyl líbezný, spíš byl připraven ve jménu všeobecné bezpečnosti země vlastníma rukama ohmatávat těhotenské břicho Čečenky, aby se přesvědčil, že je skutečné. Ach můj bože.

⁷ rusky *ljubeznyj* = líbezný – pozn. překl.

Isitin a Natašin příběh ale dopadl dobře – vyslechly si od policistů jen spoustu nepříjemných věcí typu: vy zabijíte nás, tak my budeme zabíjet vás, přičemž major Ljubeznov ani nestihl přijít se svou troškou do mlýna, a navíc se podařily dvě zásadní věci: zaprvé vysvobodit obě ženy před převozem do vyšetřovací vazby, a zadruhé ujistit velitele 14. policejního oddělení Vladimíra Maškina (a on požadoval ujištění), že občas lidé opravdu chodí pro humanitární pomoc, protože jsou chudí, nemají práci a ani bydlení...

... Zara prodávala zeleninu u stanice metra *Rečnoj vokzal*. Majitel tržiště za ní přišel a oznámil jí: „Od zítřka už sem nechod'. Čečence mi tu prý trpět nebudou.“ A přitom Zara živí sama rodinu – tři děti a manžela trpícího tuberkulózou. No posuďte sami, copak za to může policie?...

... Aslan Kurbanov prožil válku ve válečném stanovém táboře v Ingušsku. V létě neuspěl u přijímacích zkoušek na vysokou školu v Saratově, tak se přesunul do Moskvy a zabydlel u své tety Zury Movsarovové, studentky doktorského studia na Moskevské státní letecké a technologické univerzitě Ciolkovského, pak si našel práci a získal oficiální povolení k pobytu v Moskvě.

28. října k nim domů přišli příslušníci kriminální služby 172. policejního oddělení (obvod *Bratějevo*). Den před touto událostí Zura na žádost obvodního policisty dobrovolně šla na odebrání otisků prstů, a když policisté požádali Aslana, aby s nimi jel kvůli stejné věci, nikdo z rodiny nepojal sebemenší podezření. Aslan se oblékl a odjel s policisty.

O tři hodiny později se začala Zura bát: synovec se stále nevracel, tak se vydala na policejní oddělení. Tam jí řekli, že Aslan byl zatčen, jelikož v jeho kapse našli drogy. Takže jak to tedy bylo? Vstal, oblékl se, dal si do kapsy drogy a jel se na policii přiznat?... Aslan stihnul Zuru z „klece“ povědět, že ho zavedli do nějaké místnosti, ze stolu vyndali trávu a řekli: „Tohle je odteď tvoje. Protože my Čečence žít nenecháme. A všechny vás pozavíráme.“

A to Aslan dokonce ani nekouří... 30. října oslavil ve věznici *Matrosskaja Tišina* své dvaadvacáté narozeniny...

... 25. října ráno do bytu moskevských Čečenců Gelagojevých vtrhli policisté. Alichanovi, majiteli bytu, nasadili pouta a odvezli ho. Marem, jeho žena, se obrátila s prosbou o pomoc na policejní oddělení *Rostokino*. Ale tam jí řekli: „Naši kolegové dnes nikam nevyjíždějí.“ Marem zavolala do *Radia Svoboda*. Zpráva o únosu Alichana

Gelagojeva se dostala do vysílání a kvečeru Alichana propustili: někde něco zafungovalo...

Alichan vyprávěl, že ho posadili do auta, na hlavu mu nasadili pytel a bili ho, dokud nedojeli na Petrovku – to je ulice v Moskvě, na které se nachází hlavní správa moskevské policie. A pak na něj řvali: „Vy nenávidíte nás – tak my nenávidíme vás! Vy nás likvidujete! Tak to my vás taky budeme likvidovat!“

Ale na Petrovce už Alichana nebili, tam ho několik hodin přemlouvali, aby podepsal doznání, že právě on byl hlavním ideovým organizátorem teroristického útoku v divadle na Dubrovce (takhle přesně to chodilo za Stalina). Přiznání už bylo sepsáno předem – jak a kdy se co stalo, stačilo jen podepsat.

Alichan odmítl. Ale výměnou za svobodu ho donutili podepsat prohlášení, že se „na Hlavní správu vnitřních věcí města Moskvy dostavil dobrovolně“ a že „nechce podat stížnost na práci zaměstnanců správy“...

Rasismus? Ano. Peklo? Rozhodně. Ale taky cynická imitace boje s terorizmem. Proto nevěřím ani jednomu číslu z hlášení o postupu operace *Vichr-Antiterror*: policisté tvrdí, že chytili tolik a tolik „pomocníků teroristů“. Tak tahle čísla jsou vylhaná. Vylhaní policisté. Píší vylhané zprávy. Na základě vylhané práce.

A teroristé jsou mezitím kde? Co dělají? Ale, to vem čert... Naše policie na ně nemá čas. Putin do Ruska vrátil sovětskou metodu odškrtávání položek namísto odvádění práce.

... „U výslechu mě uklidňovali slovy – neboj, tři čtyři roky si posedíš a je to. A třeba ti dají i podmínku. Podepiš, a budeme hodní,“ vypráví šestatřicetiletý Zelimchan Nasajev.

Zelimchan žije v Moskvě už několik let – jeho rodina utekla před druhou čečenskou válkou za Zelimchanovou sestrou Innou, která už dlouho žila v Moskvě.

„A bili vás na policii?“

„Samozřejmě. Ve tři v noci mě vzbudili a prý: Zatlačte na něj. Přes něco tvrdého mě bili do ledvin a jater. Chtěli po mně, abych podepsal doznání. Ale já jsem odmítal... Říkal jsem jim: klidně na mě tlačte. Třeba mě i zastřelte, ale nic na sebe nevezmu. Celou dobu mi říkali: Ty jsi Čečenec, proč jsi sem přijel? Tvoje vlast je Čečensko. Tak si tam buď a řeš si tu vaši válku. A já jim odpovídal: Moje vlast je Rusko a jsem ve svém hlavním městě. A to je hrozně rozčilovalo. Aby mě rozzlobili, tak jeden policista řekl: Právě jsem tvoji matku poslal někam.“

Kdyby jen věděl tenhle příslušník z oddělení *Nižegorodskaja*, koho to poslal někam a koho to vydíral, mlátil a přesvědčoval vzít na sebe vinu, aby tak policejní zpráva o podubrovském „boji s čečenskými zločinci v hlavním městě“ vypadala lépe... A možná je i dobře, že to nevěděl...

Roza Magomedovna Nasajevová je mimo jiné vnučkou a Zelimchan tím pádem pravnukem legendární ruské krasavice Marii-Marjam z rodu Romanovových, příbuzné cara Mikuláše II., která ztratila hlavu pro důstojníka carské armády, Čečence Vachu, utekla s ním na Kavkaz, navzdory naléhání rodiny tam přijala islám a jméno Marjam, porodila Vachovi pět dětí, prožila s ním vyhnanství v Kazachstánu, kde jej pochovala, vrátila se do Čečenska, a když v 60. letech zemřela, byla v Čečensku považována téměř za svatou... Je to zkrátka krásný a na Kavkaze známý příběh rusko-čečenské lásky a přátelství, ale o to teď nejde... Protože před dnešní nestoudnou moskevskou policií, řešící své problémy pod rouškou celospolečenské tragédie, Zelimchana nezachrání nic, i kdyby v něm kolovala krev třeba i deseti panovníků z deseti různých zemí. Ať už je Zelimchan zčásti Romanov nebo ne, zacházeli s ním stejně jako s ostatními Čečenci.

V Moskvě jsou některá místa, kam to člověka moc netáhne. Jedním slovem – díry: dvory továren, vnitřky průmyslových zón nebo místa pod vedením vysokého napětí. To jsou oblasti, kde najdete Čečence, kteří se snaží přežít v našem hlavním městě. Magistrála *Frezer* je jedno z těchto míst – nehostinný pruh asfaltu, vedoucí od Rjazanského prospektu kamsi do průmyslových částí, ven z města, podél starých cihlových pětipatrových bytovek, sotva se podobajících obytným domům.

Ve skutečnosti ani obytné nejsou – podle všech dokumentů se jedná o dílny závodu *Frezer*, který vlastně už dávno neexistuje, skončil spolu s perestrojkou, zaměstnanci odešli a vedení závodu teď žije z peněz těch, kdo si pronajal bývalé dílny a ostatní místnosti. A v jedné z takových bývalých továrních místností – špinavé a rozkradené, se v roce 1997 objevili první čečenští uprchlíci. Byli to ti, kteří utíkali od meziválečného banditského řádění v Čečensku, tedy hlavně rodiny opozičních činitelů tehdejšího Maschadovova a Basajevova režimu. Vedení závodu *Frezer* jim povolilo dát „dílny“ na vlastní náklady do pořádku, udělat z nich obytné prostory a pak platit daň za jejich využívání přímo vedení závodu.

A Čečenci tam žijí dodnes a Nasajevovi jsou jedni z nich. Jedna ze šestadvaceti rodin. Místní policie všechny dobře zná, nikdo tu před nikým neutíká, ani se neschovává, protože není proč a vlastně už ani není kam...

Když došlo k útoku na Dubrovce, policisté z oddělení *Nižegorodskaja* přišli nejdříve do těch obydlených dílen a vysvětlili lidem, že seshora „přišla směrnice“, aby „z každé městské části“ uvěznil 15 Čečenců. Všechny muže z šestadvaceti rodin posadili do přistavených autobusů a odvezli je k odebrání otisků prstů.

Smůla Zelimchana Nasajeva-Romanova spočívala v tom, že zrovna v tu dobu nebyl doma. Jel totiž odvézt další část zkompletovaných propisek (je to práce pro celou jeho rodinu), a vyzvednout součástky na další várku...

Brzy si ale pro potomka carů do bývalé závodní budovy přijeli. A řekli jen: „Na otisky prstů.“ A Roza Magomedovna ho s klidem pustila. Rodina se začala bát až po několika hodinách, když se stále nevracel. Nakonec se znepokojení rodiče Nasajevovi vypravili na policii, kde si vyslechli klasickou odpověď: „Váš syn měl v kapse zajištěný granát. Byl zadržen.“

„Zakřičela jsem na ně: Na to nemáte právo! Sami jste ho přece odvezli! On s vámi odešel z domu! A nic v kapsách neměl! Všude kolem bylo plno svědků!“ vypráví Roza Magomedovna. „Ale policisté odpověděli: Čečenci pro nás nejsou svědci. To se mě tak dotklo... A kdo teda jsme? Copak nejsme ruští občané?“

Tu noc odešla matka s nepořízenou. A když se ráno vrátila, tak ještě dodali: „A váš syn navíc prodává trávu. Pomocť mu nemůžete.“

„Přivezli mě a odvedli do nějaké místnosti,“ vypráví Zelimchan. „A slyším: Prodáváš heroin.“ Ten starší držel pytlík a řekl mi: Tohle bude tvoje. Měl jsem na ruku pouta, a když mi ten pytlík hodili do kapsy, začal jsem se vzpouzet. A oni mi řekli: No tak to bude ještě pojistka z granátu... A to už ten starší hadříkem otíral pojistku, aby na ní nezůstaly „cizí“ otisky prstů, strčil mi ji do ruky a udělal zápis do protokolu. A já jsem zase začal křičet: Na to nemáte právo! A oni mi povídají: My dostali rozkaz. Takže máme. A jestli nebudeš dobrovolně souhlasit s tím, že to vezmeš na sebe, tak tvoje rodina bude další na řadě. Rovnou pojedem k vám domů a najdeme tam zbytek toho granátu. Takže podepiš to doznání.“

Zelimchan se vzpíral a nic nepodepsal. Bili ho, vyhrožovali, že ho zbijí tak, že ho žádný advokát ani nepozná. Nakonec ho pustili, protože na obranu Zelimchana vystoupili novináři a také poslanec Aslambek Aslachanov. Teď sedí Zelimchan doma, v té tovární budově, v hluboké depresi a léká se každého zaklepání. Depresivní stavy jsou realitou snad pro všechny Čečence, kteří žijí v Moskvě. Není mezi nimi ani jeden optimista – ani mezi mladými, ani mezi starými. Optimistického Čečence jsem nepotkala. Všichni jsou

apatičtí a od života čekají jen to nejhorší. Sní o zahraničí jen proto, že tam mají možnost ztratit se v pestrém kosmopolitním davu, a skrýt tak své největší tajemství – národnost. A to tak hluboko, aby se k němu nikdo nedostal... To jsme to dopracovali...

„V naší zemi probíhá další vlna policejní protičečenské bestiality,“ myslí si Světlana Gannuškinová, předsedkyně občanského sdružení pro pomoc uprchlíkům a nuceným emigrantům *Občanská pomoc*. Právě do tohoto sdružení nyní přicházejí lidé, Čečenci, příbuzní těch, kteří byli zatčeni, kterým brali otisky prstů, kterým nastrčili do kapes drogy nebo náboje, které připravili o práci, kterým hrozili deportací (proboha, kam chtějí z hlavního města Ruska deportovat ruské občany?). Tito lidé přicházejí za Světlanou Gannuškinovou, protože už nemají kam jít.

„Začátek téhle nové vlny nestydatého státního rasismu, který oficiálně nazývají operací *Vichr-Antiterror*,“ pokračuje Světlana Aleksejevna, „můžeme pozorovat už od záchranné akce v divadle na Dubrovce. Čečence vyhadzují odevšad – zejména z práce a z bytů. Vyrovnávají si účty s několika konkrétními lidmi tím, že vystavují utrpení celý národ. Hlavní metoda diskreditace z etnických důvodů – vnucení drog nebo nábojů. Policisté působí až galantně, když se zatčeného ptají: Tak co chceš? Drogy? Nebo náboje? Zachráni se jen ti, kteří mají rodiče, jako je třeba Makka Šidajevová. A co ti, kteří je nemají?...

A co my? Náš národ?

... V jedné čečenské rodině mají tři dcery. Jedna se dostala na hudební školu, další dvě ne, a tak rodiče požádali učitelku první dcery, aby těm dvěma neúspěšným dávala soukromé hodiny hry na piano. Tento týden učitelka doučování odmítla. Ředitelka té hudební školy – ve škole ví samozřejmě každý o druhých úplně všechno – jí zakázala doučovat dívky s tím, že je to nařízení z odboru kultury a že pokud paní učitelka bude v doučování Čečenců pokračovat, tak se začnou zajímat „orgány“ taky o ni...

To jsme celí my... Náš národ... Většina ruského lidu souhlasí se státní xenofobií a žádnými antirasistickými protestními akcemi se tomuto „antiteroru“ nebrání. Důvod? Oficiální propaganda je velmi efektivní, takže většina lidí souhlasí s Putinem v kolektivní odpovědnosti za zločiny, které spáchalo jen pár zástupců daného národa. Protože souhlasit s takovými primitivními názory je zkrátka jednoduché.

A v Rusku nikdo zcela nechápe, bez ohledu na několik let trvající válku, teroristické útoky, katastrofy a zástupy uprchlíků, co vlastně Putin od Čečenců chce. Aby jejich stát patřil do Ruské Federace? Nebo ne?

Nakonec jeden zcela obyčejný příběh – o normálních lidech žijících v Rusku, kterých se dotkla ta státní hysterie...

... „A ve škole často dostáváš poznámky?“

„Často...“ vzdychne Siradži.

„A zaslouženě?“

„Zaslouženě,“ zase vzdychne.

„A za co?“

„Třeba běžím po chodbě, někdo do mě vrazí a já mu to vždycky vrátím, to aby mě příště nechali na pokoji. No a pak se mě zeptají: To tys ho uhodil?, a já vždycky čestně odpovím: Ano, a ti druzí mlčí a já pak dostanu poznámku...“

„A co kdybys taky neodpověděl, nebylo by to jednodušší?“

„To nejde,“ vzdychne ztěžka. „Nejsem bábovka. Když něco udělám, tak to přiznám.“

„A to víte, že vždycky našim dětem schválně nastavuje nohu tak, aby o ni zakoply a uhodily se do spánku... A umřely...“

Bože můj... To už nemluví Siradži o sobě, ale dospělí o něm. Ne o příslušníkovi jednotek specnaz, který má likvidovat teroristy. Jsou to názory na chování sedmiletého čečenského chlapce Siradži Digajeva, které nahlas pronáší jedna velmi dospělá paní, členka rodičovské komise třídy 2.B 155. moskevské školy, kterou chlapec navštěvuje.

„A syn si neustále stěžuje, že Siradži nemá pomůcky, a můj syn má, tak mu je musí půjčovat...“ to je další členka komise, matka dalšího z dětí.

Stěžuje si? A na co si stěžuje? Vždyť MÁ PŮJČOVAT, když ten vedle něj něco nemá...

„Všechny vyrušuje. Představte si to: můj syn mi vysvětlil, proč si nezapsal domácí úkol. Protože prý Siradži tak křičel, že můj kluk nic neslyšel... Siradži je nezvladatelný. Jako všichni Čečenci. To mi věřte!“ vypráví zase jiná matka.

A rozhovor zachází stále dál a dál. Sedíme v prázdné školní třídě. Děti odešly domů a rodičovská komise řeší, jak vyhnat ze školy malého Čečence, aby se naše děti „neučily špatností od možná dalšího teroristy“.

Nejspíš si říkáte, že to je ironická poznámka. Ale to prosím cituji...

„Pochopte nás přece! Je to sice Čečenec, ale my lidi podle národnosti nesoudíme... To ne! Prostě jen chceme chránit naše děti.“

Ale před čím?... Jednou v listopadu sezvala rodičovská komise třídy 2.B schůzku, aby Siradžiho rodiče upozornila, že pokud se jeho chování nezlepší do konce roku a pokud se on, „ačkoliv je to Čečenec“ (znovu cituji), nezačne do té doby chovat tak, jak požaduje rodičovská komise, obrátí se k řediteli 155. moskevské školy s požadavkem vyhodit chlapce ze školy.

„No tak mi řekněte prosím vás, proč všichni lezou do Moskvy?“ vypluje nakonec na povrch to hlavní.

To se jedna z členek rodičovské komise, asi o týden dva později, pokouší vysvětlit, proč se TAKTO rozhodli.

A proč by ne do Moskvy?... Kdo stanovil, že tohle město bude výjimečné? A že zde budou žít lidé, kterým přistěhování jiného ruského občana narušuje duševní pohodu?

„Proč pořád říkáte, že ONI to mají těžké?!“ téměř křičí další matka. „A kdo se ptal, jak se žije nám? A kdo řekl, že to mají naše děti lehčí, než ON?“

Proč? Siradži je chlapec, který se narodil v roce 1995 v Čečensku. Jeho matka Zulaj v těhotenství utíkala před ostřelováním a bombami, o které nikoho neprosila... Utíkala, protože jiná možnost na počátku první čečenské války nebyla. A dnes je pro Zulaj těžké sledovat reakci svého mladšího syna, který prožil téměř celý život v Moskvě, jelikož se sem přestěhovali už v roce 1996, jelikož se při čestných salvách nebo při bouřce leká, pláče a schovává se a nemůže vysvětlit proč...

„Aha, takže ONI se tu ještě navíc necítí dobře?“ ozývá se rozzlobený hlas dalšího člena rodičovské komise. „Tak ONI by tu u nás ještě chtěli zavádět svá pravidla! Tak to ne!“

Stalo se totiž to, že Alvi, Siradžiho otec, přišel na schůzku, vyslechl si vše, co mu chtěli říct, a pak si také vzal slovo a dovolil si podělit se o své trápení a snažil se vysvětlit, že jejich život v Moskvě není zrovna jednoduchý, že mu před dětmi policisté sprostě nadávají a chodí k nim do bytu v botách a že on, otec, nemůže nic udělat, a děti to sledují...

Dále Alvi řekl, že hlavní důvod, proč se jeho rodina přestěhovala z Čečenska do Moskvy, ačkoli jim tu není nejlépe, je vzdělání jeho dětí, které by ve válečných podmínkách bylo špatné. A že Zulaj, učitelka matematiky, tady prodává na trhu, ačkoli to neumí, a po nocích společně dělají kuřecí rolády, které pak vozi na prodej... Žijí se Zulaj jen pro své děti, aby se jim dostalo kvalitního vzdělání v hlavním městě...

„No ne, to se podívejme! Tak oni nalezou přímo do centra Moskvy! A chtějí byt za 500 dolarů⁸!“ tak okomentovala Alviho zoufalý výlev rodičovská komise.

„My jsme nechtěli, aby se moje dcera (syn) učila s NĚKÝM TAKOVÝM v jedné třídě.“ Takový rozsudek si vyslechli čečenští rodiče na oné schůzce. A samozřejmě se jich to dotklo. Vám by to nevadilo?

„A copak nemůžeme říct, co chceme?...“ vykřikovali členové rodičovské komise.

Samozřejmě můžete. Ale kdo řekl, že nejste skinheadi? Takoví ti, co to mají v krvi. Ačkoli nemáte vyholené hlavy.

Je dobré připomenout jeden starý příběh z minulého století. Začínal podobně. Jen skončil jinak. Když se v jedné evropské zemi dostali k moci fašisté, všichni Židé si museli na oblečení přišít žluté hvězdy, aby je bylo dobře poznat. A tehdy si žluté hvězdy na oblečení přišili všichni obyvatelé země, aby zachránili... Židy. I sebe – od proměny ve fašisty. A jejich král byl s nimi...

U nás v Moskvě je to teď přesně naopak. Když se Putin pustil do Čečenců, kteří tu s námi žijí, nenašili jsme si žluté hvězdy solidárnosti. Začali jsme dělat přesný opak: hrajeme si na „národ vítězů“ a na záda jim vypalujeme cejchy. Chováme se tak, aby Siradži nikdy nezapomněl, že je nežádoucí.

... Chlapec mi ukazuje svůj sešit na ruštinu – poprosila jsem ho o to. Dobrých známek moc nenasbíral – čtyřka střídá trojku. A taky škrábe jako kocour, což mu na každém listu vytýká Jelena Dmitrijevna, jeho první učitelka, svým vytrénovaným kaligrafickým písmem (35 let pedagogické praxe na prvním stupni)...

Jelena Dmitrijevna nepodpořila rodičovskou komisi ve snaze zbavit se čečenského chlapce. Ale ani si „nenašila žlutou hvězdu“ – tedy kategoricky to nezemítla. Ačkoliv to mohla udělat, kdyby přerušila lov na Digajevovy jménem naší slavné „veřejnosti“.

... Siradži je jako na trní – ani trochu nechce, abych si prohlížela jeho sešit na ruštinu, pořád se ho snaží nějakým mazaným způsobem vyměnit za sešit na matematiku, protože ta mu jde mnohem lépe. Siradži je obyčejný chlapec, neposedný a roztěkaný a hlavně chce vždy vypadat jako ten nejlepší. A kdo vlastně určil, že by to mělo být jinak?... Aby byl skromný? Seděl tiše jako pěna? To by od Siradžiho chtěla rodičovská komise, když je to ten „Čečenec“?...

Ale i sešit na matematiku ho brzy přestane bavit. Chce mi namalovat „meč a bojovníka“ a kvůli tomu sešit rychle – on dělá všechno rychle – odhazuje. A už nese blok

⁸ V Ruské federaci se cena nemovitostí udává vždy v dolarech – pozn. překl.

s namalovanými obrysy nějakého bojovníka z filmu *Pán prstenů* se svalnatou postavou. A „světelným“ mečem... Světelná je u Siradžiho jen lehce žlutá barva. A kdo řekl, že jsou nějaká pravidla pro zobrazení světla?

„Víte, my pro něj přece chtěli jen to nejlepší,“ řekli rodiče dětí z 2.B, když zjistili, že o to, co provedli malému čečenskému chlapci v rámci postdubrovské společenské nálady, se začali zajímat novináři. „Jen to nejlepší.“

Ale uvěří v tohle „nejlepší“ taky Siradží? Vždyť on se skutečně o přestávkách pere. A během výtvarné výchova stříká barvy po zdech. A nastavuje dětem nohu, aby zakoply. A dělá to tím víc, čím častěji mu říkají, že do 2.B nepatří...

Tak takhle plynou naše dny po útoku v divadle na Dubrovce. Uběhly měsíce a postupně se ukázalo, že ta mimořádná tragédie je... výhodná. Ano ano, jednoduše výhodná. A to pro spoustu lidí. A z nejrůznějších důvodů.

Od prezidenta s jeho cynismem nejhrubšího zrna, se kterým začal z této hrůzy se smrtelnými oběťmi otevřeně vybírat lákavé mezinárodní dividendy ve vlastní prospěch a také se neštítit použít cizí krev k vylepšení svého píař v Rusku.

Až po školní neshody v malé městské škole a řadové policisty, kteří si před koncem roku s potěšením vylepšují své zprávy o „protiteroristické“ činnosti, aby dostali prémie. Nestoudný antičečenský šovinismus a pogromy prvních dní po útoku na Dubrovce se přeměnily v pragmatický, pevně zakořeněný rasismus.

... „Tak máme vzít do rukou zbraně?“ ptají se někteří muži a je slyšet, jak bezmocí skřípou zuby. „Už dooost, už nemůžu!“ nařikají druzí a hlavu boří mezi kolena. Je to slabost, to ano. A ta k nim nepatří, vždyť je sledují vlastní děti. Ale co mají dělat?

Překladatelský komentář

1. Anna Politkovská – život a činnost

„Měla se starat sama o sebe a vychovávat svoje děti.“

(Anna v přední linii)

Zavírání očí před nepříjemnou ruskou realitou – právě s tím bez ohledu na nebezpečí bojovala Anna Politkovská. Avšak 7. října 2006, v narozeninový den jejího úhlavního nepřítele, Vladimira Putina, byla na chodbě svého domu na Lesné ulici v centru Moskvy zastřelena.

Anna Stěpanovna Politkovská se narodila v roce 1958 v New Yorku, kde oba její rodiče působili jako sovětsí diplomaté. Po rozpadu Sovětského svazu díky svému místu narození získala i americké občanství. Vystudovala Fakultu žurnalistiky Moskevské státní univerzity M. V. Lomonosova. Poté začala spolupracovat s deníkem *Izvestija*, listy *Vozdušnyj transport* a *Megapolis-ekspress*, či s vydavatelstvím *Paritet*. Po roce 1994 se začala prosazovat v pravicově orientovaném týdeníku *Obščaja gazeta*, v jehož čele stál Jegor Jakovlev, významný novinář období perestrojky a opozičního ruského tisku, díky němuž se v týdeníku objevovaly výzvy k ukončení první čečenské války, odhalení korupčních afér Černomyrdinovy vlády či podpora opozičních prezidentských kandidátů ve volbách roku 1996. Díky tomuto listu se Politkovská poprvé vydala do Čečenska, aby udělala rozhovor s jeho tehdejším prezidentem, Aslanem Maschadovem.

Před vypuknutím druhé čečenské války přesunula Politkovská svou činnost do listu *Novaja gazeta*, který sledoval a v mnohých případech také inicioval významné soudní procesy – významné bylo mimo jiné vyšetřování v aféře *Mabetex*, reportáže a úvahy o výrocih a aktivitě oficiálních představitelů Ruska během vojenského zásahu v Divadleníu centru na Dubrovce a reakci na tuto událost, či o zločinech ruských vojenských činitelů v Čečensku. Významný podíl v těchto novinách patřil majetnému podnikateli Alexandru Lebeděvovi a také bývalému ruskému prezidentu Michailu Gorbačovovi. Během práce pro list *Novaja gazeta* se z Politkovské stala válečná zpravodajka – výrazně se orientovala na válku v Čečensku, zejména na porušování lidských práv a projevy zlovůle ruských úřadů na tomto území. Od roku 1999, tedy od

vypuknutí druhé čečenské války, se často vydávala do nebezpečných oblastí a uprchlických táborů v Dagestánu, Ingušsku a Čečně.

V únoru 2001 Politkovskou požádaly rodiny čečenských civilistů, držených na základnách ruské armády, aby uvězněné pomohla osvobodit z nelidských podmínek. Anna se tedy vydala na místní základnu, kam byla sice vpuštěna, ovšem zanedlouho byla zadržena, obviněna z porušování zákona, který přísně omezuje práci žurnalistů v místě konfliktu, a tři dny bez jídla a pití držena v tzv. jámě⁹ (Svobodnaya volna). Nakonec byla vyvedena na popravu:

A pak se vysloužilý podplukovník, co se neustále bil v prsa, kolik krve prý tam za nás prolévá, důležitě podíval na hodinky a oznámil mi: „Tak jdem. Jdem tě popravit.“ Vyvedl mě ze stanu, už byla úplná tma, nebylo vidět ani na krok. Šli jsme kousek a podplukovník povídá: „Kdo se neschoval, nemůže se divit, já za nic nemůžu.“ A najednou vedle mě vyšlehl plamen, ozval se skřípot a strašlivé burácení a hřmot. Podplukovníka pobavilo, že jsem si hrůzou dřepala. Ukázalo se, že mě přivedl přímo k odpalu rakety z raketometu „Grad“. „No, tak půjdem zpátky.“ (Politkovskaja, Vtoraja čečenskaja)

Po tomto incidentu musela Politkovská region opustit. Když později v roce 2001 zveřejnila svůj článek o mučení a vraždě Čečence Zemlichana Murdalova, začala dostávat výhrušné dopisy podepsané pseudonymem *Kadet*. Za tímto poměrně známým pseudonymem se skrýval člen jednotek OMON (policejních oddílů zvláštního určení) Sergej Lapin. Lapin byl zatčen a odsouzen k jedenácti letům odnětí svobody, avšak později byl pro nedostatek důkazů a „zanedbatelnou míru hrozby pro společnost“ osvobozen (Radio Svoboda). Anna se na čas uchýlila do Vídně. Mnozí čekali, že se do Ruska už nevrátí, a pokud ano, tak že už se určitě nevydá do Čečenska. Anna se vrátila nejen do Ruska, ale ještě mnohokrát navštívila Čečensko a vydávala čím dál ostřejší a kritičtější články (Committee to Protect Journalists).

Anna Politkovská se vedle práce novinářky zabývala také lidskoprávní činností – u soudu pomáhala matkám zahynulých vojáků, zabývala se vyšetřováním korupce na ministerstvu obrany či ve velení federálních vojsk v Čečensku. Když v prosinci 1999 začala ruská letadla bombardovat Groznyj, zařídila evakuaci osmdesáti devíti seniorů z domova

⁹ Jámy jsou "cely" vyhloubené asi 1,2 m do země a překryté kládami tak, aby se vězeň nemohl postavit vzpřímeně a zároveň byl vystaven chladnému vzduchu, větru i dešti. (Valvoda)

důchodců do různých oblastí celé Ruské federace. Když se pak dvacet dva z nich vrátilo do Grozného, ocitli se v hmotné nouzi. Politkovská organizovala sbírku a sehnala 5,5 tuny zásilek potravin a osobních potřeb a 5 tisíc dolarů. Odvoz dodávky jídla osobně doprovodila až do Grozného. (Utajené disciplíny).

Anna Politkovská vystoupila ze své novinářské role i při další tragické události. 23. října 2002 skupina čečenských islamistických separatistů v čele s Movsarem Barajevem, obsadila moskevské divadlo na Dubrovce a zhruba 800 diváků a zaměstnanců divadla¹⁰ vzala jako rukojmí. Mezi teroristy bylo i mnoho „černých vdov“¹¹, Čečenek s náložemi připevněnými přímo na těle a připravenými je kdykoliv odpálit. Druhý den obsazení se Politkovská telefonicky domluvila s teroristy na osobním vyjednávání. Požadovala, aby propustili děti, dovolili rukojmím donést jídlo, pití, deky a základní hygienické potřeby. Bylo jí však dovoleno pouze dodat nápoje, do čehož se Politkovská ihned osobně pustila. Poté, co zjistila, že pro rukojmí nejsou a nebudou připraveny žádné zásoby, vše zařídila a zaplatila sama (Gordon). Prezident a lidé kolem něj chystali zásah a šlo jim hlavně o to, aby Putin vypadal co nejlépe, jak řekla Politkovská: lidé nic neznamenali, o ty tam nešlo (Gordon). Poté šla Politkovská do divadla a tváří v tvář vyjednávala s teroristy. Ti jako svou podmínku pro propuštění rukojmí a opuštění divadla uvedli ukončení války v Čečensku a vyvedení ruských vojsk z čečenského území. Kreml se však dohodnout nechtěl. Rukojmí byli zadržováni tři dny, v poslední den byl proveden zásah – do divadla nejprve pustili neznámý plyn a poté zakročily jednotky speciálního určení Federální bezpečnostní služby (specnaz FSB), které podle oficiálních zpráv zneškodnily všechny teroristy a čtyři ruské občany. Údajně zemřelo na zadušení plynem 130 rukojmích (Politkovskaya, *Цена разговоров*). Politkovská ve svých článcích popsala nejen celou událost, ale také následující projednávání žalob na moskevskou radnici, která podle mnohých zanedbala přípravu záchranné akce. Zveřejnila také příběhy lidí postižených touto událostí a mimo jiné jim zprostředkovala možnost podělit se navzájem o své bolestné zážitky.

O tři roky později, v září 2004, obsadili čečenští separatisté školu v severoosetském Beslanu. Politkovská se opět vydala vyjednávat s teroristy. Tou dobou navíc vyšetřovala případy korupce na ministerstvu obrany a v nejvyšším velení jednotek ruské armády,

¹⁰ Přesný počet rukojmích není znám a zdroje se rozcházejí, uvádí se mezi 700 a 916 lidmi.

¹¹ Většinou se jedná o vdovy po čečenských teroristech, sunnitských muslimech, které bojují, vraždí a umírají za čečenskou nezávislost na Rusku. Jejich činnost je tedy motivována politicky, ne nábožensky.

kteřé pobývaly na území Čečenska. Na palubě letadla odmítla veškeré jídlo, poprosila pouze o sklenici vody. Po jejím požití se Politkovské okamžitě udělalo zle a začala ztrácet vědomí. Ihned proto vše po telefonu oznámila redakci *Novaja Gazeta* a díky kontaktům v bezpečnostní službě a v nemocnici v Rostově na Donu přežila. Politkovská tuto událost označila za pokus odstranit ji z případu a zamezit tak vyjednávání a smírnému vyřešení konfliktu. Výsledky chemických rozborů látky, která Politkovskou málem připravila o život, záhadně zmizely a vyšetřování je z neznámých důvodů pozastaveno (*Svobodnaja volna*). O své roli v těchto teroristických útocích uvedla:

"Ano, překročila jsem hranice mé novinářské práce. Ale nelze říci, že to bylo špatné z pohledu žurnalistiky. Díky tomu, že jsem vystoupila z pozice novinářky, jsem se dozvěděla mnohem více, než bych kdy byla schopná pouze jako novinářka, která stojí v davu mezi ostatními." (*Guardian*).

Večer 7. října 2006 byla Anna Politkovská zastřelena ve výtahu svého domu. V období před smrtí pracovala na článku, který měl odhalit roli Ramzana Kadyrova, čečenského proruského prezidenta, v únosech jeho politických oponentů a následném mučení (Filatova). Politkovské bylo vyhrožováno smrtí a hrozby přicházely z různých míst – z Moskvy, z Čečenska, i z Chanty-Mansijska, střediska naftového průmyslu a jednoho z nejbohatších měst v Rusku. Jisté je jedno – jak řekl prezident Putin, smrt Politkovské přinesla Rusku větší škodu než její články (*Prezident Rossii*). Právě zveřejnění informace o zavraždění zarputilé oponentky Kremlu totiž znamenalo pro jeho režim velmi negativní reklamu. Opak se dá tvrdit o člancích Politkovské, které prakticky přes noc získaly obrovské množství nových čtenářů. Je smutným faktem, že články a činnost Politkovské sledoval během jejího života málokdo a opomíjena byla zejména v Rusku – málokterý ruský občan chtěl čelit nepříjemné pravdě o stavu své země. Bohužel toto platí i nedále.

Putin však Západu slíbil, že dohlédne na to, aby byli vrazi Politkovské vypátráni a potrestáni (*Grani.ru*). Zatím však nebylo spravedlnosti učiněno zadost, ačkoli v tomto případě již padl doživotní trest pro dva aktéry. Případ vraždy Anny Politkovské byl sedmkrát odložen, mizeli během něj nejen obžalovaní, ale také věcné důkazy (SIM karty, počítačové paměťové karty, fotografie či video z bezpečnostní kamery, zachycující vstup vrahů do domu Politkovské). V srpnu 2007 bylo obviněno a zatčeno deset osob, a když prokuratura v červnu 2008 oznámila, že případ je připraven k jednání u soudu, šest z deseti obviněných za neobjasněných okolností zmizelo. Před soud se tedy dostali pouze

bývalý moskevský policista Sergej Chadžikurbanov, který je považován za strůjce celé operace, dále podplukovník FSB Pavel Rjaguzov, který měl sdělit adresu Politkovské skupině vykonavatelů objednané vraždy – bratrům Džabrailovi, Ibragimovi a Rustamovi Machmudovovým. První dva zmiňovaní údajně pouze napomáhali třetímu bratrovi, Rustamovi, jež je považován za vraha Politkovské. Rustam Machmudov však před soudním líčením z Ruska utekl a skryl se v západní Evropě. Jak se mu podařilo ze země utéct, nikdo nevysvětlil (Guardian, Key figures). Všichni čtyři obvinění byli pro nedostatek důkazů zproštěni viny (Harding). Dále se mezi obžalované zařadil Lom-Ali Gajtukajev, strýc bratrů Machmudovových, který jim měl vražednou zakázku předat a celou akci financovat, a později přibyl bývalý policista Dmitrij Pavljučenkov, jenž byl nakonec odsouzen k jedenácti letům za mřížemi (USA TODAY). V červnu 2014 byly Rustam Machmudov a jeho strýc Lom-Ali Gajtukajev odsouzeni k doživotnímu trestu odnětí svobody (Milenkovičová). Rodina Politkovských si však myslí, že vražda byla organizována v mnohem vyšších kruzích, ne na úrovni obžalovaných (Harding). Existuje hned několik verzí ohledně objednavatele vraždy – podle jedné je to čečenský prezident Ramzan Kadyrov, podle jiné je to Kreml, další tvrdí, že šlo o provokaci vůči Putinovi i Kadyrovovi, jiná zas říká, že vražda Politkovské se moc hodila Západu a kremelské opozici, podle další byl objednavatelem vraždy Boris Berezovskij, ruský podnikatel a politik žijící do své smrti v roce 2013 v emigraci v Londýně, někteří podezírají i ruské nacionalisty, kteří prohlašovali Politkovskou za „nepřítele ruského národa“ (Kavkazskij uzal).

Anna Politkovská je autorkou publicisticko-dokumentárních knih *Putování do pekla. Čečenský deník (Putěšestvije v ad. Čečenskij dněvnik, 2000)*, *Čužaja vojna, ili Žizn' za šlagbaumom. Čečn'a (2002)*, *Druhá čečenská (Vtoraja čečenskaja, 2002)* či *Putinskaja Rossija (2004)*. Za své reportáže obdržela několik cen (*Zlaté pero Ruska, Dobrý skutek – dobré srdce, Sacharovova cena za svobodu myšlení, Cena Olofa Palmeho* a další). Za svou lidskoprávní činnost získala mezinárodní ocenění organizace Amnesty International.

Případ teroristického útoku v Divadelním centru na Dubrovce, kterému se věnuje vybraná část textu pro tuto práci, zůstává nevyjasněný. Rukojmí, kteří útok přežili, vypráví v britském dokumentu *Discovery. Moskovskaja osada: Nord-Ost* své vzpomínky. Popisují vlnu beznaděje po prvním vyjádření prezidenta Putina k situaci: řekl tehdy, že s teroristy nehodlá vyjednávat (Gordon). Nakonec bylo na ráno třetího dne domluveno vyjednávání

s oficiálním zástupcem Kremlu a vše naznačovalo dobrý konec. Ale v noci před tímto setkáním byl proveden zásah. Ten byl sice veden úspěšně, ale záchranná akce zcela selhala. Pro rukojmí nebyl připraven dostatek sanitek ani lékařů, vynášeli je členové jednotky specnazu bez znalosti první pomoci, pokládali oběti na záda, a tak mnoho z nich kvůli zapadlému jazyku zemřelo přímo na chodníku před divadlem, nebo po cestě do nemocnice (Gordon). Po pěti dnech nátlaku zahraničí Kreml prozradil, že v divadle byl použit utišující prostředek, který se běžně podává lidem trpícím rakovinou v pokročilé fázi. Jeho koncentrace však pětkrát přesahovala běžnou dávku. Protilátkou navíc z nejasných důvodů vybavili pouze jednotku specnazu, lékaři o použití plynu vůbec nevěděli (Gordon). V důsledku zemřelo 130 rukojmích. Avšak i přeživší lidé dodnes bojují s následky otravou plynem – ztrácejí sluch, zrak i paměť a trápí je nemoci vnitřních orgánů, rodí se jim postižené děti (Жертвы теракта на Дубровке). Poškozeným navíc odmítají udělit status oběti teroristického činu, jelikož teroristé svou akci na Dubrovce nedokonali. Oběti tedy nemají nárok na dávky a pomoc v boji s následky otravou plynem (Жертвы теракта на Дубровке).

Sociologický průzkum z roku 2006 ukázal, že pouhých 5 % Rusů si myslí, že Kreml o útoku v divadle na Dubrovce mluví pravdu, a 76 % se domnívá, že se dozvídají pouze část pravdy nebo že je před nimi pravda zatajována (Половина опрошенных россиян убеждена). Dodnes nebyly zodpovězeny některé palčivé otázky: Jak mohl Kreml vědět, že po použití pomalu působícího uspávacího plynu neodpálí teroristé nálože? Proč byli všichni teroristé zlikvidováni a nebyli někteří z nich zachráněni a využiti při vyšetřování? Proč Kreml tajil účast Chanpaša Terkibajeva, agenta FSB, na útoku a jak je možné, že hned po odhalení této skutečnosti Terkibajev zahynul při automobilové nehodě?

2. Žánrová charakteristika

Při překladu jsme pracovali s verzí textu, která je volně dostupná na webových stránkách projektu *Bibliotéka Aldebaran*, podle dostupných údajů byla vytvořena 02. 11. 2007. Jiný překlad jsme k dispozici neměli.

Žánrově lze předkládaný text zařadit k publicistice, která (na rozdíl od zpravodajství, jež pouze informuje o událostech) předkládá čtenáři názory, soudy, hodnocení, postoje a stanoviska, informuje a zprostředkovává poznání (Čuřík, 58). Pro stanovení konkrétního žánru jsme konzultovali publikaci *Nové trendy v médiích I*, která charakterizuje žánry, jež se do české žurnalistiky dostaly po roce 1989 ze západních zemí. Mezi ně patří také tzv. feature a story (neexistují české termíny), žánry, které popisují důležité společenské téma za pomoci osudu člověka, kterého se daný problém dotýká (Čuřík, 68). Překládaný text jsme žánrově zařadili právě na pomezí feature a story.

Mezi charakteristiky feature patří:

- tématem je vybraný společenský problém – trend, jev či událost,
- daný problém je ilustrován na příběhu či osudu konkrétních osob, příslušníků sociální skupiny, které se problém týká,
- téma musí být zobecněno a vztaženo na celou sociální skupinu,
- příběhy aktérů, jichž se problém týká, se prolínají celým textem,
- téma musí být zasazeno do kontextu, nesmí chybět potřebný background,
- text obsahuje citace aktérů i kompetentních expertů (Čuřík, 71).

Z těchto charakteristik však na náš text nelze aplikovat část posledního bodu – citace kompetentních expertů. Zde ale přichází na pomoc žánr story, ve kterém se na rozdíl od feature „nemusí objevit komentáře zvenčí, fakta a argumenty, které popisovaný jev dokládají a podporují“ (Čuřík, 73). Tyto kategorie se podle Čuříka ještě dále dělí dle zaměření od zpravodajsky zaměřených žánrů news feature a analýzy až po sloupek nebo recenzi – v tomto dělení jsme náš text zařadili k žánru *human-interest story* (někdy se překládá jako *příběhy ze života*). Text tohoto žánru je založen na zážitcích lidí, kteří jsou účastníky daného příběhu či události, jichž se daný problém týká (Čuřík, 72). Texty žánru

human-interest story jsou velmi oblíbené zejména ve Spojených státech amerických, kde se za ně dokonce uděluje Pulitzerova cena (Čuřík, 70).

3. Zasazení předlohy do kontextu výchozí i cílové literatury

Překládaný text představuje úryvek z knihy *Putinskaja Rossija* (Putinovo Rusko) sestavené z článků Anny Politkovské, které vypracovala pro noviny *Novaja Gazeta*. Podle slov autorky kniha pojednává o prvních letech vlády Vladimira Putina „bez nadšení, které vůči němu projevuje Západ“ (Politkovskaja, *Putinskaja Rossija*). Do knihy byly vybrány články, které se zabývají největšími problémy v ruském politickém a společenském životě v období let 2000-2003: situace v ruské armádě, zejména šikana podporovaná armádním vedením, chování Ruska vůči Čečensku a zločiny páchané na místním obyvatelstvu, příběhy lidí, jimž zničil život Putinův režim, a také dva celosvětově známé teroristické útoky – v moskevském divadle na Dubrovce a ve škole v Beslanu (Jižní Osetie).

Knihy poprvé vyšla v angličtině v roce 2004 ve Velké Británii (*Putin's Russia*). Poté byla přeložena do mnoha jazyků a vydána v Dánsku, Finsku, Německu, Nizozemí, Itálii, Japonsku, Norsku, Španělsku a Švédsku. Teprve v roce 2007 se rozhodli děti Anny Politkovské uveřejnit knihu v Rusku, zatím se objevila pouze v elektronické podobě na webových stránkách novin *Novaja Gazeta*. K vydání tištěné verze knihy *Putinskaja Rossija* v Rusku doplnil Dmitrij Muratov, hlavní redaktor novin *Německaja volna*, že se asi jen tak nenajde vydavatelství se „sebevražednými sklony, které by se rozhodlo tuto knihu vydat“ (Jurin).

Situace opozičních novinářů v Rusku není zrovna radostná. Podle statistiky Výboru na ochranu novinářů bylo Rusko mezi lety 1992 a 2014 čtvrtou nejnebezpečnější zemí pro výkon novinářského povolání. V tomto období bylo v Rusku zavražděno 54 novinářů. Patří sem však jen případy, u kterých se podařilo prokázat přímou souvislost mezi smrtí a prací novináře, „nevyjasněné“ případy tuhle statistiku ještě zvyšují (Committee to Protect Journalists).

Nejznámějším a největším tištěným médiem, které se v Rusku věnuje investigativní publicistice se zaměřením na současnou politiku, je právě list *Novaja Gazeta*. Redakce těchto novin přišla od roku 2000 o pět novinářů – Igora Domnikova, Jurije Ščekočichina, Annu Politkovskou, Anastasii Baburovovou a Nataliji Estěmirovovou – všichni se zabývali vyšetřováním případů korupce, zločinů důstojníků FSB či porušováním lidských práv. To řekl v rozhovoru zástupce šéfredaktora a známý ruský novinář Vitalij Jaroševskij a dodal: „Nejúčinnější cenzurou je vražda“ (Slezáková).

V Rusku se publicistice v oblasti porušování lidských práv a odhalování korupce a zločinů v nejvyšších kruzích dále věnují například listy *Kommersant*, internetové noviny *gazeta.ru*, *Kavkazskij uzal* či *grani.ru*, jejichž webové stránky jsou pro přístup v Rusku blokovány a je možné je navštívit pouze přes anonymní vyhledávání. Důležitým zdrojem alternativních informací jsou také rozhlasové stanice – mezinárodní *Radio Svoboda* či ruské *Echo Moskvy*. Existují názory, že právě poslední zmiňovanou rozhlasovou stanicí a noviny *Novaja Gazeta* Putin zatím ušetřil, aby tak Západu dokázal, že v Rusku existuje svoboda slova (Slezáková). Z mezinárodních organizací pro ochranu lidských práv působících v Ruské federaci je třeba zmínit *Moskevský helsinský výbor*, nejstarší lidskoprávní organizaci v Rusku (*Московская Хельсинская Группа*). Důležitou organizací je také *Memorial* – ruská nevládní nezisková organizace pro ochranu lidských práv, která se věnuje zejména odhalování obětí represí z období SSSR a jejich rehabilitaci a také se aktivně věnuje vzdělávání občanů a ochraně lidských práv (Memorial). S touto organizací také spolupracoval známý britský historik Orlando Figes při tvorbě své knihy *The Whisperers: Private Life in Stalin's Russia* (2007; česky vyšlo v překladu Petrušky Šustrové v roce 2009 jako *Šeptem: Soukromý život ve Stalinově Rusku*). V Rusku bylo již mnoho podobných organizací zlikvidováno, buď odstřížením od finanční podpory, přímým zákazem nebo cestou odvolání současného vedení a dosazení člověka, který organizaci dovedl k zániku – namátkou například organizace *Centr ekstremalnoj žurnalistiki*, který se zabýval porušováním práv novinářů a také vyšetřováním jejich vražd (Центр экстремальной журналистики прекратил свою работу).

Pro zasazení překládaného textu do kontextu české literatury jsme prozkoumali publicisty, zabývající se stejnou tematikou jako Politkovská. Tematické situace v Rusku a v zemích bývalého Sovětského svazu se u nás zabývají například Jaromír Štětina či Petra Procházková. Štětina je bývalý válečný zpravodaj z oblastí bývalého Sovětského svazu a v současné době se věnuje zejména politice a komentování současných událostí z regionu Ruska a bývalých sovětských republik. Jeho články jsou však spíše analytického charakteru. Oproti tomu Petra Procházková má svou tvorbou k činnosti Politkovské určitě blíže. Procházková je také známá jako bývalá zpravodajka z válečných konfliktů v oblasti Kavkazu a dalších postsovětských zemí. V roce 2000 se pak rozhodla přerušit svou publicistickou činnost a začala se věnovat humanitární pomoci v Grozném – založila dětský dům pro válečné sirotky. Ve stejném roce ji však ruské úřady ze země vyhostily (Klusáková). V současné době se věnuje publicistice a také neziskové organizaci *Berkat*

pro pomoc dětem a ženám z válečných oblastí Čečenska a Afghánistánu, jehož je zakladatelkou. Procházková se ve svých článcích také zabývá osudy jednotlivých lidí a vystupuje ze své novinářské role (např. případ Anastasiji Hagenové, Procházková). Činnost Procházkové a Politkovské je tedy velmi blízká, ale při zběžné analýze jejich textů jsme zjistili rozdíly, zejména ve stylistické rovině, kvůli kterým nelze při našem překladu čerpat inspiraci v práci Petry Procházkové.

4. Doba a místo vzniku textu a jejich vliv na překlad

Ačkoliv původní text vznikl deset let před tímto překladem, jsou pojednávána témata stále aktuální. Nejen kvůli faktu, že popisovaný režim v Rusku stále vládne, ale i díky nadčasovosti, které napomáhá občasně zobecňování konkrétních událostí:

A naše společnost? Náš lid? (...) Vše je přesně naopak: demoralizovaná společnost chce hlavně pohodlí a klid, a to i za cenu životů jiných...

Časová blízkost originálu a překladu usnadnila proces převodu – jak píše Čechová, publicistický styl je výrazně dynamický a vždy odpovídá době (Čechová, 246). Nenarazili jsme tedy na odlišné jazykové normy ani na dobové rozdíly mezi vnímáním čtenáře původního a cílového textu. Stejně tak téma je aktuální a zajímavé pro obě publika. V tomto ohledu nebylo z důvodu dobových rozdílů potřeba překládat explikací, tedy doplněním ať už poznámkou pod čarou nebo vnitřní vysvětlivkou.

V našem případě jsme častěji naráželi na překladatelské problémy z důvodu odlišného místa vzniku původního textu, zejména kvůli systémovým rozdílům mezi oběma jazyky a realitám. Původní text vznikl v Ruské federaci, kde působila autorka, a vznikl tedy přímo na místě popisovaných událostí – čtenář původního textu tak zná nejen skutečnosti, na které autorka poukazuje (*таблетка глицина*), ale také si díky kulturním konotacím doplní další, pro text někdy zásadní významy. Zde jsme v mnoha případech museli adaptovat či vysvětlit původní výrazy.

Vůbec největší kámen úrazu však představovalo celkové ladění textu, které je velmi emocionální, subjektivní až patetické. Zde jsme se potýkali s problémem, který uvádí Levý v *Umění překladu* jako protiklad překladatelské věrnosti a volnosti – dilema mezi překladatelskou metodou „věrnou“, čili přesnou reprodukcí předlohy, a metodou „volnou“, ve které jde spíše o „estetickou a myšlenkovou blízkost čtenáři“ (Levý, 89). Z osobního názoru i laických ohlasů jiných čtenářů vyplynulo, že text Politkovské je ve své původní podobě natolik patetický, že čtenáře nutí pochybovat o pravdivosti předkládaných informací. Po konzultaci s ruskými čtenáři jsme však dospěli ke zjištění, že text působí stejnými dojmem i na původního čtenáře. To nás vedlo k volbě překladatelské metody největší možné věrnosti, abychom cílovému čtenáři poskytli stejný dojem, jakým text originálu působí na svého čtenáře, a seznámili jej se skutečnou podobou tvorby Politkovské.

5. Záměr autorky

V našem případě lze záměr autorky stanovit poměrně snadno, v první řadě můžeme vycházet z činnosti Politkovské, která celý svůj život zasvětila odhalování případů porušování práv a snaze o nápravu. Cenným zdrojem pro nás dále byly rozhovory s Politkovskou ohledně jejích záměrů a snah, realizovaných v dané knize. Politkovská v roce 2004 v rozhovoru při příležitosti vydání knihy *Putin's Russia* ve Velké Británii řekla:

„S Putinem v čele naší země nebudeme schopni v Rusku vybudovat demokracii, ale vrátíme se zpět do minulosti. V tomto nejsem optimistická, a ani moje kniha není. Už mi v duši nezbyla ani jiskra naděje. Jedině změna ve vedení země by tuto naději dokázala obnovit, ale ruská politika momentálně stagnuje. Kreml zemi vede zpátky do sovětské minulosti.(...) Samozřejmě, že se bojím. Každý se v současné situaci bojí. Ale měla bych radost, kdyby Kreml na mou knihu zareagoval.“ (Independent, Anna Politkovskaya: Putin, poison and my struggle for freedom).

Politkovská tedy text realizovala se záměrem nejen informovat, ale také přesvědčit čtenáře a vyvolat určitou reakci. Záměr autorky úzce souvisí s funkcemi textu, které jsou dále analyzovány níže.

6. Předpokládaný příjemce

Jak již bylo zmíněno, Politkovská psala své texty nejen pro ruské čtenáře, její činnost byla sledována mezinárodně. Čtenář Politkovské je tedy každý, koho zajímají zprávy představující alternativu k těm oficiálním a kdo nechce zavírat oči před nepříjemnostmi, a to bez ohledu na používaný jazyk či místo bydliště. Příjemce původního textu tedy tvoří dvě skupiny čtenářů: ruští občané, kteří znají jazyk a prostředí původního textu a kteří také mohou mít osobní zkušenost s popisovanými událostmi, a pak zahraniční čtenáři, jejichž znalosti kulturního prostředí a popisovaných skutečností jsou menší. Autorka tedy nemohla spoléhat na hlubokou znalost původního prostředí, a můžeme tak očekávat, že zásadní skutečnosti budou vyjadřovány explicitně a text se nebude zcela opírat o konotace, které předávají významy pouze čtenářům dobře znalým kultury výchozího textu.

Za konkrétního primárního potenciálního čtenáře je zde považován dospělý člověk bez dalšího omezení věku či pohlaví, s vyšším vzděláním, stabilním sociálním zázemím, vyšším společenským statutem. Tento čtenář navíc zná současnou situaci v Rusku a staví na ní porozumění textu a kvůli stanovené metodě věrného překladu má náš předpokádaný příjemce také zkušenost se specifickým stylem Anny Politkovské, který se vyznačuje otevřenými soudy a hodnocením a zapojování názorů pouze jedné strany, tedy stylem, který zejména v naší zemi mnohé čtenáře odradí.

V této části je ještě třeba zmínit tzv. sekundárního příjemce, tedy čtenáře, kterému se text dostane do rukou náhodou a který nemusí mít stejné povědomí o tématu jako primární příjemce (Nord, 52). Jelikož jeden ze stanovených cílů našeho překladu je snaha šířit texty Politkovské mezi nové čtenáře, rozhodli jsme se v textu doplňovat významy pro lepší srozumitelnost, např. vnitřními vysvětlivkami („bláznivý Žirinovskij“, str. 28) či adaptací („ohledávací list“, str. 32).

7. Zachování funkce textu překladu

Jak bylo zmíněno výše, vybraný text originálu náleží k publicistickému stylu a jeho dominantními funkcemi by tedy měla být funkce referenční, apelativní a fatická. Při analýze jsme však objevili ještě další funkce a uvádíme je zde i s příklady: funkce referenční (autorka popisuje události během obsazení divadla na Dubrovce, popisuje ruský soudní systém), expresivní (autorka hodnotí systém panující v Rusku, chování příslušníků státních orgánů apod.), funkce apelativní (autorka se snaží čtenáře přesvědčit o svém názoru a situaci změnit), funkce estetická (autorka používá stylistické prostředky typické pro beletrii), funkce fatická (autorka čtenáře vtahuje do děje, používá často inkluzivní plurál, obrací se na něj), které lze usouvztažnit následovně: autorka popisuje události a vyjadřuje svou nelibost k nim a přes vtažení čtenáře do děje se jej snaží přesvědčit a přimět k jednání. Dominantní jsou tedy funkce expresivní a apelativní, které autorka opírá o referenční a fatickou funkci.

Při stanovování překladatelské metody jsme se řídili rozhodnutím překládat co nejdělejší, a to včetně funkcí textu. V jednom případě jsme však narazili – u funkce fatické, která se projevuje tím, že autorka vtahuje do děje ruského čtenáře:

Мы ничего не стоим в нашей стране. Мы – человеческий мусор.

Zde jsme převáděli věrně, avšak výsledný efekt na čtenáře je samozřejmě odlišný. Vznikl tedy tzv. dokumentární překlad, jenž pouze dokumentuje původní komunikační situaci mezi autorem originálu a čtenářem originálu. Při jeho čtení si je čtenář překladu vědom toho, že tuto komunikaci pouze sleduje a není její součástí (Nord, 72).

8. Stylistické prostředky

Texty Politkovské vykazují výrazný autorský styl – trůfáme si tvrdit, že čtenář, který má zkušenost s jejími texty, styl Politkovské bezpečně pozná. Hlavními obecnými rysy jsou mistrná práce s jazykem, aktualizovaná užití jazykových prostředků, střídání různých vypravěčských perspektiv a časté řečnické otázky a explicitně vyjádřený osobní názor. Těmito nástroji Politkovská naplňuje komunikační funkci textu a dosahuje svého záměru.

Jak píše Čechová, styl textu je úzce spjat s komunikačními funkcemi (Čechová). V našem textu jsme identifikovali funkci referenční, expresivní, apelativní, estetickou a fatickou. Pokud se podíváme na tradiční dělení na styly sdělovací a estetickosdělné, je třeba náš text dle daných funkcí zařadit na pomezí těchto dvou skupin, konkrétně pak ke stylu beletristické publicistiky (Čechová, 97).

Funkce referenční spočívá v předávání informací, tímto se zabývá celý text, proto zde příklad neuvádíme.

Funkce expresivní se zde projevuje zejména na úrovni lexikálních jednotek:

дело происходило прямо на братской могиле (str. 89) – budově, kde zemřelo mnoho našich krajanů (str. 11)

роскошнейший фуришет (str. 88) – nejvybranější pochoutky (str. 11)

родственники заложников метались (str. 90) – příbuzní rukojmích zmateně pobíhali (str. 13)

система бодро мутирует (str. 100) – se soudnictví čile transformuje (str. 22)

Funkce apelativní je realizována v kritických a hodnotících výpovědích, které přecházejí až do příkazů:

И ДОЛЖЕН ДАВАТЬ, когда у другого, рядом, чего-то нет... (str. 124)

– Вždyť М^А П^УЖ^ОВАТ, když ten vedle něj něco nemá... (str. 43)

А общество? Наш народ? В целом сострадания нет – сострадания как общественного движения и публичного, заметного порыва, который власть не смогла бы пропустить мимо ушей. (str. 105)

– *A naše společnost? Náš lid? Žádný soucit, žádná vlna solidarity jakožto celospolečenského hnutí nebo snad veřejného, jasného odporu, který by Kreml nemohl jen tak přehlížet.* (str. 26)

Funkce estetická se projevuje například v opakování jazykových prostředků, zde také v pozici anafory, tato figura byla v překladu samozřejmě zachována:

*Q тех, жизнями которых президент упрочил свое членство в международной антитеррористической коалиции, еще раз самоутвердившись. Q том, как живут те, чью жизнь «Норд-Ост» не вдохновил, а, напротив, раскрошил и разломил. На «до» и «после». А также о тех, чью жизнь, единственную и неповторимую, он сломал навсегда. Q жертвах, о которых наша нынешняя государственная машина старается забыть как можно скорее, и нас к этому всеми силами склоняет. Об этнических чистках после теракта. **Q новой государственной идеологии, смертельно опасной для человека.** Путин говорил о ней неоднократно.* (str. 89)

– *Q těch, na jejichž životech prezident předvedl svou neohroženou moc, a posílil tak své členství v mezinárodní protiteroristické koalici... Q životech lidí, kterým události na Dubrovce do života tvůrčí impuls nepřinesly, ale naopak jej zničily či alespoň rozdělily na „před“ a „po“. A také o lidech, jimž život, jedinečný a neopakovatelný, zcela vzaly. Q obětech, na které se současné vedení naší země snaží co nejrychleji zapomenout a všemožně nutí k zapomnění i nás. Q etnických čistkách, které následovaly po útoku. **Q nové, pro člověka smrtelně nebezpečné státní ideologii.** Putin o ní mluvil mnohokrát.* (str. 12)

Эти цифры – липовые. Липовые милиционеры. Пишут липовые бумажки. На основании липовой работы. (str. 120)

– *Tak tahle čísla jsou vylhaná. Vylhaní policisté. Píší vylhané zprávy. Na základě vylhané práce.* (str. 39)

Dalším funkčním prvkem estetické funkce jsou přirovnání, které jsme v překladu také zachovávali:

Судебная культура в стране отсутствует, как платье у голого короля (str. 103)

– *Kultura soudnictví u nás chybí jako šaty císaři* (str. 25)

Вокруг взрослых, как маленькая ракета, носится светловолосая Сонечка
(str. 106)

– *Kolem dospělých poletuje jako letadélko blondřatá Soněčka* (str. 27)

Výrazné jsou také jazykové aktualizace, které naplňují estetickou funkci:

машина государственной мести крутится на последней, пятой, этнической скорости (str. 113) – zde se jedná o aktualizaci spojení *космическая скорость*, v tomto případě jsme nenalezli odpovídající funkční ekvivalent, proto jsme překládali bez aktualizace:

se mechanismus státní odplaty rozjel na nejvyšší obrátky (str. 33)

Politkovská pro oživení textu používá také barvitě metaforické a metonymické opisy:

интонации, срывающиеся на короткий каркающий клеток (str. 102) – *intonaci trhovkyně, přecházející do krákoravých skřeků* (str. 23)

взвинчивать атмосферу до того градуса хамства (str. 102) – *stupňuje hrubiánství až na nemyslitelnou úroveň* (str. 24)

тоном «вот вам рубль милостыни, и заткнитесь» (str. 102) – *jako by chtěla říct: „tady máte bonbón a dejte pokoj“* (str. 24)

госидеологии-убийце (str. 111) – *vražednou ideologii* (str. 32)

мы не нашли своих желтых звезд из солидарности с ними (str. 126) – *nenašli jsme si žluté hvězdy solidárnosti* (str. 45)

охи, вздохи, поцелуи, объятия (str. 88) – *same och, ach, polibky, objetí* (str. 11)

Politkovská dokonce sáhla k typickému prostředku beletrie, která využívá tzv. mluvící jména, tedy jména vyjadřující zároveň určitý typický rys (Pleskalová). Zde Politkovská dobře rozehrála příjmení majora Ljubeznova (*Любезнов*, str. 118):

майор Любезнов, оказавшийся человеком вовсе не любезным (str. 118)

My jsme se rozhodli spolehnout se na společné slovanské kořeny našich jazyků a přeložit stejnou slovní hříčkou:

major Ljubeznov, který vůbec nebyl líbezný (str. 37)

Tento překlad je dle laických ohlasů zdařilý. Pro jistotu jsme jej doplnili ještě poznámkou pod čarou s vysvětlením.

Funkce fatická je naplňována ve výpovědích, kdy Politkovská oslovuje čtenáře nebo jej vtahuje do děje. Tyto pasáže pak často tvoří dokumentární překlad: český čtenář si uvědomuje, že Politkovská se neobrací na něj, ale že pouze sleduje cizí komunikaci a není jejím účastníkem:

Вот это уже мы... Мы – народ...(str. 123) – To jsme celí my... Náš národ... (str. 42)

О жертвах, о которых наша нынешняя государственная машина старается забыть как можно скорее (str. 89) – O obětech, na které se současné vedení naší země snaží co nejrychleji zapomenout a všemožně nutí k zapomnění i nás (str. 12)

Zaujala nás také intertextovost v názvu třetí povídky:

Сураджи, яхта и все-все-все (str. 113) – zde autorka odkazuje na název pohádky Винни Пух и все, все, все... (Chitruk) – zde jsme se rozhodli nevnášet do textu české, tedy cizí, prvky, a proto jsme přeložili bezpříznakově, pouze jsme se snažili zachovat určitou hravost:

– Siradži, Jacha a vlastně úplně všichni (str. 33)

V názvu povídky jsme navíc odhalili chybu: název obsahuje slovo *яхта* – *jachta*, nicméně text žádnou zmínku o jachtě neobsahuje, naopak v něm vystupuje postava jménem *Яха* – *Jacha*. Jelikož se i v názvu příběhu objevují jména postav, dovolili jsme si jeho překlad upravit.

8.1. Přímá řeč

Text z velké části tvoří přímá řeč jednotlivých postav a zde bylo samozřejmě zapotřebí soustředit se na jejich idiolekt. Při analýze přímé řeči vyšlo najevo, že obsahuje minimum hovorových výrazů, opakování či zpětných oprav, které jsou typické pro přímou řeč:

Я рассуждала так: ростом он очень высокий, выглядит лет на восемнадцать, и я так боялась, что если бы чеченцы вдруг стали выпускать детей и подростков, то Ярослав в их число не попал из-за роста... (str. 91)

– *Pomyslela jsem si, že vypadá starší, alespoň na osmnáct, je hodně vysoký, a kdyby třeba najednou Čečenci začali pouštět ven děti a mládež, tak že by ho třeba kvůli výšce nechtěli pustit...*(str. 14)

V dokumentárním filmu *Anna v přední linii* jsme měli možnost vyslechnout si osobní výpověď lidí, které Politkovská ve své práci cituje. Při analýze jejich projevu jsme zjistili, že uváděné citace jim formálně příliš neodpovídají a že se jedná spíše o stylizace. Proto jsme ani v překládaných částech neuváděli žádné typické hovorové prostředky.

8.2. Kompozice

Původní text je úryvkem z knihy *Putinskaja Rossija*, která je rozdělena na pět částí, každá z nich se zabývá jedním tématem a je dále rozdělena na konkrétní příběhy. První tři části jsou očíslovány, zbylé dvě tvoří celek spíše formálně. Navíc je v knize několik samostatných příběhů, které nejsou nijak uvedeny, ani zakomponovány do struktury. Původní kniha je tedy svou strukturou nekompaktní a při překladu nebylo potřeba náš text nijak vázat na další kapitoly.

Kompozice textu je významný sémantický činitel: jak píše Čechová, uvádějí se v textu do souvislosti různé informace a hierarchizují se a tyto vztahy jsou vyjadřovány jazykovými prostředky ve shodě se záměrem autora (Čechová, 107). Při funkční analýze kompozice překládaného textu jsme zkoumali jeho makrostrukturu a mikrostrukturu.

Na úrovni makrostruktury v našem textu vystupuje do popředí vyprávěcí styl, konkrétně pak umělecké vyprávění: Politkovská střídá časové linie i vyprávěče, přímou řeč, řeč vyprávěče, dialog s monologem, střídá i popisné pasáže s úvahovými (Čechová, 110). V některých částech sahá autorka k charakteristice postav:

осунувшаяся, худенькая, с отчаянием в потухших глазах, далеко не юная, растерянная, всегда в черном пальто, черном берете, черных туфлях и колготках, вечно продрогшая, и потому никогда не снимающая в комнате пальто (str. 98)

– *skleslá, pohublá, s beznadějí v očích a s mládím dávno za sebou, bezradná, vždy celá v černém a promrzlá tak, že ani v pokoji nesundává kabát* (str. 20)

Za zmínku stojí grafické rozlišování změny časové linie, kterou Politkovská vyznačuje třemi tečkami na začátku i na konci pasáže. Navíc nová časová linie vždy začíná novým odstavcem. Tento postup výrazně usnadňuje čtení a orientaci v textu.

Horizontálně je pak text členěn na nadpis, který udává zastřešující téma, úvodní text, který popisuje hlavní problémy a předkládá otázky, jimiž se text bude zabývat, a na tři konkrétní příběhy. Na konci každého z těchto příběhů pak autorka uvádí hlavní myšlenku či odpověď na otázky položené v úvodním textu. Ekvivalentní převod těchto částí byl zcela zásadní:

Таковы обстоятельства в России: президент неумолим и ведет войну. (str. 89)

– *Takhle to teď v Rusku chodí: prezident je neoblomný a vede válku.* (str. 21)

Какие же мы простые... Такие простые, что тошнит. (str. 112)

– *Jak to s námi mají jednoduché... Jednoduché, až je člověku zle.* (str. 32)

Но что же делать? (str. 128) – *Ale co mají dělat?* (str. 46)

S přihlédnutím k beletristickému publicistickému stylu, který má v obou kulturách prakticky shodné formální členění, jsme v kompozici neprovedli žádné úpravy.

Hlavní text je doplněn třemi poznámkami pod čarou, které upřesňují informaci uvedenou v přímé řeči:

20. moskevské nemocnice - speciální hlídaná vězeňská nemocnice (str. 34)

Na úrovni mikrostruktury se v textu z důvodu zdůraznění informace často objevují věty s aktuálním členěním větým, kde je réma předsunuto před téma:

Наконец в «холодильнике» на Хользуновом переулке они нашли труп № 5714, внешне похожий на Ярослава (str. 90)

Z funkčního hlediska jsou také zásadní polovětné konstrukce, které slouží ke zdůraznění. Jedná se o funkční prvky, a bylo je tedy třeba převést co nejdříve:

а вот Ярослав потерялся. Вообще. (str. 90) – *ale Jaroslav se ztratil. Úplně.* (str. 13)

и нашла два пулевых отверстия на голове. Входное и выходное. (str. 91)

– *našla dva otvory po kulce: kudy vešla a kudy vyšla.* (str. 14)

8.3. Reálie

Při tvorbě textu autor vždy staví na znalostech svých příjemců, odhaduje, jaké skutečnosti jsou již o tématu známy, a pro dosažení atraktivnosti se jim snaží v textu vyhnout. Tyto známé skutečnosti označujeme jako presupozice (Nord, 80). V našem případě autorka však vysvětluje čtenářům i fakta, která původní příjemce (ruský čtenář) nejspíš zná – kdy a jak proběhl teroristický útok v divadle na Dubrovce, jak se staví k této události Kreml apod., což nám zásadně usnadnilo práci. Takové předchozí znalosti označujeme jako situační presupozice (Nord, 81).

Další skupinou presupozic jsou reálie, tedy jevy specifické pro určitou kulturu či dobu, které jsou těžko přenositelné do jiného prostředí. V překládaném textu se nevyskytovalo moc reálií a neměly ani zásadní vliv na hlavní sdělení textu, tedy ani nedostatečná znalost nenarušila pochopení hlavní myšlenky textu. Co se týče našeho postupu při převodu reálií, tak vzhledem ke smíšenému stylu textu, tedy beletristickému publicistickému stylu, jsme používali dva způsoby řešení:

- a. v některých částech jsme využili přístup exotizující a překládali přepisem s vnitřní vysvětlivkou či poznámkou pod čarou:

спецназ ФСБ (str. 90) – *jednotka specnaz FSB* (str. 13)

таблетку глицина (str. 96) – *tabletku glycinu, na celkové posilnění* (str. 19)

бараевцам (str. 116) – *barajevcům (stoupenci teroristického vůdce Barajeva)* (str. 36)

- b. v částech, které jsme určili jako méně důležité pro naplnění komunikační funkce textu, jsme adaptovali:

в морге, в книге учета (str. 91) – *v márnici* (str. 16)

охранник (str. 110) – *ochranka, ostraha, strážný*

«обезьянник» (str. 119) – *„klec“* (str. 38)

пятиэтажка (str. 121) – *pětipatrová bytovka* (str. 40)

коммунальная квартира (str. 107) – *sdílený byt* (str. 28)

с низким достатком (str. 104) – *nízký příjem* (str. 25)

Reálie spojené s Čečenskem

Aslan Maschadov – Maschadov se narodil v Kazachstánu 21. září 1951. V sovětské armádě působil jako velitel raketových vojsk. Znalostí o sovětské armádě využil poté, co v roce 1991 uposlechl výzvy tehdejšího čečenského prezidenta Džochara Dudajeva a začal bojovat za nezávislost Čečenska. Aslan Maschadov přežil několik pokusů o atentát. Podle očitých svědků měl silné osobní kouzlo a autoritu mu přinášelo také to, že se k vojákům choval jako k sobě rovným (Dvořák). Byl velitelem separatistických povstalců v první ze dvou rusko-čečenských válek v letech 1994 až 1996. Po stažení ruských jednotek byl v roce 1997 zvolen čečenským prezidentem. Jeho působení v této funkci ukončil vpád ruských ozbrojených sil do Čečenska na podzim 1999. V únoru 2000 zahájila ruská prokuratura trestní stíhání Maschadova na základě obvinění ze zosnování „ozbrojené vzpoury“ (Rusko zaplatilo za Maschadova miliony).

Šamil Basajev – Basajev se narodil v roce 1965. Když se rozpadal SSSR, nacházel se Basajev v Čečensku, kde se brzy přidal k Dudajevovu křídlu, a veškeré jeho protiruské postoje vycházely z etnické a nikoli náboženské sebeidentifikace, ostatně jako u naprosté většiny zastánců čečenské nezávislosti (Šmíd). Basajev byl viceprezidentem mezinárodně neuznávané separatistické vlády v Čečensku, polní velitel islámské guerilly bojující za nezávislost své země, mezinárodně působící terorista. Úzce spolupracoval s čečenským prezidentem Aslanem Maschadovem. 10. července 2006 zahynul Šamil Basajev v Ingušsku při výbuchu nákladního automobilu Kamaz plného trhavin a munice. O příčinách exploze nejsou známy podrobnosti. Šamil Basajev je přímo zodpovědný za nespočet teroristických útoků na civilní a vojenské síly v Rusku a v okolních zemích, které měly za následek stovky mrtvých. Nejznámější a nejkrvavější útoky, ke kterým se Basajev přihlásil, jsou útoky na divadlo v Moskvě a Beslanský masakr. (Wikipedia).

9. Lexikální prostředky

Lexikální prostředky Politkovské výrazně napomáhají naplnit záměr textu, tedy zejména předat pocit z prožitých událostí a přesvědčit čtenáře o nutnosti situaci změnit.

Působit na čtenáře mají zejména hodnotící přívlastky, které byly přeloženy s ohledem na zachování veškeré sémantiky:

трусливая пустота (str. 94) – zbaběle zeje prázdnotou (str. 16)

подлый шантаж (str. 94) – sprostému vydírání (str. 17)

самая настоящая зима (str. 94) – už pěkná zima (str. 17)

бодро мутитурет (str. 100) – čile transformuje (str. 22)

оголтелой пропаганды (str. 101) – propagandy nejhrubšího zrna (str. 22)

страшные октябрьские дни (str. 109) – strašných říjnových dní (str. 30)

госидеологии-убийце (str. 111) – panující vražednou ideologií (str. 32)

V těchto případech nebyl převod problematický, jelikož zmiňované přívlastky se opírají o pojmovou složku lexikálního významu, tzv. denotát, který lze vztáhnout k určitému referentu (Čechová, 169).

V lexikálním významu se však pojmová složka pojí také se složkou pragmatickou, která tvoří tzv. konotát. Pragmatická složka odráží to, „jaká stanoviska uživatel k výrazu zaujímá: může jít o postoje emocionální, evaluativní, o projevy afektu, díky čemuž se vytváří soubor konotací navozených jak vlastnostmi skutečností samých, tak založených na sociálně a kulturně podmíněných představách“ (Čechová, 169).

Mezi použité stylisticky příznakové jevy, které jsme v textu zaznamenali, patřila zejména slova se sociálním příznakem:

žargon:

чума болотная (str. 114) = *1. Пренебр. О девушке с отвратительной внешностью. 2. О проститутке, готовой к любому сексуальному контакту.* (Большой академический словарь русского языка)

мордой об стол (str. 103) = *о резком, непредвиденном действии по отношению к кому-л. (обычно обидном, унижительном)* (Jelistratov)

послать на три буквы (str. 120) = *Обругать, выгнать кого-л.; отделаться от кого-л.* (Jelistratov)

slang mládeže:

крутой (str. 95) = *преуспевающий, удачливый, респектабельный (часто – связанный с криминальными структурами, неординарный, переходящий границы нормы в чем-либо* (Nikitina)

Převáděli jsme s pomocí funkčních ekvivalentů:

špindíra smradlavá (str. 34)

kde mi plivou do ksichtu (str. 25)

poslat někam (str. 39)

Pro výraz *krutoj* jsme nedokázali identifikovat v cílovém jazyce jeden odpovídající ekvivalent. Nejbližší výrazy ze sémantického hlediska jsou: *drsňák, machr, hustej*, ani jeden z těchto výrazů však neodpovídá pragmatice původního výrazu, který je univerzálnější, co se kontextu i uživatele týče. Z tohoto důvodu jsme byli nuceni použít jeden z výrazů s doplněním, které upřesňuje význam:

И очень страдал от этого – хотел быть «крутым» (str. 95)

– *Ale Jaroslava to velmi trápilo – chtěl být jedním z nich, drsňákem* (str. 17)

Я хотел бы быть крутым (str. 95) - *Чтěl bych být drsnější, jako ostatní kluci.*
(str. 17)

V jednom případě jsme také použili antonymický překlad s použitím výrazu, který používá dnešní mládež – *lůzr* = z anglického *looser* (druhořadý, bezcenný):

ребята, которые в школе не считаются крутыми (str. 95)

– *sice přátele měl, ale ti patřili do kategorie „lůzři“* (str. 17)

Dále jsme sledovali konotace kulturní, u kterých je ekvivalentní převod nejproblematictější. Po konzultaci s rodilými mluvčími jsme jako konotačně zatížené identifikovali a co nejpřesněji převedli následující výrazy:

милиционер с автоматом на пузе (str. 110) – *obloustý policista se samopalem a pohrdavým výrazem* (str. 31)

- doslovný překlad: policista se samopalem na pupku
- konotace: policista, který vyžaduje úplatky a vyžívá se ve své moci, aniž by vykazoval nějakou záslužnou činnost. Díky úplatkům se má dobře, a proto je při těle.

базарные интонации (str. 102) – *intonace trhovkyně* (str. 23)

- zde byla zásadní představa rušného trhu, na kterém uspěje jen ten nejtvrdší a nejhlasitější obchodník, kde se lidé hlasitě překřikují a pro sprosté slovo nejdou daleko – těmito konotacemi je zatíženo právě slovo trhovkyně
- konotace je společná mnoha kulturám

9.1. Frazeologismy

Dalším prvkem v textu Politkovské jsou frazémy, tedy výrazy, pro které je charakteristická vícekomponentnost a ustálený význam (Čechová, 178). Frazémy je vždy nutné převádět funkčním ekvivalentem, čímž jsme se řídili i v našem případě:

начал с места в карьер (str. 94) = Без промедлений, сразу же (делать, предпринимать что-либо) (Astrel) – *hned spustil* (str. 17)

со своим уставом в наш монастырь (str. 125) – в чужой монастырь со своим уставом не ходят = нужно подчиняться установленным правилам, обычаям в обществе дома, а не устанавливать свои собственные (Tikhonov) – *u nás chtěli zavádět svá pravidla* (str. 44)

крутится волчком (str. 127) = быть очень занятым, суетиться (Tikhonov) – *je jako na trní* (str. 45)

Туже воды? Ниже травы? (str. 127):

быть тише воды, ниже травы = o tom, кто держится приниженно, робко (Tikhonov) – *Sedět tiše jako pěna?* (str. 45)

Během rozvažování překladatelské metody jsme také museli stanovit jednotný překlad pro opakující se jevy. V našem případě se často opakovalo označení místa, na kterém proběhl útok: Politkovská uvádí *театральный комплекс на Дубровке* (str. 123). Název divadla se pak v překladu vyskytuje častěji než v originálu: autorka totiž téměř vždy označuje celou událost jako *Nord-Ost*, většinou se jedná o případy, kde toto v češtině není možné:

Все члены семей погибших в «Норд-Осте» заложников прийти на праздник категорически отказались (str. 89)

– *Всични позůstали по обětech útoku в дивadle на Дубровце позvání на oslavy kategoricky odmítli* (str. 11)

как живут те, чью жизнь «Норд-Ост» не вдохновил (str. 89)

– *o životech lidí, kterým události на Дубровце do života tvůrčí impuls nepřinesly* (str. 12)

Zde jsme tedy *Nord-Ost* museli substituovat za *divadlo на Дубровце* či za *Дубровку*, a to z důvodu smyslu (oběti nezemřely v muzikálu, samotný muzikál životy lidí neovlivnil apod.), ale také kvůli tomu, že v českém prostředí je popisovaná událost známá spíš pod názvem obsazení divadla на Дубровце. Divadlo pak píšeme s malým počátečním písmenem, jelikož se ve skutečnosti jedná o divadelní centrum, tedy prostor pro různé kulturní akce, ne divadlo v pravém slova smyslu. V případě použití celého názvu jsme psali s velkým počátečním písmenem: *Divadelní centrum на Дубровце*.

Při překladu jsme dále narazili na bezekvivalentní ruské slovo *власть*, které představovalo největší překladatelský problém. Přímým překladem tohoto výrazu je slovo *moc* (ve významu vliv, síla). Ruský jazyk tímto výrazem označuje souhrnně všechny složky státní moci, vedení státu či lidí, kteří řídí zemi. V ruštině má mnohem širší a univerzálnější použití než v češtině. Proto jsme u každého výskytu slova *власть* volili výraz dle kontextu:

- vláda – v případě konkrétních činů, kdy bylo zapotřebí souhlasu více lidí

...мы можем и неделю здесь просидеть, только чтоб живыми остаться – и власти что-то придумали без итурма... (str. 97) – ... že tam prosedíme klidně ještě týden, jen abychom přežili a vláda vymyslela řešení bez zásahu... (str. 19)

- režim – pokud se jedná o zásady, hodnoty, principiální chování moci

..власть, привыкшая себя вести таким образом в одном регионе, не захочет останавливаться... (str. 105) – když totiž režimu projde takové chování v jednom regionu, nebude se mu chtít přestat (str. 26)

- Kreml – pokud je zřejmé, že autorka mluví zejména o prezidentovi

...официальная поддержка властей – у судьи Горбачевой... (str. 104) - soudkyně Gorbačovová má oficiální podporu Kremlu

- vrchnost, mocní – pokud není zřejmé, o jaké skupině autorka mluví a její konkretizace není důležitá

Ее точка зрения и догадки власти не волнуют. (str. 94) - Její názory a dohady vrchnost nezajímají. (str. 16)

- stát – zde z důvodu velké skupiny různorodých subjektů, kdy není potřeba konkretizovat

Власти публично обвиняли их в наглом мародерстве бюджета страны... (str. 101) – Stát je veřejně obviňoval ze sprostého brakování státní kasy (str. 22)

- vedení země – zde označuje neurčitou skupinu, proto jsme v překladu zvolili zobecňující označení

...у нас не ждут правды от власти... (str. 111) – v Rusku se od vedení země neočekává pravda (str. 32)

- ti nahoře – z důvodu přímé řeči byla zvolena konkretizace

Ярослав жил, а теперь власти делают вид, что такого человека вовсе не было (str. 94) – Jaroslav žil, ale ti nahoře teď dělají, jako by takový člověk nikdy ani neexistoval (str. 17)

- nulový ekvivalent – zde nebylo nutné upřesňovat konatele

...«горячая линия», телефон которой власти объявили по телевизору и радио (str. 90) – ..., *horká linka*“, kterou zveřejnili v televizi a v rádiu... (str. 13)

Kompenzace

V některých případech bylo nemožné předat prvky výrazného autorského stylu Anny Politkovské (viz například jazykové aktualizace), a proto jsme na jiných místech sahalí k obrazným pojmenováním, abychom tyto ztráty kompenzovali:

да еще и не успел опозориться майор Любезнов (str. 118) – *příčemž major Ljubeznov ani nestihl přijít se svou troškou do mlýna* (str. 38)

То «2», то «3» (str. 126) – *čtyřka střídá trojku* (str. 45)

9.2. Další lexikální jevy

Jedním z nejobtížnějších výrazů pro ekvivalentní převod byl neologismus *позвоночность*, které vzniklo spojením významů *по звонкам* = *po telefonu*, *беспозвоночность* = *bezpáteřnost (nemorální chování)*. Výsledné slovo označuje jednání lidí podle instrukcí předaných po telefonu od výše postavených osob. V našem případě – vynášení rozsudků podle instrukcí z Kremlu. Bohužel v češtině se nám nepodařilo najít vhodný ekvivalent a vytvářet jsme nemohli, jelikož výraz je v ruském prostředí již poměrně zavedený. Nakonec jsme převedli opisem: *objednávkový systém*, tento výraz se dal snadno použít i v dalším kontextu:

судьи выносят решения «по звонкам» (str. 100)

– *Naše soudy totiž vynáší rozsudky na objednávku* (str. 22)

Dále jsme narazili na nedostatečně známé konotace u pojmu *вакханалия*:

ruské *вакханалия* = 1. В древнем Риме – празнество в честь Вакха (Диониса),
2. Шумное, разгульное пиршество, оргия (Bolšoj akademičeskij slovar ruskogo jazyka);

české *bakchanálie* = 1. mysteriózní slavnosti na počest boha Dionýsa ve starověkém Římě, 2. nevázané hýření (Slovník cizích slov)

Avšak starší slovník ještě doplňuje:

Празднества эти соединялись с диким, исступленным разгулом самых низших животных страстей и нередко сопровождалась насильями и убийствами (Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона)

Jelikož ani u původního, ani u cílového čtenáře se výraz *вакханалии* neasociuje s vražděním, rozhodli jsme se překládat slovem *bestialita*, které podle nás dobře vyjadřuje jak nekontrolovanou zábavu, tak i chladnokrevné vraždění a pocit uspokojení, který z něj vyplývá.

V prvním příběhu se objevila fráze: *за ценой мы не стоим, не ждите*. Tato fráze odkazuje na píseň *Нам нужна одна победа* od ruského barda Bulata Okudžavy, kterou vytvořil pro film *Белорусский вокзал* a která se stala jednou z nejpopulárnějších písní o Velké vlastenecké válce (*Нам нужна одна победа*). V tomto případě jsme překládali podle smyslu a také jsme se snažili zachovat údernost fráze:

за ценой мы не стоим, не ждите (str. 89) – *oběti počítat nebudeme, to nečekejte* (str. 12)

Obtížně se také překládal výraz *«рафинад»* (str. 107), který zde popisuje člověka s jemnými způsoby. Toto označení si v příběhu vymyslela jedna z postav, proto bylo potřeba najít výraz, který bude nejen odpovídat svým smyslem, ale bude také působit přirozeně a věrohodně. Nakonec jsme zvolili odvození od výrazu *delikátní*, které odpovídá originálu nejen významově, ale také po stylistické stránce.

ruské *рафинированный* = kniž., rafinovaný, zjemnělý (Корецкий)

české *delikátost* = jemnost, uhlazenost, noblesnost (Klégr)

S pomocí frekventované slovtvorné přípony *–át* jsme vytvořili výraz *delikát* (str. 28)

Špatně odvoditelná byla motivovanost použití spojení *джентльменский набор* v souvislosti se školními známkami:

Там – весь джентльменский набор. То «2», то «3». (str. 126)

– Dobrých známek moc nenasbíral – čtyřka střídá trojku. (str. 45)

Slovník u hesla *полный джентльменский набор* uvádí význam: *разг., шутл. всё, что полагается иметь с точки зрения престижа (Викисловарь).*

10. Suprasegmentální jevy

V našem textu hrají zcela zásadní roli. Jedná se o prostředky, které v písemném projevu plní funkci analogickou intonaci při ústním projevu. V našem případě jsme objevili následující suprasegmentální jevy:

- a) apoziopéze

людей, конечно, жалко, но интересы общества выше... (str. 89)

- b) tři tečky (přechod v čase)

(...) nicméně už kvečeru prezident bez mrknutí oka prohlásil, že je to vítězství Ruska nad „silami mezinárodního terorismu“...

... tak tedy 8. února se slavilo a o obětech oné „záchranné“ likvidační akce se téměř nemluvilo (...) (str. 11)

- c) zvýraznění textu:

O новой государственной идеологии, смертельно опасной для человека. (str. 89)

«А вот мой остался там» (str. 93)

- Tento prvek je v textu použit pro zvýraznění hlavní myšlenky či k upozornění na konotaci (kterou však autorka dále rozvádí a vysvětluje).

- d) kapitálky:

А вы ИМ сказали, что вы – чеченка? (str. 113)

Когда мы находились ТАМ (str. 91)

на фоне того, что ВСЕ ЗНАМЕНИТЫЕ московские адвокаты, боясь гнева Кремля, ОТКАЗАЛИСЬ (str. 101)

- Slova napsaná kapitálkami v textu buď označují nějaké významé místo, osoby nebo jsou zdůrazněna, většinou označují fakta, která byla pro Politkovskou nejvíc šokující a která by měla šokovat i nás.

- e) uvozovky:

победу над «международным терроризмом» в нашей отдельно взятой столице после четырехчасовой (!) «обработки» (str. 94) многочисленных жертвах этого «спасения»-уничтожения

*«зрители не пожалеют», если придут – мюзикл получил «новое творческое дыхание»
судебная система бодро мутирует в разряд абсолютно зависимой от исполнительной власти, достигая апогея своей «позвоночности»*

- Uvozovky byly v textu použity zejména při citování a také pro navození ironie: «спасения»-уничтожения
- Také byly použity v případě uvedení neologismu: «позвоночность»

Veškeré suprasegmentální jevy byly v překladu zcela zachovány, jelikož jsou zásadní pro celkové ladění textu.

11. Další překladatelská řešení

11.1. Překlad názvu

V této části je také potřeba zmínit problematiku překladu názvu. Jak uvádí Levý, existují dva druhy názvů – název popisný, který je čistě sdělovací, uvádí přímo téma knihy a dominantní je v něm složka sdělná na úkor estetické. Dalším druhem je název symbolizující, který je naopak zkratkovitý, uvádí téma, problematiku nebo atmosféru díla zkratkou, která není popisem (Levý, 140-141). V našem případě byl v originále použit symbolizující název, který byl zachován i v překladu:

Nord Ost. Novějšaja istorija uničtoženija – Nord-Ost. Novodobý příběh likvidace

11.2. Přepis ruských jmen

U ruských jmen jsme postupovali dle zavedených pravidel přepisu transkripcí a ženská příjmení jsme přechylovali:

Валентина Храмова – Valentina Chramcovová

Абубакар Бакриев – Abubakar Bakrijev

V textu se také vyskytlo nesklonné příjmení *Прихожих* uvedené pouze iniciálou B. Jelikož se v příjmení v textu vyskytuje ve vazbě s dativem, chtěli jsme pro větší srozumitelnost dohledat celé jméno, což se nepodařilo, proto jsme přeložili s pomocí výrazu *пан*:

Спасибо старшему следователю, юристу первого класса В. Прихожих (str. 115)

– Velký dík patří hlavnímu vyšetřovateli, výbornému advokátovi panu Prichožich. (str. 35)

Závěr

Cílem této práce bylo vytvoření překladu vybraných částí knihy *Putinskaja Rossija* autorky Anny Politkovské, který je opatřen překladatelským komentářem. V našem případě jsme pracovali s volně dostupnou verzí textu z webových stránek elektronické knihovny *Bibliotěka Aldebaran* (<http://lib.aldebaran.ru>), protože text zatím nebyl vydán v tištěné podobě. Neměli jsme k dispozici žádný z existujících překladů (dosud vydáno ve Velké Británii, v Dánsku, Finsku, Německu, Nizozemí, Itálii, Japonsku, Norsku, Španělsku a Švédsku).

Osobu Anny Politkovské a její text jsme pro zpracování v diplomové práci vybrali kvůli její odvážné a záslužné práci, která podle nás dosud nebyla dostatečně oceněna a rozšířena. Ačkoli je v České republice velký zájem o současné dění v Rusku, které nás začíná ovlivňovat čím dál tím víc, skutečná opoziční publicistika má u nás velmi omezený prostor: o Anně Politkovské se v nejprodávanějších českých médiích píše pouze v souvislosti s vyšetřováním její vraždy, avšak její články se zde neobjevují. Stejně tak česká verze knihy *Putinskaja Rossija* se zatím nedočkala svého vydání, což by se podle nás mělo změnit. Z laických ohlasů na téma této diplomové práce vyplývá, že o články Politkovské zájem je.

Tato práce je rozdělena do dvou hlavních celků: na text překladu a překladatelský komentář. Pro překlad byla vybrána část *Nord Ost. Novějšaja istorija uničtoženija* tvořící tematický celek a zabývající se teroristickým útokem v Divadlení centru na Dubrovce, následným soudním řízením a důsledky útoku na postavení čečenského národa v ruské společnosti. V překladatelském komentáři se nejprve zabýváme životem a činností Anny Politkovské a situací ruských opozičních novinářů a organizací. Tyto informace vykreslují situaci, v níž text vznikl, a tvoří důležitý rámeček pro interpretaci textu. Dále analyzujeme samotný text, zejména pak autorský styl Politkovské, a prezentujeme zvolenou překladatelskou metodu. Závěr představuje výčet nejproblematičtějších překladatelských částí a odůvodnění našeho řešení.

Použitá literatura

Primární zdroje

POLITKOVSKAYA, Anna. *Biblioteka Aldebaran: Putinskaja Rossija* [online]. 2007, 22.10.2007 [cit. 2014-04-13]. Dostupné z: <http://www.novayagazeta.ru/society/33554.html>

Sekundární zdroje

ČUŘÍK, Jaroslav a Rudolf BURGR. *Nové trendy v médiích* [online]. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 2012, 239 s. [cit. 5.8.2014]. ISBN 978-802-1058-392. Dostupné z: <http://www.munimedia.cz/book/i/publikace.pdf>

FIGES, Orlando. *Natašin tanec: kulturní dějiny Ruska*. Vyd. 1. Překlad Daria Dvořáková. Praha: BETA-Dobrovský, 2004, 571 s., [8] l. obr.příl. ISBN 80-730-6162-7.

LEVÝ, Jiří. *Umění překladu*. 4., upr. vyd. Praha: Apostrof, 2012, 367 s. ISBN 978-808-7561-157.

NORD, Christiane. *Text analysis in translation: theory, methodology, and didactic application of a model for translation-oriented text analysis*. 2nd ed. Amsterdam: Rodopi, 2005, ix, 274 s. ISBN 9042018089.

NORD, Christiane. *Translating as a purposeful activity: functionalist approaches explained* [online]. 1st publ. Manchester: St. Jerome Publishing, 1997, 154 s. [cit. 2014-03-31]. ISBN 1900650029. Dostupné z: <http://journal.teflin.org/index.php/teflin/article/viewFile/108/96>

PLESKALOVÁ, Jana. *Rodná jména v literární komunikaci* [online]. 2014 [cit. 16.8.2014]. Dostupné z: https://www.phil.muni.cz/cest/lide/pleskalova/CJBA20_Rodna_jmena.rtf

POPOVIČ, Anton. *Teória umeleckého prekladu: [aspekty textu a literárnej metakomunikácie]*. 2., preprac. a rozš. vyd. Bratislava: Tatran, 1975, 293 s.

Elektronické zdroje

Zeman jako Putin? Předčasný závěr, Kalousek chce jen zachovat status quo. In: *Česká pozice: DOMOV* [online]. 2013, 5.7.2013 [cit. 3.8.2014]. Dostupné z: http://ceskapozice.lidovky.cz/zeman-jako-putin-predcasny-zaver-kalousek-chce-jen-zachovat-status-quo-13a-/hlas-elity.aspx?c=A130703_121812_pozice_134061

DVOŘÁK, Libor. *Možnosti vývoje v Čečensku*. In: *Český rozhlas 6* [online]. 2005, 14. 3. 2005 [cit. 19. 8. 2014]. Dostupné z: http://m.rozhlas.cz/cro6/stop/_zprava/160628

FILATOVA, Irina. *Putin in the Dock* [online]. *The Guardian*, 2008, 18.11.2008 [cit. 2014-04-11]. Dostupné z: <http://www.theguardian.com/commentisfree/2008/nov/18/anna-politkovskaya-russia>

HARDING, Luke. Anna Politkovskaya trial: Four accused found not guilty. The Guardian [online]. 2009, 19.2.2009 [cit. 2014-03-29]. Dostupné z: <http://www.theguardian.com/media/2009/feb/19/anna-politkovskaya-verdict>

JURIN, Vjačeslav. "Путинская Россия" появилась в Рунете. In: Deutsche Welle [online]. 2007, 24.10.2007 [cit. 17.8.2014]. Dostupné z: <http://www.dw.de/%D0%BF%D1%83%D1%82%D0%B8%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%8F-%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%81%D0%B8%D1%8F-%D0%BF%D0%BE%D1%8F%D0%B2%D0%B8%D0%BB%D0%B0%D1%81%D1%8C-%D0%B2-%D1%80%D1%83%D0%BD%D0%B5%D1%82%D0%B5/a-2845545>

KOFRÁNKOVÁ, Hana a Libor DVOŘÁK. Anna Politkovská - večer k nedožitým 50. narozeninám. In: Jednota tlumočnicků a překladatelů [online]. 2008, 30.8.2008 [cit. 2.8.2014]. Dostupné z: http://www.jtpunion.org/spip/article.php3?id_article=1212

MILENKOVIČOVÁ, Ivana. Vražda Politkovské byla brutální a cynická, řekl soud. Padla doživotí. In: Idues.cz: Zahraničí [online]. 2014, 9.6.2014 [cit. 1.8.2014]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/moskevsky-soud-odsoudil-vrahy-novinarky-politkovske-pp3-/zahranicni.aspx?c=A140609_100921_zahranicni_im

POLITKOVSKAYA, Anna. Cena razgovorov [online]. Novaya gazeta, 2006, 28.10.2002 [cit. 2014-04-09]. Dostupné z: <http://politkovskaya.novayagazeta.ru/pub/2002/2002-75.shtml>

POLITKOVSKAYA, Anna. Vtoraya Chechenskaya: Kartinka pyataya: proverenko na sebe [online]. 2002. vyd. Moskva: Zacharov, 2002 [cit. 2014-04-21]. Dostupné z: http://tapirr.narod.ru/polit/politkovskaya/2_chechenskaya1.htm

POSPÍCHALOVÁ, Adéla. TZ - Člověk v tísní připomene výročí zavraždění ruské novinářky Politkovské projekcí filmu a debatou. In: Člověk v tísní [online]. 2013, 3.10.2013 [cit. 2.8.2014]. Dostupné z: <http://www.clovekvtisni.cz/cs/clanky/tz-clovek-v-tisni-pripomene-vyroci-zavrazdeni-ruske-novinarky-politkovske-projekci-filmu-a-debatou>

PROCHÁZKOVÁ, Petra. PROCHÁZKOVÁ: Pornomáma musí i s dětmi opustit Česko. In: Lidovky.cz: Názory [online]. 2012, 21.11.2012 [cit. 4.8.2014]. Dostupné z: http://www.lidovky.cz/pornomama-musi-i-s-detmi-do-4-prosince-opustit-nasi-zemi-piz-/nazory.aspx?c=A121121_083710_In_nazory_ase

SLEZÁKOVÁ, Magdalena. Ruská média zbožňují Kreml jako milenku, říká opoziční novinář. In: Lidovky.cz [online]. 2014, 14.5.2014 [cit. 3.8.2014]. Dostupné z: http://www.lidovky.cz/ruska-media-zboznuji-kreml-jako-milenku-rika-opozicni-novinar-jarosevskij-1uy-/zpravy-svet.aspx?c=A140513_142028_In_zahranici_msl

STULÍROVÁ, Markéta. Výtvarné experimenty v Divadle Líšeň. In: Deník.cz: Brněnský deník [online]. 2010, 6.3.2010 [cit. 2.8.2014]. Dostupné z: http://brnensky.denik.cz/kultura_region/vytvarne-experimenty-v-divadle-lisen20100305.html

ŠMÍD, Tomáš. Šamil Basajev je mrtev: odchází terorista?. In: Natoaktual.cz [online]. 2006, 13. 7. 2006 [cit. 20. 8. 2014]. Dostupné z: http://www.natoaktual.cz/samil-basajev-je-mrtev-odchazi-terorista-ffx-/na_analyzy.aspx?c=A060713_124954_na_analyzy_m02

VALVODA, Rostislav. Ruská duše Anny Politkovské. Navýchod [online]. 2008, 3/2008 [cit. 2014-04-21]. Dostupné z: <http://www.navychod.cz/articles.php?id=078f9482-9d92-11df-aa30-00304830bcc4>

Politkovská – dva výstřely ve výtahu – dodnes neznáme vraha. In: Česká televize [online]. 2011 [cit. 11.4.2014]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/138674-politkovska-dva-vystrely-ve-vytahu-dodnes-nezname-vraha/>

Prezident Rossii, oficialnyj sajt: Intervju germanskoj gazetě "Suddeutsche Zeitung" [online]. 2006, 10.10.2006 [cit. 20.4.2014]. Dostupné z: <http://archive.kremlin.ru/text/appears/2006/10/112296.shtml>

USA TODAY. Ex-cop sentenced for Russian journalist's murder [online]. USA TODAY, 2012 [cit. 2014-04-02]. Dostupné z: <http://www.usatoday.com/story/news/world/2012/12/14/cop-russian-journalists-murder/1769051/>

Svobodnaja volna: Anna Politkovskaja: Za čto ja nevljubila Putina? [online]. 2012, 7.10.2012 [cit. 2.4.2014]. Dostupné z: <http://mvkursk.ru/topnews/24423.html>

Karlovy Vary pojmenují park po zavražděné ruské novinářce. In: Člověk v tísni [online]. 2012 [cit. 2.8.2014]. Dostupné z: <http://www.clovekvtisni.cz/cs/clanky/karlovy-vary-pojmenuji-park-po-zavrazdene-ruske-novinarce>

Центр экстремальной журналистики прекратил свою работу. In: Media-day.ru [online]. 2012, 1.2.2012 [cit. 4.8.2014]. Dostupné z: <http://media-day.ru/topnews/9691/>

Comittee to Protect Journalists: Russia. Committee to Protect Journalists [online]. 2012 [cit. 2014-03-25]. Dostupné z: <http://cpj.org/2013/02/attacks-on-the-press-in-2012-russia.php>

INOSMI.RU. Anna Politkovskaja: 'Putinskaja Rossija s každym razom stanovitsja vse bolše pochoža na Sovětskij Sojuz vremen Brežněva' [online]. INOSMI.RU, 2005, 1.3.2005 [cit. 2014-04-21]. Dostupné z: <http://inosmi.ru/inrussia/20050301/217629.html>

Utajené disciplíny: Případ Anny Politkovské: Annin nedokončený dopis [online]. 2014 [cit. 02.04.2014]. Dostupné z: <http://utajenediscipliny.cz/2014/01/26/pripad-anny-politkovske-annin-nedokonceny-dopis>

Половина опрошенных россиян убеждена, что знает только часть правды о событиях на Дубровке. In: Levada-centr [online]. 2006, 23.10.2006 [cit. 3.8.2014]. Dostupné z: <http://www.levada.ru/new/23-10-2006/polovina-oproshennykh-rossijan-ubezhdena-cto-znaet-tolko-chast-pravdy-o-sobytyakh-na-du>

Memorial [online]. 2014 [cit. 4.8.2014]. Dostupné z: <http://www.memo.ru/s/4.html>

GRANI.RU. Putin obeščal Bušu najti ubijcu Politkovskoj [online]. Grani, 2006, 9.10.2006 [cit. 2014-04-21]. Dostupné z: <http://grani.ru/Society/Media/m.112587.html>

THE INDEPENDENT. Anna Politkovskaya: Putin, poison and my struggle for freedom [online]. The Independent, 2004, 15.10.2004 [cit. 5.4.2014]. Dostupné z: <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/anna-politkovskaya-putin-poison-and-my-struggle-for-freedom-6160001.html>

Radio Svoboda: Dělo ob ubijstvu Zemlichana Murdalova [online]. 2002, 8.11.2002 [cit. 8.4.2014]. Dostupné z: <http://www.svoboda.org/content/article/24190439.html>

Guardian: Dispatches from a savage war [online]. 2004 [cit. 1.4.2014]. Dostupné z: <http://www.theguardian.com/world/2004/oct/15/gender.uk>

Жертвы теракта на Дубровке страдают от последствий "безвредного газа": болеют, глухнут и слепнут. In: NEWSru.com: Novosti Rossii [online]. 2010, 26.10.2010 [cit. 2.8.2014]. Dostupné z: http://www.newsru.com/russia/26oct2010/nord_ost.html

Radio Svoboda [online]. 2014 [cit. 4.8.2014]. Dostupné z: <http://www.svoboda.org/>

Нам нужна одна победа. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001-2014, 24.7.2014 [cit. 20.8.2014]. Dostupné z: https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9D%D0%B0%D0%BC_%D0%BD%D1%83%D0%B6%D0%BD%D0%B0_%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%B0_%D0%BF%D0%BE%D0%B1%D0%B5%D0%B4%D0%B0

ÚSTAV ČESKÉHO NÁRODNÍHO KORPUSU. Veřejný přístup ke korpusu SYN2010 [online]. 2014 [cit. 20.8.2014]. Dostupné z: <https://ucnk.ff.cuni.cz/verejny.php>

SVOBODNAYA VOLNA. Anna Politkovskaya: Za čto ja nevljubila Putina? [online]. Svobodnaya volna, 2012, 7.10.2012 [cit. 2014-04-01]. Dostupné z: <http://mvkursk.ru/topnews/24423.html>

THE GUARDIAN. Anna Politkovskaya murder trial: key figures [online]. The Guardian, 2009, 19.2.2009 [cit. 2014-03-30]. Dostupné z: <http://www.theguardian.com/media/gallery/2009/feb/18/anna-politkovskaya-murder-trial#/?picture=343435910&index=1>

Ubijstvo Anny Politkovskoj. In: KAVKAZSKIJ UZEL. Ubijstvo Anny Politkovskoj [online]. Kavkazskij uzel, 2014, 19.3.2014 [cit. 4.4.2014]. Dostupné z: <https://www.kavkaz-uzel.ru/articles/227885/>

Wiki.idnes.cz: Anna Politkovská. Wiki.idnes.cz [online]. 2014, 9.6.2014 [cit. 1.8.2014]. Dostupné z: <http://wiki.idnes.cz/anna-politkovska-0eq-/osobnosti-svet.aspx?klic=461191>

Radio Echo Moskvy [online]. 2014 [cit. 4.8.2014]. Dostupné z: <http://www.echo.msk.ru/>

Московская Хельсинская Группа [online]. 2012-2014 [cit. 4.8.2014]. Dostupné z: <http://mhg-main.org/>

Rusko zaplatilo za Maschadova miliony. In: Idenes.cz [online]. 2005, 15. 3. 2005 [cit. 20. 8. 2014]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/rusko-zaplatilo-za-maschadova-miliony-dhl-zahranicni.aspx?c=A050315_094002_zahranicni_jpl

Slovníky

GREEN, Jonathon. The Cassell dictionary of slang. London: Cassell, 1998, x, 1316 p. ISBN 03-043-4435-4.

JELISTRATOV, Vladimir. Словарь русского аргю (материалы 1980–1990 гг.) [online]. 2002 [cit. 19.8.2014]. Dostupné z: <http://www.gramota.ru/slovari/argo>

KLÉGR, Aleš. Tezaurus jazyka českého: slovník českých slov a frází souznačných, blízkých a příbuzných. Vyd. 1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2007, 1189 s. ISBN 978-80-7106-920-1.

KOPECKÝ, L. V. Rusko – český slovník. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1978. ISBN 14-001-78.

KREJČÍŘOVÁ, Iveta. Rusko-český a česko-ruský slovník neologizmů. 2., podstatně dopl. a opr. vyd. Praha: Academia, 2004, 285 s. ISBN 80-200-1246-X.

NIKITINA, T. G. Molodežnyj sleng: tolkovyj slovar' ; okolo 20000 slov i frazeologizmov. 2-e Izd., ispr. i dop. Moskva: AST, 2009. ISBN 978-517-0587-124.

TIKHONOV, A., A. KOROLKOVA a A. LOMOV. Frazеologičeskij slovar sovremennogo ruskogo literaturnogo jazyka. Moskva: Nauka, 2004, 2 v. ISBN 50203312522.

Викисловарь [online]. 2014, 2.5.2014 [cit. 20.8.2014]. Dostupné z: http://ru.wiktionary.org/wiki/%D0%97%D0%B0%D0%B3%D0%BB%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D0%B0%D1%8F_%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1%86%D0%B0
Bolšoj akademičeskij slovar ruskogo jazyka. Sankt-Petěrburg: Nauka, 2000. ISBN 978502037531421.

Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона [online]. Sankt-Petěrburg, 1890-1907 [cit. 20.8.2014]. Dostupné z: <http://www.runivers.ru/lib/book3182/>

Slovník cizích slov [online]. 2005-2014 [cit. 19.8.2014]. Dostupné z: <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/bakchanalie-bakchanale>

Další dokumenty

GORDON, Pamela. Discovery. Московская Осада: Норд-Ост. Velká Británie, 2002. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=4UuTv8zFyYQ>

CHITRUK, Fjodor. Винни Пух и все, все, все... [online]. 1969 [cit. 17.8.2014]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=_ZjhuoS6oao

KLUSÁKOVÁ, Jana. 13. komnata Petry Procházkové. 2007. Dostupné z:
<http://www.ceskatelevize.cz/porady/1186000189-13-komnata/207562210800033-13-komnata-petry-prochazkove/>

NOVIKOVÁ, Máša. Anna v přední linii [online]. Nizozemsko, 2008 [cit. 18.8.2014].
Dostupné z: <http://www.jedensvet.cz/pit/filmy-materialy/2>

Пříloha:

Text originálu

«Норд-Ост». Новейшая история уничтожения

8 февраля 2003 года. Москва, 1-я Дубровская улица – известная теперь всему миру просто как Дубровка. В театральном здании, изображения которого только за три месяца до этого обошли все газеты, журналы и телеканалы мира, – бурный праздничный аншлаг. Фраки, вечерние платья, в сборе весь политический бомонд, охи, вздохи, поцелуи, объятия, члены правительства, депутаты, лидеры парламентских фракций и партий, роскошный фуршет...

Отмечают окончательную победу над «международным терроризмом» в нашей отдельно взятой столице – пропутинские политики уверяют, что победой является реанимация мюзикла «Норд-Ост» на террористических руинах. А 8 февраля – первое его представление после того, как 23 октября 2002 года, во время очередного вечернего спектакля, никем не охраняемое здание вместе с артистами и зрителями захватили и удерживали 57 часов несколько десятков террористов, прибывших из Чечни, чтобы таким образом принудить президента Путина к остановке второй чеченской войны и выводу войск из республики.

Не принудили. Никто ничего не вывел. Война как продолжалась, так и продолжается – без перерывов на сомнения в правильности ее методов. Изменилось только одно: ранним утром 26 октября произошла газовая атака против всех находившихся в здании людей (около восьмисот человек); и террористов, и заложников, применили засекреченный военный газ, тип которого, а значит, и свойства – теперь это уже точно известно – выбирал лично президент, и за газовой атакой последовал штурм силами специальных антитеррористических подразделений, в ходе которого все без исключения захватчики были ликвидированы вместе с еще почти двумя сотнями заложников, многие умерли без всякой медицинской помощи (тип газа засекретили даже от врачей, которые должны были спасать), но уже 26-го к вечеру президент не моргнув глазом объявил, что это победа России над «силами международного терроризма»...

...8 февраля на празднике о многочисленных жертвах этого «спасения»-уничтожения почти не вспоминали – в обществе уже очень заметно

опрошение нравов, насаждаемое нынешним президентом. Просто гремела типичная модная московская тусовка, когда многие, казалось, вскоре забыли, по какому поводу поднимают бокалы. Пели, плясали, ели, было много пьяных и говорили большие глупости, тем более циничные, что дело происходило прямо на братской могиле, даром что реконструированной ударными темпами. Все члены семей погибших в «Норд-Осте» заложников прийти на праздник категорически отказались, посчитав это кощунством. Президент тоже быть не смог, но прислал поздравительный адрес.

С чем поздравил? С тем, что никто нас не сломит. Адрес был выдержан в типичной советской риторике и сталинских подходах: людей, конечно, жалко, но интересы общества выше... Продюсеры горячо поблагодарили президента за понимание их коммерческих проблем и признались, что «зрители не пожалеют», если придут – мюзикл получил «новое творческое дыхание»...

Дальше – об обратной стороне этой медали. О тех, жизнями которых президент упрочил свое членство в международной антитеррористической коалиции, еще раз самоутвердившись. О том, как живут те, чью жизнь «Норд-Ост» не вдохновил, а, напротив, раскрошил и разломил. На «до» и «после». А также о тех, чью жизнь, единственную и неповторимую, он сломал навсегда. О жертвах, о которых наша нынешняя государственная машина старается забыть как можно скорее, и нас к этому всеми силами склоняет. Об этнических чистках после теракта. **О новой государственной идеологии, смертельно опасной для человека.** Путин говорил о ней неоднократно. И в его исполнении она звучит так: за ценой мы не постоим, не ждите. Даже если цена будет очень большой.

История первая.

Пятый

Московский мальчик Ярослав Фадеев – № 1 в официальном списке погибших при штурме. Как известно, государственная версия теракта такова: те четверо из заложников, которые скончались от огнестрельных ранений, были застрелены террористами, и только террористами, а штурмовавший театр спецназ ФСБ, родной службы Путина, не ошибается, и поэтому никого из заложников не убил.

Однако от фактов никуда не деться: в голове у Ярослава пуля, но при этом он не входит в официальный список «четверых, застреленных террористами», Ярослав – пятый с пулей. В графе «причина смерти» в официальной справке о случившемся, выданной его маме Ирине для похорон, – прочерк. Просто пустое место.

...18 ноября 2002 года Ярославу, десятикласснику московской школы, исполнилось бы шестнадцать лет. Ожидался большой семейный праздник и подарки – как у всех. Однако, стоя над гробом теперь уже навсегда пятнадцатилетнего мальчика и прощаясь, его дедушка, – московский врач, сказал: «Ну что, так и не побрились мы с тобой ни разу?...».

...Они пошли на мюзикл вчетвером: две родные сестры, Ирина Владимировна Фадеева и Виктория Владимировна Кругликова, со своими детьми, Ярославом и Анастасией. Ира – мама Ярослава, Вика – 19-летней Насти. Ира, Вика и Настя выжили – а Ярослав, единственный Ирин сын, единственный Викин племянник и единственный Настин двоюродный брат, погиб. При обстоятельствах, юридически так и не выясненных.

После штурма и газовой атаки Ира, Вика и Настя попали в больницу – их вынесли без сознания, а вот Ярослав потерялся. Вообще. Он не значился ни в одном из списков. Какая-либо точная официальная информация отсутствовала полностью, «горячая линия», телефон которой власти объявили по телевизору и радио, не функционировала, родственники заложников металась по Москве. Вместе со всеми были и друзья этой семьи, они прочесывали Москву, разбив ее морги и больницы на сектора проверки...

Наконец в «холодильнике» на Хользуновом переулке они нашли труп № 5714, внешне похожий на Ярослава. Но подтвердить, что это именно он, не смогли – в кармане его пиджака хоть и лежал паспорт на имя Фадеевой Ирины Владимировны,

мамы, однако на страничке «дети» значилось совсем не то, что могло доказать, что это тот, кого они ищут: «муж. Фадеев Ярослав Олегович, 18.11.1988». А год рождения настоящего Ярослава – 1986-й...

– Когда мы находились ТАМ, – объяснит позже Ира, – я, действительно, положила сыну свой паспорт в карман брюк. На всякий случай. Потому что у него с собой не было никаких документов. Я рассуждала так: ростом он очень высокий, выглядит лет на восемнадцать, и я так боялась, что если бы чеченцы вдруг стали выпускать детей и подростков, то Ярослав в их число не попал из-за роста... И тогда, прямо в зале, тихонечко, опустившись под кресла, я сама вписала в свой же паспорт данные Ярослава, изменив год его рождения так, будто он подросток...

...Сергей, друг Ирины, приехал 27 октября к ней в больницу и сказал, что труп № 5714 найден – и о паспорте в брюках, и о схожести с Ярославом. Ира все поняла и сбежала из больницы – прямо через забор, в чем была, несмотря на мороз.

Дело в том, что выжившие заложники, перевезенные после штурма в больницы, и там оказались заложниками. По приказу спецслужб им было запрещено самостоятельно и по желанию уходить домой, они не имели права звонить и общаться с родными. Сергей проник в больницу, дав взятки всем, кто попадался на пути: медсестрам, охранникам, санитаркам, милиционерам, наша тотальная коррупция открывает даже наглухо задраенные двери.

И Ира сбежала... Из больницы – прямо в морг. Там ей показали фотографию на компьютере – она опознала Ярослава. Попросила привезти тело, тщательно ощупала его – и нашла два пулевых отверстия на голове. Входное и выходное. Оба были заделаны воском. Но какая мать, даже на ощупь, не отличит воск от тела собственного сына?... Сергей, сопровождавший Иру, был очень удивлен тем, что выглядела она совершенно спокойной, не рыдала, не билась в истерике – рассуждала здраво и без эмоций.

– Действительно, я была очень рада, что наконец нашла его, – рассказывает Ирина. – Я же, лежа в больнице, все к тому моменту уже передумала и все варианты перебрала. И своего поведения тоже – на случай гибели сына. В морге, поняв, что это действительно Ярослав, и, значит, моя жизнь закончилась, я просто делала то, как решила заранее. Спокойно попросила всех выйти из зала, куда привезли его тело из холодильника. Сказала, что хочу побыть с сыном наедине. Я так придумала специально. Ведь перед смертью я сыну кое-что пообещала... Когда мы ТАМ

сидели, он мне сказал в конце последних суток, ночью, за несколько часов до газа: «Мам, я, наверное, не выдержу, уже сил нет... Мам, если что случится, как все ЭТО будет?». А я ему ответила: «Не бойся ничего. Мы и здесь вместе всегда были, и там будем вместе...». А он мне: «Мам, а как я тебя там узнаю?». И я ему: «Так я же тебя за руку держу все время, вот и попадем туда вместе, держась за руки. Не потеряемся. Ты только не разжимай руку, держи меня крепко...». И что же в итоге получилось? Что я его обманула! А ведь мы никогда в жизни не разлучались. Никогда. Я поэтому и была так спокойна: и здесь, живые, были вдвоем, и там, мертвые, окажемся вдвоем... И вот когда я осталась с ним одна в морге, я ему сказала: «Ну вот, не волнуйся, я тебя нашла, и я к тебе сейчас успею». Никогда такого не было, чтобы мы в жизни разлучались, и я ему врала. Всегда и везде вместе. Вот почему я была так спокойна тогда... Я вышла через боковую дверь, чтобы не встретиться с друзьями, которые меня ждали, и попросила служителей выпустить через черный ход. Оказавшись на улице, поймала попутную машину, доехала до ближайшего моста через Москва-реку и прыгнула с него в воду. Но... Даже не утонула. Там были льдины – а я попала мимо льдин. Плавать не умею – а вода держит. Понимаю, что не тону, и думаю: «Ну, хоть бы ногу свело судорогой», – но и этого не произошло. И люди, как назло, подоспели и вытащили... Спросили: «Откуда ты? Что ты тут плаваешь?». А я им говорю: «Я из морга. Но не сдавайте меня никуда». Дала телефон, по которому позвонить, и за мной приехал Сергей... Я, конечно, держусь изо всех сил, но я мертвая. Я не знаю, как он там без меня.

...Очнувшись 26-го, после штурма, уже в больнице, Ира поняла, что лежит под одеялом абсолютно голая. Все остальные заложницы рядом – в своей одежде, а она – нет, только иконка зажата в руке. Когда смогла говорить, то стала просить у медсестер вернуть ей хоть что-то из ее одежды, но те объяснили: все, в чем ее привезли из «Норд-Оста», по приказу сотрудников спецслужб уничтожено, так как было залито кровью.

Но почему?... И чья это кровь? И откуда она, если официально там был только газ? А отключилась Ира, сжимая сына в объятиях?... И значит, тот, чья кровь, был расстрелян так, что кровь не могла не хлынуть на нее... Значит, это кровь Ярослава! – Эта последняя ночь сначала была беспокойная, – вспоминает Ира. – Террористы нервничали. Но потом «Моцарт» (так мы его звали) – Мовсар Бараев, их главный, объявил, что до 11 утра сидите спокойно, появилась надежда. Чеченцы стали

разбрасывать соки. Они их нам кидали. Не разрешали вставать с места, а если кому что-то требовалось, следовало поднять руку. И тогда тебе кидали сок или воду. Когда начался штурм, и мы увидели, как террористы забегали по сцене, я сказала сестре: «Прикрой Настю курткой», – а сама крепко обняла Ярослава. Я, в общем-то, не поняла, что пошел газ, – я просто увидела, как террористы занервничали. Ярослав был выше меня, и поэтому получилось, что это он как бы меня накрыл собою, когда я его обняла... Потом отключилась... А уже в морге увидела: входное отверстие – именно с внешней от меня стороны. Выходит, я им закрылась. Пуля прошла через него и не попала в меня. Он спас меня... Хотя это я только и делала все 57 часов в заложниках, как мечтала его спасти.

Но чья была пуля?... Террористов? Или «своя»?... Проводилась ли баллистическая экспертиза? Каковы ее результаты?... И брали ли кровь с одежды на биохимический анализ с целью установить, чья она?

Никому в семье так и не известны ответы на эти вопросы. Все материалы по делу строго засекречены. Даже от матери. В морге, в книге учета, хоть и было вписано, что причина смерти – «огнестрельное ранение», но запись была сделана карандашом. Позже и эту книгу засекретили, и теперь никто не знает, стерли карандашную запись или оставили... «Стерли, конечно», – уверена семья.

– Сначала я думала на одну из чеченок. Пока мы ТАМ сидели, – рассказывает Ира, – она была все время рядом с нами. Она видела, что я, чуть опасность, шум, крики – хватаю сына и крепко держу его. Я сама виновата, что привлекла ее внимание, и она зацепила нас взглядом. Все время за нами следила, как мне казалось. А однажды встала рядом и сказала мне, пристально смотря на Ярослава: «А вот мой остался **там** ». То есть в Чечне. После этого ничего плохого с нами не произошло, но мне все время казалось, что отовсюду она следит за нами. Так что, может, она и выстрелила в Ярослава?... Я и сейчас спать не могу: вижу ее глаза перед собой – узкую полоску лица.

...Позже друзья объяснят Ире: нет, это не так, входное отверстие на теле Ярослава, если судить по его размеру, – не от пистолета. А у чеченок ведь были только пистолеты.

И значит, вопрос тот же: все-таки, чья пуля? Кто ее выпустил?...

– Выходит, «наши», – говорит Ира. – Конечно, у нас были очень неудобные места... С точки зрения положения заложников – прямо у дверей. Нам не повезло... Кто

входил, сразу же тут наш 11-й ряд. Когда в зал ворвались террористы, они первыми делом увидели именно нас. Но и когда «наши» появились, мы опять были первыми на дороге.

Впрочем, Ира может анализировать, что и как было, сколько ей угодно. Ее точка зрения и догадки власти не волнуют. Государственная установка: четверо «огнестрелов», и ни одним больше. Ярослав – пятый, значит, вне официальной линии. Поэтому в свидетельстве о смерти Ярослава – трусливая пустота на том месте, где должна быть указана «причина смерти». Собственно, Ярослав даже официально и не признан потерпевшим по уголовному делу № 229133 – это номер так называемого «дела «Норд-Оста», которое расследует следственная бригада Московской городской прокуратуры. Будто он и не был заложником...

– Меня убивает, что Ярослав жил, а теперь власти делают вид, что такого человека вовсе не было... – считает Ира.

Более того: как только Ира поделилась с некоторыми журналистами своими догадками, сомнениями и вопросами, ее тут же вызвали в прокуратуру, где ведут дело «Норд-Оста». Следователь был зол и начал с места в карьер: «Вы что это скандал устраиваете? Вы что, не знаете, что он НЕ МОЖЕТ быть с пулей?».

А дальше – хорошенько припугнул несчастную мать, и без того находящуюся в тяжелейшем моральном состоянии. «Или вы пишете сейчас заявление, что ничего журналистам не говорили и это они сами все придумали, и тогда мы привлекаем их к уголовной ответственности за клевету на спецслужбы – или мы разроем могилу вашего сына без вашего разрешения и проведем эксгумацию!»

Ира на подлый шантаж не поддавалась – заявления не написала. Попрощалась после четырехчасовой (!) «обработки» в прокуратуре и поехала напрямик на кладбище. Сторожить. Был поздний ноябрь – в Москве это самая настоящая зима. Ира пролежала на могиле, охраняя ее, несколько часов – думая, что вот-вот пожалуют мародеры из прокуратуры и потревожат покой Ярослава... И опять ее спасли от смерти друзья, стали искать по городу, когда ночью она не вернулась домой, – проверили, среди прочего, может, на могиле она...

...Ира верит: самое главное теперь, чтобы Ярослав услышал их и понял, как семья его ценит, и хотя жизнь у него не получилась и его настигла такая страшная смерть, он должен знать, что семья понимает, до какой степени мужественно он вел себя в последние часы, каким взрослым оказался, несмотря на неполные шестнадцать лет.

Ведь мальчик слыл скромным и домашним, закончил музыкальную школу, пока другие ходили с пивом по улицам и тренировались в сквернословии... И очень страдал от этого – хотел быть «крутым», в понимании подростка, конечно, то есть решительным, смелым, стойким...

У него была одна важная тетрадка – дневник, из тех, что есть в его возрасте почти у каждого из нас, и там он отвечал на некоторые главные для себя вопросы. Ира прочитала тетрадку уже после «Норд-Оста». Например, такое: какие черты характера в себе тебе нравятся, а какие – нет? Ярослав написал: «Ненавижу, что я такой трус, стеснительный и нерешительный». Так вот, перед смертью все изменилось. «А чтобы ты хотел в себе воспитать?» – следующий вопрос. Ответ Ярослава: «Я хотел бы быть крутым». У него были в школе друзья, но это те ребята, которые в школе не считаются крутыми и девочкам не нравятся. Дома он себя еще мог проявить, был с юмором, смелый, решительный. А как на улицу – начинались проблемы.

– Но, видите, как себя проявил... Самым лучшим образом, – Говорит Ира.

Все обычно внутри человека. Человек часто просто не знает, как проявить себя, и нужно найти то место, где приложить свои силы, продемонстрировать их. А внутри про себя человек все знает... И Ярослав, конечно, знал... Ира теперь это понимает, но ей очень мешает недосказанность – что при жизни она, хоть и мать, но недосказала сыну, как восхищена им...

– Меня, например, считают сильным человеком, – рассказывает Вика, тетя Ярослава, тоже заложница. – Но ТАМ я очень растерялась. Мы, три женщины, оказались рядом с ним, самым младшим из нас, но именно он нас поддерживал, как совершенно взрослый мужчина, – а не мы его, ребенка. У дочки моей нервы совсем сдали, она была сломлена и кричала: «Мама, я жить хочу, мама, я не хочу умирать...». А он был спокоен и мужествен, Настю успокаивал, нас поддерживал, пытался брать все на себя – как положено мужчине... Был, например, такой случай: одна из чеченок увидела, что мы детей между собой посадили, пытаемся сохранить... На случай штурма: если штурм начнется, думали с Ирой – их собой накроем. Чеченка тогда встала между нами, свою руку с гранатой положив прямо на Настино бедро. Я говорю: «Может, вы отойдете?», а она на Настю смотрит и произносит следующее: «Не бойся, раз я рядом стою, вам не больно будет, вы сразу умрете, а вот кто дальше сидит, тому будет больно...». Потом чеченка ушла, а Настя

мне говорит: «Мам, пусть она останется с нами, попроси, она же сказала, что нам будет не больно». Настя была сломлена. Я-то понимала, что если чеченка стоит рядом, шанса вообще никакого, а без нее – хоть какой-то. Но если бы нужно было бы все повторить – еще столько же в страхе просидеть, чтобы всем остаться живыми, – просидели бы. В этой обстановке Ярослав сохранял спокойствие и разум. Это меня очень удивляло – он у нас считался маленьким в семье, ребенком... Еще был случай: нас террористы пугали, что если никто не придет на переговоры, то начнут расстреливать, и в первую очередь работников милиции и военнослужащих. Естественно, многие тогда повыбрасывали на пол военные билеты, но террористы их поднимали и со сцены выкрикивали фамилии. И вот звучит: «Виктория Владимировна, 1960-го года рождения...». Это я. У меня только фамилия другая – они выкрикали не мою. Ситуация была очень плохая, никто не отозвался, террористы стали искать по рядам, нашли меня. Ира говорит: «Мы пойдем вместе», – террористы требовали, чтобы сотрудники правоохранительных органов уходили с ними, и все думали, что на расстрел. Я Ире ответила, что кто-то из нас должен выжить – родители останутся совсем одни, ведь вся семья тут... Потом террористы нашли ту Викторию Владимировну, которую искали, но пока все было неясно, Ярослав пересел ко мне, взял за руку и говорит: «Теть Вика, вы не бойтесь, если что, с вами пойду я, и простите меня за все, простите...». А я ему: «Да ты что... Все будет хорошо». Он закрыл меня и продолжал: «Теть Вика, и не думайте, я до конца останусь с вами». Вел себя, как взрослый мужчина. Даже не знаю, откуда в нем такой дух взялся. Мы его маленьким считали...

Большую часть времени Ярослав-заложник молчал, и внешне был спокоен.

– А сердце у него колотилось очень сильно! – вспоминает Ира. – Мимо проходил врач – среди заложников были врачи, и им разрешали помогать нам, я его попросила что-нибудь от сильного сердцебиения. Ему дали таблетку, и вскоре все нормализовалось. Когда же штурм был уже близко, я ему таблетку глицина положила под язык – нашла в сумочке. Я еще потом много думала, что этой таблеткой он подавился и задохнулся.

– Ира, ты дала ему глицин часа за три до штурма... – мягко парирует Вика.

А Сергей вздыхает:

– Да у них ТАМ не было чувства времени...

Вика подхватывает:

– Страшно было, очень страшно. Они нам давали слушать по радио, что о нас говорят... Так мы поняли, что президент молчит, а Жириновский заявил, что нечего на этот теракт время в Думе тратить – обсуждать не надо, потому что все надувательство и в здании – не взрывчатка, а сахарный песок... А террористы нам: «Вот что о вас говорят... Ну, мы вам сейчас покажем, какой тут у нас сахарный песок...». Страшно было.

Когда первые сутки прожили, казалось, что мы можем и неделю здесь просидеть, только чтоб живыми остаться – и власти что-то придумали без штурма. Трудно нам было – сложно сохранять спокойствие... Но Ярослав выдержал – вел себя, как настоящий мужчина.

...Ирина жизнь сейчас полностью изменилась. Она не работает, уволилась по собственному желанию – не может каждый день ходить туда, где была раньше, при Ярославе. Потому что и на работе все – Ярослав. Там очень хороший коллектив, все знали обо всех многое, и они, например, вместе справляли каждый сданный Ярославом экзамен, каждую полученную пятерку...

– Там все знали, что моя настоящая жизнь – это Ярослав. Моя жизнь была настолько им заполнена, что меня если и воспринимали, то только через него. – Ира, конечно, плачет. – Да и сама я себя так воспринимала. Только через него.

Сейчас она не может ходить и по Москве – все улочки тут исхожены вместе с сыном, и куда ни повернешь, везде воспоминания о нем.

– Еду по Арбату, и лучше бы провалиться... Там стояла с Ярославом, здесь ходили в кино, сидели после в кафе... Я теперь боюсь из дома выходить... Боюсь куда-то попасть, где мы были – а мы были с ним везде. Вернее, нет места в Москве, где я бы была не с ним. Мы часто ездили просто так: я подхватываю его на машине после работы, и мы просто включим музыку и едем по городу. Часто заходили в один магазинчик, что-то вкусненькое купить... Когда был день его шестнадцатилетия – без него уже, я заехала в этот магазинчик, – чтобы он знал, что я ему продолжаю покупать то, что он любит... Вот – билеты. На ночной поезд в Питер. В ночь на пятницу, с 25 на 26 октября, как раз когда он погиб, мы должны были ехать в Питер на теннисный турнир. Вдвоем. Я давно хотела с ним на поезде куда-то съездить, потому что у меня все время было чувство, что мы мало разговариваем. А в поезде, где мы только вдвоем, наговорились бы... Не получилось.

– А почему вы говорите, что не могли наговориться?

– Не знаю. Странное чувство: хоть и много говорили, все равно казалось именно так. Мне хотелось говорить и говорить с ним. Каждые каникулы куда-то ездили, и только вместе. В последнее время мне иногда казалось, что его тяготит моя любовь, он мне этого, конечно, не говорил, а с бабушкой, моей мамой, как-то поделился. Ему уже становилось многовато меня. А я теперь еду по Москве и вижу рекламный плакат у дороги: «Мама, я так тебя люблю». И мне эта реклама прямо в глаза бьет... Я очень стараюсь жить, потому что у меня родители есть, и они очень тяжело переживают – они Ярослава растили. Но я не могу выжить... Я держусь из всех сил, но пока мертвая.

Ей все вокруг пытаются помочь, поддержать – она не обделена вниманием близких, но все равно очень тяжело. И даже священник, к которому она пошла облегчить душу, услышав все, не выдержал – отказался продолжать разговор: «Простите, но слишком тяжело».

– Я пошла спросить совета у священника, как же мне быть? Ведь это я Ярослава вытаскала на «Норд-Ост» – моя была инициатива, он сам не очень хотел, – говорит Ира, на фотографиях до теракта – красивая, уверенная в себе, пышущая счастьем и, похоже, склонная к полноте очень молодая женщина, теперь – осунувшаяся, худенькая, с отчаянием в потухших глазах, далеко не юная, растерянная, всегда в черном пальто, черном берете, черных туфлях и колготках, вечно продрогшая, и потому никогда не снимающая в комнате пальто.

– Мы с Ярославом очень много ходили в театр. В этот вечер у нас были билеты на совсем другой спектакль в другом театре, – продолжает Ира. – Мы уже оделись, Вика с Настей зашли за нами, и тут, стоя в прихожей, мы поняли, что билеты просрочены – мы не проверили заранее, а они были на вчерашний день. Ярослав обрадовался – он хотел остаться дома, а я настояла: «Давайте пойдём на «Норд-Ост», рядышком!» – мы живём по соседству с Дубровкой. Вот так, потащила – а потом не закрыла собой... Он меня закрыл... А я ведь в школу даже ходила – защищать его друзей от хулиганов, когда кого-то обижали, – а его самого в последний миг не спасла. Страшно, когда для своего сына не можешь сделать главного. ТАМ я очень отчетливо поняла, что даже если встану и скажу: «Убейте меня вместо него», и меня даже убьют, это бы не означало, что его оставят в живых. Знаете, какой это ужас? Последнее, что он мне сказал: «Мам, я так хочу тебя

запомнить, если что-то случится...». Посмотрел на меня внимательно и попрощался.

– Вы ТАМ постоянно такие разговоры вели?

– Нет. Но почему-то случилось так, что это и был наш последний разговор. Знаете, пока у меня был Ярослав, я вставала по утрам самой счастливой женщиной на свете. И засыпала с тем же чувством. Мне казалось даже: все вокруг завидуют, что у меня такой замечательный сын. У всех людей много проблем в жизни, и у меня, конечно, тоже. Но он закрывал все мои проблемы. Я думаю теперь, что нельзя было быть такой счастливой. Пятнадцать лет его жизни я была самой счастливой. Наверное, так я думаю теперь: эти пятнадцать лет его жизни, по интенсивности наших чувств – были предназначены на всю жизнь, а я их сразу спалила, подряд. Все дни с утра до вечера я была счастливой – потому что у меня есть Ярослав. Я каждый день сама себе завидовала. Иду с работы и сама понимаю, что меня прямо распирает от счастья, что он есть. Я его за руку возьму, хоть за пальчик схвачу, когда через дорогу перебегаем. А он стал взрослеть и мне говорил: «Ну, ты, мам, уж совсем». Он меня, конечно, уже начал немного стесняться – возраст был такой, но на самом деле, он меня никогда ничем не обидел. Конечно, я понимаю, каждая мама так может о своем сыне сказать, но моего ведь теперь нет... И я не знаю, что может быть страшней. И еще я не знаю, как он там без меня. Как я думала раньше? «Как мне повезло! Он родился, и я, наконец, получилась целая». И вот он погиб – и я одна: либо надо было нас обоих забирать – либо никого. Я без него еще не умею... Я такую счастливую жизнь рядом с ним прожила, и такой тяжкий конец ему устроила. И к шестнадцатилетию подарила ему могильную оградку.

Как же она плачет...

– Но это же не вы подарили...

– Война это... Война идет, – все повторяет и повторяет Вика. – Вот и по нам прошла...

И я понимаю, что это, конечно, очень частная жизнь передо мной – личная жизнь двоих – но перед смертью переходящая в общественную. Таковы обстоятельства в России: президент неумолим и ведет войну.

История вторая.

№ 2551 – «неизвестный»

Перед тем как рассказать эту историю – необходимая преамбула. Она – и о том, какая жизнь в стране после «Норд-Оста», и о состоянии российской судебной системы при Путине.

Дело в том, что суд никогда не был у нас особенно уж независимым, как это можно было бы ожидать, исходя из нашей Конституции. Однако именно теперь судебная система бодро мутирует в разряд абсолютно зависимой от исполнительной власти, достигая апогея своей «позвоночности». Таким словом у нас называют явление, когда судьи выносят решения «по звонкам» – в зависимости от того, какое решение продиктовали им по телефону представители исполнительной власти. «Позвоночность» – явление обыденное в России. А неожиданная независимость какого-то судьи-одиночки массовым сознанием причисляется к подвигу.

Жертвы «Норд-Оста», как их у нас теперь называют – то есть семьи, потерявшие при штурме родных, а также сами заложники, ставшие инвалидами в результате газовой атаки 26 октября – стали обращаться с судебными исками к государству о возмещении нанесенного им морального вреда, называя ответчиком московское правительство. Жертвы заявили, что они уверены: чиновники московского правительства, не желая ссориться с Путиным и ФСБ, просто-напросто не организовали оказание своевременной квалифицированной помощи пострадавшим, и их ответственность усугубляется еще и тем, что столичный мэр Юрий Лужков, глава исполнительной власти города, был одним из тех немногих персон, кто непосредственно склонял президента к принятию решения о применении химического оружия против граждан.

Первые иски поступили в Тверской межмуниципальный суд Москвы (районный, самый низший судебный уровень) в ноябре 2002 года. К моменту начала рассмотрения первых трех исков по существу – 17 января 2003 года, федеральной судьей Мариной Горбачевой, их было уже 61, сумма требуемой компенсации составила рублевый эквивалент 60 миллионов долларов, а истцы заявляли, что это цена «государственной лжи», потому что прежде всего они «хотят знать правду, почему погибли их близкие», правду, которую нигде не могут добиться, так как ФСБ засекретила все, связанное с октябрьским терактом. А так как затрагивалась

ФСБ – служба, которую Путин, выходец из нее, опекает и патронирует, – подготовка к судебным слушаниям проходила на фоне оголтелой пропаганды, поднятой государственными СМИ против истцов. Власти публично обвиняли их в наглом мародерстве бюджета страны, в том, что они «хотят деньги пенсионеров и детей-сирот», и в том, что пытаются нажиться на смерти своих близких. На адвоката Игоря Трунова, согласившегося защищать «норд-остовцев» (на фоне того, что ВСЕ ЗНАМЕНИТЫЕ московские адвокаты, боясь гнева Кремля, ОТКАЗАЛИСЬ), – на Трунова в прессе вылили ушаты помоев, обвинив его во всех смертных грехах.

Короче, власти отбивались от «норд-остовских» исков нагло, с напором, со всем доступным им мощным пиаром.

Будто бы не они... А их... Убили.

В результате, 23 января судья Горбачева, как и положено нашим «позвоночным» судьям, оперевшись на подчеркнуто формальный предлог (в федеральном законе «О борьбе с терроризмом» якобы разночтения и противоречия в разных его статьях: судя по одной, можно считать, что государство не обязано возмещать ущерб жертвам терактов), – Горбачева отказала первым трем истцам в их требованиях. Да не просто отказала, а сделала это так же нагло, с напором и бессовестно, как и власти, которые ее об этом попросили, превратив заседания по «норд-остовским» искам в череду недопустимых оскорблений истцов и унижений их.

Вот как это было – короткие наброски с заседания 23 января, чтобы читатель понимал, как это бывает.

– Карпов, сядьте! Я сказала: сядьте!

– Я тоже хочу высту...

Судья Горбачева на полуслове, криком, перебивает истца Сергея Карпова – отца задохнувшегося от газа Александра Карпова, известного московского певца, поэта и переводчика:

– Сядьте, Карпов! Иначе удалю! Вы прогуляли стадию исследования документов...

– Я не прогулял! Мне же просто не прислали повестку!

– А я говорю: вы прогуляли! Сядьте! Или я вас удалю!

– Я хочу подать...

– Ничего я у вас не приму!

У судьи – истеричное лицо, пустые глаза и базарные интонации, срывающиеся на короткий каркающий клекот. Одновременно с криком в сторону истца она вычищает грязь из-под своих ногтей. Смотреть на это невыносимо. Но экзекуция Сергея Карпова продолжается:

– Карпов, больше не тяните руку!

– Я прошу, наконец, разъяснить мне мои права!

– Никто вам ничего разъяснять не будет!

Давно не метенный зал судебных заседаний полон народу. Журналисты, которым запрещено пользоваться диктофонами (почему, собственно? Какие госсекреты тут?). Жертвы с растерзанными душами – с ними и заговорить-то страшно, потому что почти сразу плачут. Их родные и друзья, пришедшие поддержать, если вдруг начнутся обмороки и сердечные приступы – но дама в судейской мантии продолжает взвинчивать атмосферу до сотого градуса хамства.

– Храмцова Вэ И, Храмцова И Эф, Храмцов! Есть реплики? Нет? – Судья именно так и зовет истцов, без затей: «Вэ И», «И Эф», «Тэ И»... Будто полуграмотная.

– Есть реплики, – отзывается высокий и худой молодой мужчина.

– Храмцов! Говорите! – Дама произносит это «говорите» тоном «вот вам рубль милостыни, и заткнитесь».

Александр Храмцов, похоронивший отца – артиста оркестра мюзикла, трубача, начинает говорить, и почти сразу в его голосе слезы:

– Мой папа объездил с оркестрами и выступлениями весь мир. Представлял всюду нашу страну и город. Потеря невозполнимая. Неужели вы этого не чувствуете? Это же вы проворонили террористов, вы – Москва. Они спокойно тут разгуливали. Да, за штурм вы, конечно, не отвечали. Но почему в 13-ю больницу привезли 400 человек, а там персонала – всего 50, и они не могли успеть подойти ко всем? Они умирали, не дождавшись помощи... И папа так умер...

У дамы в мантии, восседающей в судейском кресле, – совершенно отсутствующий вид. Нет и следа, что она слушает. И даже слова о причинах смерти музыканта Федора Храмцова ее не трогают. Она лениво перекладывает бумажки с места на место, чтобы хоть чем-то убить время, ей скучно и грустно, еще – изредка смотрит в окно, охорашивается, поправляет воротничок, опять краем глаза скользит по темному стеклу, почесывает ухо, наверное, сережка чешется.

А сын продолжает. Естественно, обернувшись к троице ответчиков за боковым столом – это «представители Москвы», сотрудники юридических управлений столичного правительства. А куда еще смотреть Александру Храмцову? Не на судью же, которая разглядывает свой маникюр?...

– Почему не допустили к зданию хотя бы студентов-медиков, если врачей не хватало? Хотя бы в автобусы, на которых перевозили заложников? Они бы присматривали за «нашими» по пути в больницы... Ведь они там умирали, потому что лежали навзничь!

– Храмцов! – перебивает Горбачева нервно, перехватив взгляд истца. – Куда это вы смотрите? На меня положено смотреть!

– Хорошо... – Александр поворачивает голову обратно в направлении судейского кресла. – Они ехали и задыхались... Ехали и задыхались...

Саша плачет. Да и как это все выдержать?

За его спиной плачет мать, Валентина Храмцова, – вдова трубача. Она, вся в черном, сидит на первом ряду, сразу за трибуной для свидетелей, где стоит Саша, – Горбачева не может не видеть ее. Рядом с Валентиной – Ольга Миловидова, уткнулась лицом в платок, ее плечи вздымаются вверх двумя островерхими горбиками, но она все-таки сдерживает рыдания, только чтобы не издать ни звука – все истцы знают: судью нельзя злить, иначе она вообще может всех выгнать, и надо будет стоять несколько часов за дверью, а это очень тяжело. Ольга – беременная на седьмом месяце, в «Норд-Осте» у нее погибла старшая четырнадцатилетняя дочка Нина, она была зрительницей – Ольга сама купила девочке билет, и та пошла 23 октября на «этот проклятый спектакль», как говорит сегодня Ольга. «Почему вы нас унижаете? – вскрикивает Татьяна Карпова, мать погибшего Александра Карпова и жена Сергея. – За что?». Зоя Чернецова, мать задохнувшегося от газа московского студента Данилы Чернецова двадцати одного года от роду, подрабатывавшего в «Норд-Осте» по вечерам капельдинером, встает и выходит прочь, и уже из-за двери слышен ее громкий отчаянный плач вперемешку со словами: «Я ждала внуков...¹² А дождалась судебного процесса, где меня мордой об стол...».

Судебная культура в стране отсутствует, как платье у голого короля. Вкупе с истинной судебной властью. Ведь вот что получилось тут, с судьей Горбачевой:

¹² юная вдова ее сына была беременна и у нее случился выкидыш на девятый день после похорон Данилы. – Прим. авт.

хорошо, тебя ангажировали те, кто считает, что это они тебя содержат, а вовсе не мы, граждане, и ты, под страхом лишения привилегий и сословных льгот (у наших судей их немало, и они, действительно, делают их быт куда более привлекательным, чем жизнь рядового гражданина с низким достатком), ничего не можешь сделать для несчастных пострадавших, как только отказать им во всех без исключения их требованиях... Хорошо, пусть так... Допустим...

Но зачем же хамить? Измываться? Оскорблять? А потому – добивать и без того добитых?... Ведь кто такая судья Горбачева? Столь рьяно стоящая на страже московской казны? Вроде бы ответ прост: она – представитель одной из ветвей власти, которую мы и содержим на те налоги, которые платим в казну. То есть живет судья исключительно на наши деньги – это мы оплачиваем ее профессиональные услуги, а не она – наши. Так почему же никакого уважения к плательщику? И не для того же, в самом деле, мы содержим судью Горбачеву, чтобы, вместо благодарности и уважения к нам, она нас же и оскорбляет... Как ей вздумается. И когда ей вздумается...

Вы думаете, об этом писали в государственных СМИ? И говорили в подобном тоне о «норд-остовских» судах на гостелеканалах? Нет, конечно. День за днем СМИ доводили до сведения граждан: официальная поддержка властей – у судьи Горбачевой, она – права, она – на страже государственных интересов, которые превыше личных.

Такова наша новая отечественная идеология. Путинская идеология. И тут никуда не деться от правды жизни: она была впервые опробована на Чечне. Именно тогда, при восшествии Путина на кремлевский престол, под грохот бомбардировок времен начала второй чеченской войны, – наше общество в первый раз совершило трагическую и абсолютно безнравственную, от традиционного нежелания задумываться, ошибку: оно игнорировало реальное положение дел в Чечне, то, что бомбят не лагерь террористов, а города и села, что гибнут сотни безвинных, – и вот тогда большинство находящихся в Чечне людей чувствовали (и продолжают чувствовать) свою полнейшую и кромешную безысходность. Когда, забрав с концами их детей, отцов, братьев незнамо куда и по необъявленному поводу, военная и гражданская власти говорили (и говорят) там семьям: «Утритесь. Все. Не ищите. Этого требуют высшие интересы войны с терроризмом». Говорят и бесятся, когда осиротевшие матери взрываются: «Ответьте же, почему сыновей убили?».

Общество молчало три года. Почти молчало. В подавляющем большинстве снисходительно взирая на все, что именно таким образом творилось в Чечне, и цинично игнорируя мнения тех, кто предрекал нам бумеранг, поскольку власть, привыкшая себя вести таким образом в одном регионе, не захочет останавливаться и станет испытывать терпение так же и тех, кто совсем не в Чечне...

Все то же самое опять. «Норд-остовцам» (жертвам теракта и семьям погибших) фактически говорят: «Утритесь. Забудьте. Так надо. Высшие интересы выше ваших личных». То есть по отношению к жертвам власть ведет себя точно так же, как три с лишним года подряд ведет себя по отношению к мирному населению в Чечне. Быть может, несколько лучше: на 50 и 100 тысяч рублей лучше, ведь на сей раз она выдала из себя хотя бы компенсации на похороны. Ну а в Чечне и этого-то нет.

А общество? Наш народ? В целом сострадания нет – сострадания как общественного движения и публичного, заметного порыва, который власть не смогла бы пропустить мимо ушей. Все как раз напротив: развращенное общество опять хочет себе комфорта и покоя ценою чужих жизней. И бегом несется прочь от трагедии «Норд-Оста», желая скорее поверить государственной мозгопромывочной машине (так проще), чем сути и даже соседу, попавшему в такой ужасный переплет. ...Спустя час после выступления Саши Храмцова судья Горбачева скороговоркой прочитала решение в пользу московского правительства. Все покинули зал, в нем остались только «победители»: Юрий Булгаков, юрист департамента финансов города Москвы, Андрей Расторгуев и Марат Гафуров, советники правового управления столичного правительства.

– Что, празднуете? – сорвалось с языка.

– Нет, – вдруг грустно заговорили все трое сразу. – Мы же люди. Мы все понимаем... Это позор, что наше государство так себя ведет по отношению к ним.

– Так почему же?... Вы?... Не уйдете со своей позорной работы?

Промолчали. Московский вечер принял нас в свои темные руки. Одних проводив в теплые дома, наполненные смехом родных и любовью близких. Других – в гулкие квартиры, навсегда опустевшие 23 октября. Последним, сгорбившись, уходил седоголовый немолодой человек с выразительными глазами – все заседание он ни во что не вмешивался, просидел тихо, сдержанно, в углу...

– Как вас зовут? – догнала его.

– Тукай Валиевич Хазиев.

– Вы – сам заложник?

– Нет. У меня сын погиб...

– Мы можем встретиться?

Тукай Валиевич неохотно дал телефон...

– Не знаю, как жена?... Поймите, даже лишний раз говорить на эту тему ей непросто... Ну, хорошо, позвоните через недельку, я ее подготовлю...

И это не просто слова – московская семья Хазиевых действительно прошла через настоящий отечественный ад. Она не просто похоронила 27-летнего Тимура, артиста оркестра «Норд-Оста» – сына, внука, отца, мужа, брата. Она хлебнула при этом сполна самого страшного и главного – той самой господствующей идеологии, которая и стала в итоге настоящей убийцей Тимура. Не думайте, что тут есть хоть какое-то преувеличение.

... – Ну, неужели Путину трудно было пойти хоть на какой-то компромисс с чеченцами? С террористами? – все повторяет и повторяет Тукай Валиевич, отец теперь без сына. – Кому было нужно это его «упорство»?... Нам, например, не нужно... А мы ведь тоже граждане.

Тукай Валиевич – один, кто в этом доме на Волгоградском проспекте в Москве не плачет, говоря подобные слова. Роза Абдуловна, жена его, Таня, юная вдова Тимура, 87-летняя бабушка не могут сдерживать себя, думая о том, что теперь навсегда с ними. Вокруг взрослых, как маленькая ракета, носится светловолосая Сонечка, трехлетняя дочка Тимура, – ее третий день рождения Тимур уже не праздновал, потому что он был после «Норд-Оста».

Накрывают на стол, Сонечка влезает на стул с ногами – по-другому ей не достать, – берет самую большую чашку и... «Это папе. Она папина! Не занимать!» – чеканит слова твердо и бескомпромиссно. Бабушка Роза ей однажды объяснила, что папа теперь на небе, как и ее, бабушкин, папа, и что он не сможет больше приходить, но ребенок мал и никак не поймет, почему, собственно, «не может», если она, его любимая Сонечка, так его ждет...

– Я верил в силу государства, – говорит Тукай Валиевич. – Почти до самого конца этих трех суток захвата верил. Думал, спецслужбы что-то придумают, договорятся, пообещают, тумана наведут – и все разрешится... Не ожидал, честно говоря, что сделают так, как посоветовал Жириновский за сутки до штурма – напомню, он

сказал, нужно просто потравить всех газом, часа два, мол, поспят, встанут и побегут... Не проснулись. И не побежали.

...Вся жизнь москвича Тимура Хазиева оказалась связана как с музыкой, так и с Домом культуры Шарикоподшипникового завода на 1-й Дубровской улице – сюда он ходил с детства, в музыкальную студию «Лира», здесь и смерть нашел, поступив в оркестр мюзикла, арендовавшего именно этот ДК для представлений.

У родителей – Тукая и Розы – раньше была поблизости комната в коммунальной квартире, и два их сына – Эльдар (старший) и Тимур (младший) учились в ДК игре на аккордеоне. Педагоги советовали Тимурову продолжать занятия – талантливый был мальчик, и когда после десятого класса пришло время выбирать, то он, за год (!) пройдя почти самостоятельно, лишь с помощью своего педагога по аккордеону, курс музыкальной школы по ударным инструментам, поступил сначала в училище духового искусства, четыре курса которого также осилил за три года, а потом и в Академию музыки имени Гнесиных – знаменитую Гнесинку, о чем так мечтал.

Педагог звал его «рафинад» – имея в виду, что рафинированный, утонченный, интеллигентный, палочки барабанные держал по-особенному, аристократично...

Однако, параллельно с Гнесинкой, Тимур много работал – в духовом и симфоническом оркестрах Министерства обороны. Успел съездить с военным оркестром на гастроли в Норвегию, должен был играть и в Испании, но поездка была намечена на жизнь, которая планировалась после 23 октября.

– Вот, приготовила его форму... И фрак концертный, – твердо, чтобы не распускаться, говорит Роза Абдуловна, открывая шкаф. – Все никак не заберут... Из Министерства обороны.

Сонечка, пролетая мимо нас, тут же хватает фуражку с блестящей кокардой, водружает себе на голову и скачет по комнате: «Папина! Папина!». Таня, не в силах выдержать сцену, уходит прочь.

...Когда и Гнесинка была позади, Тимурову предложили поиграть еще и в оркестре «Норд-Оста». Это была его третья по счету работа, но он согласился. Потому что уже был женат, рос маленький ребенок, Таня пошла воспитательницей в детский садик (с соответствующей зарплатой, хоть и после Академии ритмического искусства, будучи актрисой и режиссером) – все ради Сонечки.

Можно, конечно, не верить ни во что – ни в мистику, ни в предчувствия. Но...

– За месяц до теракта Тимур перестал спать, – рассказывает Таня. – Я проснусь под утро, а он сидит. Спрашиваю: «Ложись, ну что ты маешься?». А он: «Тревожно мне что-то...».

В семье считали, что Тимур просто очень устал. Его день начинался рано-рано: он вез Сонечку с Таней в детский садик на машине. Оттуда сразу заезжал к родителям: позаниматься, его инструменты стояли тут – последнее время разрабатывал левую руку и радовался, что у него «все пошло», и еще пара лет, говорил Тане, и он станет классным ударником. Позанимавшись, опять вскакивал в машину и ехал на репетицию военного оркестра, а уж оттуда, в перерыве привезя дочку с женой домой из детского садика, отправлялся на «норд-остовский» спектакль. Возвращался домой ближе к полуночи, и с раннего утра все начиналось заново. Говорят: он производил впечатление человека, который очень спешит жить. Почему? Ведь только 27?... На этот вопрос теперь никто не ответит. Как и на другой: почему 23 октября Тимур оказался в «Норд-Осте»? Ведь – опять мистика...

– Это была среда, – рассказывает Таня. – Мы так установили дома, что среда – наш семейный свободный вечер. По средам в «Норд-Осте» обычно играл другой ударник, но именно в этот день он вдруг упросил Тимура подменить, потому что его девушка категорически потребовала в этот вечер быть с ней – спасла своего парня... А мой подменил – безотказный был человек – и погиб.

... – Поймите, не хочется же, чтобы вещи родного человека где-то валялись. Ведь так? – спрашивает Роза Абдуловна. – Вот мы и поехали ТУДА...¹³ Конечно, ни мобильного телефона – Тимур только-только стал вставать на ноги и купил его, ни новых его вещей.

...ТАМ, рядом с вещами, у Розы Абдуловны, конечно, случилась истерика – родителям отдали лишь его старую куртку с отпечатком армейской бутсы на спине и футболку. Больше ничего.

Мы очень стали простые – опростились за последние годы. А также опустились. Сильно заметно это – и все заметнее, по мере того как война на Кавказе продолжается, превращая многие табу в обычный быт. Убить? Нормально... Ограбить? Ну и что такого?... Трофеи? Закон. За преступления не осуждают не только в суде, но и в обществе. Все дозволено, что обычно было запрещено... Ведь,

¹³ в здании на Дубровке . – Прим. авт.

казалось, вся страна в эти страшные октябрьские дни захвата заложников в едином порыве – думала, как помочь, молилась, надеялась и ждала...

И – ничего не могла сделать: спецслужбы никого никуда не пропускали, уверяя, что все у них под контролем... И как теперь смириться, что часть этих «особо допущенных» в то же самое время просто выбирала себе трофеи? Поновее? И по размерчику?... Ведь так это выглядит со стороны – только так. И семьям погибших уже никогда не избавиться от памяти этих своих октябрьских чувств. Даже если им всем возьмут да и выдадут по миллиону долларов компенсации за понесенный моральный вред. Память останется навсегда.

...Впрочем, судя по футболке, Тимур в ней где-то на улице валялся. Роза Абдуловна так и не смогла отстирать эту нашу знаменитую московскую уличную грязь – полубензин, полумасло...

У Тимура, когда он в последний раз ушел на работу, в карманах было десять разных удостоверений личности с фотографиями – то, что он артист оркестра «Норд-Ост», что артист оркестра Министерства обороны, паспорт, водительские права... И в придачу – записная книжка с телефонами всех друзей и родственников...

Но в итоге 28 октября семья получила его тело с резиновой биркой, привязанной к руке, на которой значилось:

«№ 2551

Хамиев

Неизвест.».

– Как это могло произойти? – Спрашивает Роза Абдуловна. – Почему «Хамиев»? И почему если уж «Хамиев», то «неизвест.»? И почему мы его ТАК искали? Открой телефонную книжку, набери любой номер, спроси: «Кто такой Тимур Хазиев? Знаете такого?» И тут же бы дали наш телефон...

Мать Тимура имеет в виду день после штурма – длинный день 26 октября, который семье Хазиевых тоже теперь не забыть никогда.

– С утра до четырех вечера его фамилии не было нигде, ни в одном списке заложников, которые оглашали власти, – рассказывает Тукай Валиевич. – Когда мы уже объездили все морги и больницы, вдруг появляется... Небольшой список, человек на двадцать, и в нем Тимур, и там значится, что он жив, находится в 7-й больнице. Я позвонил жене, сказал: «Все в порядке». Мы от радости плакали, друзья нас поздравляли... Мы с Татьяной скорее поехали в больницу.

Но у ворот ее стоял охранник и никого не пускал – говорил, что запрет прокуратуры. Таня плакала. И охранник, сжалившись, шепнул Тукаю Валиевичу, что это плохо, что «ваш» здесь – значит, безнадега... Таня услышала и стала просить, чтобы пропустили внутрь, – охранник пожалел во второй раз и открыл ворота.

Внутри больничных коридоров было пусто, а потом им навстречу вышел милиционер с автоматом на пузе.

– Знаете, ну прямо человек без души, – говорит Таня. – Ни слова: «Крепитесь, держитесь». Прямо мне в лоб: «Он умер. Идите отсюда». Я, конечно, кричала минут двадцать. И тут сбежались врачи: «Кто вас сюда пустил?».

Когда Таня пришла в себя, стала просить разрешения попрощаться с Тимуром. До вскрытия. Ей отказали. Она все просила и просила. Милиционер парировал: «К Путину идите за разрешением». Появились те самые сотрудники прокуратуры, троица: «Ну, куда спешите? Еще успеете крышку гроба закрыть!». И еще: «Фамилия? Хазиев? Чеченец?».

Вот в этом и оказалась главная проблема Тимура Хазиева. Его татарскую фамилию правоохранители «на глазок» приняли за чеченскую, и все дальше пошло автоматически, в соответствии с господствующей идеологией.

Семья уверена теперь: причина смерти Тимура в том, что, приняв его за чеченца, ему намеренно не оказывали помощь. Когда мужчины Хазиевы забирали тело Тимура из морга, на груди было крупно написано: «9.30», время смерти, наступившей в 7-й больнице. И больше ничего на теле – ни одного следа от капельницы, либо укола, либо вентиляции легких... «Сверху» была установка чеченцев уничтожить, и Тимур, как «чеченцу», реанимация не полагалась. Четыре с лишним часа после штурма он просто лежал и умирал – установки о спасении не поступало... Тимура убила государственная идеология...

– Мы ничего не стоим в нашей стране. Мы – человеческий мусор. Вот и вся история о моем Тимурке, – последние Танины слова.

...Когда 26 октября Таня и Тукай Валиевич стояли под больничными воротами, в квартиру, где жили молодые Хазиевы, попытались пройти человек двадцать: и в форме, и в гражданке. Соседка выскочила и еле отбила: ей объяснили, что «по сигналу» из больницы, якобы тут проживал чеченец...

Что теперь делать семье Хазиевых? Утереться и умолкнуть?

– Когда мы, истцы, говорили обо всем этом в Тверском суде, – вспоминает Тукай Валиевич, – Горбачева делала вид, что не понимает, о чем мы. Она уверена: помогали всем без исключения.

Естественно, у Хазиевых на руках – справки о смерти, в которых отсутствует «причина смерти». Там пустое место. Ни намека, что вообще был теракт – то есть, в дополнение к госидеологии-убийце, против Тимура и его семьи работает госсистема юридического вымарывания вещественных доказательств.

– Но вы, наверное, спросили сотрудников прокуратуры, почему в графе «причина смерти» – прочерк?

– Конечно, 28 октября. И они объяснили, что это просто формальность, чтобы нам можно было быстро подготовиться к похоронам, а потом, мол, когда будут известны результаты вскрытия, «обязательно впишут»...

– Вписали?

– Нет. Конечно.

Это типичный ответ: у нас не ждут правды от власти, власть – источник в лучшем случае неприятностей, и это несмотря на все официально высокие рейтинги власти. Недавно в администрации президента создан специальный департамент по формированию «правильного» имиджа страны и президента за рубежом. Концепция улучшения данного имиджа – чтобы негатив о стране и Путине не слишком проникал за границу, и Россия хорошо смотрелась глазами иностранцев. Вот было бы здорово, чтобы, наконец, там же, при администрации, появился специальный департамент, сотрудники которого были в ответе за неуклонное улучшение имиджа страны и президента в глазах собственных граждан...

– Неужели Путин не мог уступить? Сказать: «Войну заканчиваю»? И наши были бы сейчас живы?... – Все повторяет и повторяет Тукай Валиевич. – Я хочу знать, кто виноват в нашей трагедии. И больше ничего я не хочу.

...Из последних их семейных новостей: недавно Таня завела Кирюшу и Фросю. Черепаху и кота. Чтобы было, к кому возвращаться. Сонечка, хоть и не понимает, что случилось с папой, – маленькая еще, а домой, где папы нет, идти после садика не хочет... Еще: недавно позвонили из реанимированного «Норд-Оста», предложили билеты на мюзикл, который с 8 февраля вновь поет и пляшет. Отказались, конечно, но там сказали, что в любой момент... Сомнительная затея:

изображать счастье на месте братской могилы. Какие же мы простые... Такие простые, что тошнит.

История третья.

Сираджи, яхта и все-все-все

Чеченцам теперь может позавидовать разве что сумасшедший – тем чеченцам, которые живут в нашей стране. И раньше-то было несладко, но в последнее время, после теракта, машина государственной мести крутится на последней, пятой, этнической скорости. Погромы и чистки под эгидой милиции стали рутиной. В один миг рушатся жизни, люди теряют жилье, работу и опору под ногами... А причина только одна: ты, он, она – чеченцы. Их жизнь в Москве и многих других городах не просто невыносима – с наркотиками, подброшенными в карманы, с патронами, вложенными в руки, и одновременным же отправлением на несколько лет в тюрьму – эта жизнь превратилась в кошмар изгоя наяву, в беспросветный тупик, по которому сколько ни топай туда-сюда, все равно никуда не придешь. И эти будни касаются всех – от семилетнего мальчика до восьмидесятилетнего старца.

... – Когда ОНИ заговорили по-чеченски, прервав второй акт, я поняла, что все очень серьезно. И будет совсем плохо. Я это сразу как-то очень четко поняла... – Яха Несерхаева, 43-летняя москвичка, по профессии и месту работы экономист, чеченка, родившаяся в Грозном, но давно перебравшаяся в столицу, 23 октября пошла посмотреть мюзикл «Норд-Ост». Давняя подруга Галя из северного города Ухты купила билеты на 13-й ряд партера и вытащила ее из дома. Яха – не любительница мюзиклов, но Галя очень просила составить ей компанию.

– А вы ИМ сказали, что вы – чеченка?

– Нет. Я боялась. Я не знала, как лучше: сказать или не сказать. Могли бы и застрелить за то, что чеченка на мюзикле.

Яха газа не увидела – хотя многие из заложников заметили белые клубы неизвестно чего. Яха просто услышала со своего места, как другие закричали: «Газ пустили!» И через несколько секунд отключилась.

Она пришла в себя только в больнице – тоже в 13-й, куда привезли тогда многих, например Ирину Фадееву, героиню первой истории, среди прочих. Яху очень сильно рвало, она мало что понимала, но вскоре перед ней появился следователь.

– Он спросил мое имя, фамилию, где живу и родилась, как попала на «Норд-Ост»... Потом пришли две женщины и забрали мою одежду на экспертизу, сняли отпечатки пальцев. Следователь пришел к вечеру и сказал: «У меня плохие новости». Первое,

о чем я подумала, было, что подруга, с которой я ходила на мюзикл, умерла. Но он: «Вы задерживаетесь за пособничество террористам». Это был шок. Но я встала и сама пошла за следователем – в больничных тапочках и халате. Сначала на двое суток меня привезли в 20-ю больницу¹⁴, где никто ни о чем не спрашивал, и лечения тоже не было. Собственно, меня вообще не лечили... В конце вторых суток в 20-й больнице опять пришел следователь – меня сфотографировали и записали образец голоса. Через несколько минут после этого визита принесли какое-то пальто и мужские ботинки, надели наручники, сказали: «Вам надо лечиться в другой больнице». Посадили в милицейскую машину, привезли минут на десять в прокуратуру, а потом – в тюрьму, в «Марьино»¹⁵. Вот так – в ботинках на босу ногу на три размера больше, в грязном мужском пальто, немытую и нечесаную неделю, меня привели в камеру. Надзирательница только и сказала: «Ну, чума болотная...».

– Вас в изоляторе допрашивали часто?

– Меня вообще не допрашивали. Я просто сидела и просила охранницу о встрече со следователем...

Яха говорит тихо, медленно, без всяких эмоций. Она вообще кажется маловменяемой. Если бы точно не знать, что Яха живая, можно подумать, что она мертва. Глаза расширены – смотрят в одну точку. Лицо неподвижно. На фотографии в паспорте – будто совсем иная женщина, другое выражение лица, там гордычка и красotka.

Впрочем, время от времени Яха все-таки пытается улыбнуться, но за две недели, проведенные в тюрьме, ее мышцы забыли, как складываться в улыбку. Она ведь там думала, что все, уже конец, и ее ничто не спасет, положение – хуже некуда по нашим временам. К тому же милиционеры, перевозившие ее из 20-й больницы в «Марьино» – и единственные, кто с ней разговаривал о ее будущем, пока ехали, – они-то ей и сообщили, что «она ответит за всех», поскольку террористов уничтожили, «она одна осталась»...

Но под занавес был хеппи-энд. Ведь так и положено в мюзиклах.

Друзья Яхи Несерхаевой, забившие тревогу, срочно нашли адвоката, тот сумел чудом пробить стену, казавшуюся абсолютно непробиваемой. И на десятые сутки

¹⁴ специальная больница закрытого, тюремного типа. – Прим. авт.

¹⁵ название московского женского изолятора временного содержания – Прим. авт.

Яху отпустили из тюрьмы. По нашим нынешним расистским временам следователи прокуратуры одного из округов столицы, работающие в составе следственно-оперативной группы по расследованию уголовного дела № 229133 (захват «Норд-Оста»), не найдя НИЧЕГО против Яхи, просто ОКАЗАЛИСЬ ЛЮДЬМИ – и не стали ничего придумывать, как многие другие их коллеги сегодня, когда им в руки попадают чеченцы, не принялись подтягивать обвинение к человеку, подбрасывать, издеваться, глумиться... То бишь, мстить чеченке только потому, что она – чеченка. И это теперь такая редкость среди нас...

Более того, объявив Яхе, что она свободна, еще и извинились перед ней, посадили в машину и отвезли домой. Спасибо старшему следователю, юристу первого класса В. Прихожих. А также сотрудникам ОВД «Богородское», которые выдали Малике, старшей сестре Яхи, срочно сорвавшейся из Грозного в Москву, чтобы помочь Яхе встать теперь на ноги, специальную бумагу, что она, Малика, может находиться в Москве, поскольку член ее семьи нуждается в постоянном уходе. Выдали, зная, что без этой бумаги чеченка в сегодняшней Москве не может выйти за порог – она будет сразу арестована...

...Аэлите Шидаевой – 31 год. Она – тоже чеченка, с начала нынешней войны живет с родителями и дочкой Хадижат в Москве. Аэлиту арестовали прямо на работе, в кафе у станции метро «Марьино». Она рассказывает свою историю спокойно и сдержанно, без слез и истерик, приветливо улыбаясь. И может даже показаться, что ничего особенного она не пережила. Правда, если не знать, что в тот момент, когда ее наконец вывели из отделения милиции «Марьинский парк» через семь часов бесконечных допросов, она тут же упала без сознания...

– Странно как-то было... Сначала один милиционер, как всегда, пообедал у нас в кафе – они у нас все обедают, отделение в ста метрах от нашей входной двери. И я никогда не скрывала от них, что чеченка, убежавшая из Грозного от войны. И этот милиционер поел и вышел... И тут же ворвались остальные – человек пятнадцать во главе с нашим участковым Васильевым, он меня тоже отлично знает. Всех поставили к стенке, обыскали, а меня забрали.

– А что «они» спрашивали?

– Какие у меня отношения с террористами? А я им объясняла: «Вы же все сами видели! Я была перед вашими глазами по 12 часов ежедневно, с 11 до 11!».

– А они?

– «С кем из террористов ты ходила в ресторан?»

– А я в Москве ни разу в ресторане и не была, у меня другой образ жизни. Мне говорили, что если я не сознаюсь в связях с террористами, то мне подкинут наркотики или оружие. Допрашивали по очереди. Мимо ходили какие-то мужики в форме и смотрели. Следователь тогда сказал, что если я не признаюсь в связях с террористами, то он отдаст меня этим ребятам «на съедение», а они только и ждут этого, потому что «у них все говорят».

Прямо в милиции Аэлите объявили, что с работы ее уже уволили. Следователь сказал, что они потребовали этого от хозяина кафе, иначе заведение закроют... А освободили ее только потому, что учительница русского языка Макка Шидаева, мама Аэлиты – ну, просто прирожденная правозащитница, она «поставила на уши всю Москву» (из лексики милиционеров отделения «Марьинский парк»). Макка позвонила на радиостанцию «Эхо Москвы», подключила знаменитого адвоката Абдулу Хамзаева и многих других, и, несмотря на то, что в отделении милиции продолжали талдычить, что Аэлиты «у них нет», все равно – под давлением вынуждены были ее освободить.

Аэлита сейчас не в шоке – нет, конечно. Она все понимает, только говорит, что надо уезжать из Москвы.

– Обратно в Чечню?

– Нет. За границу.

Макка – против этого. Нет, она не против, чтобы дочь увезла внучку – Хадижат надо учиться, вопреки всем бараевцам и супер-бдительной к чеченским девочкам московской милиции. Макка – против своего собственного отъезда, она не может себе представить, как станет жить не в России... Но точно так же не может понять, чего хочет эта Россия от Аэлиты, ее самой и Хадижат – трех поколений современных чеченских женщин? Взрослого – большая часть жизни которого прошла в СССР. Молодого – так и не пожившего всласть, только и знавшего, что бегать с места на место, от одной войны до другой. И совсем юного – всматривающегося пока, внимательно вслушивающегося во все то, что творится вокруг. И молчащего. Пока еще молчащего.

Классная руководительница Хадижат только что в явном смятении позвонила Аэлите и сказала: нужно принести справку, что Аэлита – мать-одиночка (а где взять такую справку?). А если справки не будет (все остальные документы в полном

порядке), то она, учительница, «и не знает, что делать»... Хадижат выкидывают из школы, девочке-чеченке, которую привезла семья в Москву, чтобы выучить (со школами в Чечне туго), после 26 октября 2002 года нет места в пятом классе столичной школы № 931.

– А я даже не могу понять, – говорит Аэлиита, – мое «материнское одиночество» – это «за» Хадижат или «против»? Кому тут доверять?...

...Абубакар Бакриев уже несколько лет занимал скромную техническую должность в организации, именуемой «Первый республиканский банк» – но теперь Абубакар совершенно свободен от всяких обязательств. И это случилось очень просто и буднично. Абубакара позвал заместитель председателя организации по безопасности и сказал: «Пойми правильно, из-за вас у нас будут проблемы. Пиши заявление по собственному желанию».

Сначала Абубакар не слишком поверил. Но начальник добавил, что «они» просят написать заявление задним числом – например, 16 октября, чтобы получилось прилично и никто бы не смог укорить, что уволили Бакриева по этническому посленордостовскому цензу в связи с тем, что он чеченец...

Вот как: палачи убивают (а увольнение сегодня для чеченца – смерть, другой работы не найти) – и еще хотят и понимания... Особый акцент нашей с вами современности: подойти к жертве и этак, прямо ей: «Жертва, я тебя убью не потому, что я – плохой, меня просто заставили, но ты, жертва, должна так все представить, что я и не палач вовсе...».

В один с Абубакаром день из банка уволили дагестанца – тоже добровольно-принудительно и задним числом. Он был на скромной должности, но на всякий случай его «зачистили» – чтобы никаких лишних вопросов банку уже и по поводу вообще выходцев с Кавказа не оказалось.

– Первый республиканский банк зачищен, – говорит Абубакар. – Правоохранительные органы могут спать спокойно. Мне 54 года. Куда идти, не знаю. Уже трижды приходила домой милиция, смотрели, как я живу с тремя детьми. Вы делаете нас врагами. И должны понимать, что нам ничего не остается, чтобы требовать независимости... Потому что где-то же должна быть земля, на которой мы смогли бы жить спокойно. Дайте нам, пожалуйста, любое место на земле. И мы там начнем жить...

...Исита Чиргизова и Наташа Уматгариева – чеченки, живущие в центре временного размещения вынужденных переселенцев в поселке Серебряники в Тверской области. Мы познакомились в 14-м отделении милиции Москвы. Исита оттирала чернила после дактилоскопии. Наташа плакала не переставая. Их только что отпустили – это свершилось чудо по нынешним временам, милиционеры сжалились.

Утром 13 ноября с женщинами случилась типичная современная чеченская история. Они приехали в Москву ранним поездом – за гуманитарной помощью в одну из правозащитных организаций. У этой станции, в двух шагах от входа в организацию, их и арестовали, потому что Наташа хромала – у нее открытая диабетическая язва на ноге, и значит, это подозрение на ранение, на то, что была боевичкой. А Исита – беременна на седьмом месяце, то есть живот уже очень заметен из-под куртки в том самом месте, где... были пояса у террористов-камакадзе. Только не смейтесь, но именно так объяснил причину задержания дежурный по 14-му отделению майор Любезнов, оказавшийся человеком вовсе не любезным и даже готовым, ради всеобщей антитеррористической безопасности страны, собственноручно ощупывать беременный живот чеченки, чтобы лично удостовериться в его «подлинности». Боже.

История с Иситой и Наташей закончилась хорошо – милиционеры лишь наговорили женщинам кучу гадостей про то, как «вы нас убиваете, а мы вас», да еще и не успел опозориться майор Любезнов, и к тому же удалось сделать две принципиальные в таких случаях вещи: во-первых, успеть перехватить женщин в отделении, пока их еще не увезли в СИЗО, и, во-вторых, убедить начальника 14-го ОВД Владимира Машкина (и он захотел быть убежденным), что люди иногда ходят за гуманитарной помощью и ходят они за ней именно потому, что бедны, лишены возможности работать и нет дома...

...Зара работала продавщицей овощей у станции метро «Речной вокзал». Хозяин рыночка подошел и сказал Заре: «С завтрашнего дня на работу выходи. Потому что чеченка». А Зара одна содержит семью – троих детей и мужа-туберкулезника. Ну, при чем тут, согласитесь, милиция?...

...Аслан Курбанов всю войну прожил в палаточном лагере в Ингушетии. Летом поехал поступать в институт в Саратов, потом перебрался в Москву, жил у своей тети Зуры Мовсаровой, аспирантки Московского авиационно-технологического

института, устроился работать и получил официальную регистрацию на право проживания в столице.

28 октября к ним домой пришли сотрудники уголовного розыска 172-го отделения милиции (район «Братеево»). Накануне Зура, по просьбе участкового, сама прошла процедуру дактилоскопии, и поэтому, когда милиционеры сказали, что Аслан всего лишь должен проехать с ними, чтобы снять отпечатки пальцев, никто в семье даже не насторожился. Аслан оделся и сел в милицейскую машину.

Через три часа Зура забеспокоилась: племянника все не было, и она пошла в отделение. Там ей сообщили, что Аслан арестован за то, что у него в кармане обнаружены наркотики. То есть, что выходит? Встал, оделся, положил в карман наркотики и поехал в милицию сдаваться?... Аслан успел крикнуть Зуре из «обезьянника», что его завели в комнату, достали из-под стола анашу, сказали: «Это будет твое. Потому что мы чеченцам жизни не дадим. И всех вас так засадим».

А Артур вообще-то даже не курит... 30 октября в тюрьме «Матросская Тишина» он отметил свое 22-летие...

...25 октября утром в квартиру московских чеченцев Гелагоевых ворвались милиционеры. Алихану, хозяину квартиры, надели наручники и увезли. Марем, его жена, бросилась за помощью в милицию – отделение «Ростокино». Но там сказали: «Наши сотрудники никуда не выезжали». Марем позвонила на радиостанцию «Свобода». Сообщение о похищении Алихана Гелагоева прошло в эфир, и к вечеру его отпустили: что-то там сработало...

Аслан рассказал, что в машине, куда его посадили, ему на голову надели мешок и долго били, пока ехали на Петровку – так называется улица Москвы, где располагается центральное городское милицейское управление. И орал: «Вы нас ненавидите, и мы вас ненавидим! Вы нас уничтожаете! И мы вас будем уничтожать!».

Но на Петровке Алихана уже не били, а много часов уговаривали подписать признание в том, что он был идейным организатором теракта в «Норд-Осте». (Так, собственно, и происходило все в сталинские годы). Причем признание было заранее составлено – как и тогда, и требовалось только подмахнуть его.

Алихан отказался. Но в обмен на свободу его все-таки заставили расписаться в том, что он «добровольно явился в ГУВД¹⁶ Москвы» и «претензий к сотрудникам не имеет»...

Расизм? Да. Ад? Конечно. Но еще и циничная имитация борьбы с терроризмом. Поэтому не верю ни в одну цифру, которую сегодня произносят милиционеры, рапортуя о ходе операции «Вихрь-Антитеррор»: мол, столько они поймали «пособников террористов». Эти цифры – липовые. Липовые милиционеры. Пишут липовые бумажки. На основании липовой работы.

А террористы-то в это время где? Что делают? А кто знает... У нашей милиции на них времени нет. Путин виноват в возврате в страну методов советского очковтирательства вместо работы.

... – Дознаватели в милиции меня успокаивали так, – рассказывает 36-летний Зелимхан Насаев, – «Ничего, три-четыре годика посидишь, и все. А может, и условно дадут. Подпиши, легче будет...».

Зелимхан живет в Москве уже несколько лет – его семья уехала от второй чеченской войны вслед за старшей сестрой Зелимхана Инной, давным-давно перебравшейся в столицу.

– Били в милиции?

– Конечно. В три ночи подняли и говорят: «Под пресс его». Через что-то твердое били по почкам и печени. Требовали, чтобы подписал признание. А я отказывался... Отвечал: «Прессуйте. Можете расстрелять, я на себя ничего не возьму». Все время говорили мне: «А зачем ты, чечен, сюда приехал? Твоя родина – Чечня. Вот и сиди там, со своей войной разбирайся». А я им: «Моя родина – Россия, и я – в своей столице». И они очень на это злились. Чтобы вывести меня из себя, один из милиционеров говорил: «Вот только что послал твою мать на три буквы».

Если бы знал тот оперуполномоченный в отделении «Нижегородская», кого он посылал на три буквы и шантажировал, и кого лупил и уламывал взять на себя преступление ради повышения его посленорд-остовской отчетности «борьбы с чеченским криминалом в столице»... А может, хорошо, что не знал...

Роза Магомедовна Насаева, между прочим, внучка, а Зелимхан, соответственно, правнук легендарной русской красавицы Марии-Марьям из семьи самих

¹⁶ *главное управление внутренних дел.* – Прим. авт.

Романовых, родственницы императора Николая Второго, как-то влюбившейся без памяти в офицера царской армии чеченца Ваху, сбежавшей с ним на Кавказ, вопреки воле семьи принявшей там мусульманство и имя Марьям, родившей ему пятерых детей, прошедшей с ним депортацию в Казахстан, схоронившей его там, вернувшейся в Чечню и умершей там в 60-е годы на правах почти что чеченской святой... В общем, красивая и известная на Кавказе история о российско-чеченской любви и дружбе, но не о ней сейчас речь... Потому что от оголтелой сегодняшней московской милиции, решающей свои проблемы под маркой общей трагедии, Зелимхана не может спасти ничто, пусть в нем течет хоть десять, из разных стран, императорских кровей. С Зелимханом – хоть он и на кусочек Романов, поступили так же, как поступают с остальными чеченцами.

Есть такие места в Москве, куда совсем не тянет. Дыры, одним словом: на задворках заводов, внутри промышленных зон и под высоковольтными линиями. Вот там и ищи чеченцев, пытающихся выжить в столице. Шоссе Фрезер – одно из таких мест – неудобная полоска асфальта, уходящая от Рязанского проспекта куда-то в промышленно-барачную, совсем не столичную даль, вдоль старых кирпичных пятиэтажек, с трудом похожих на жилье.

Собственно, они таковыми и не являются – согласно документам, тут цеха завода «Фрезер», которого, по сути, тоже давно не существует, он развалился вместе с перестройкой, его рабочие разбрелись, а заводское начальство живет тем, что собирает деньги с тех, кому сдает в аренду бывшие цеха и другие помещения. Вот в одном из таких бывших заводских помещений – грязном и разворованном, в 1997 году появились первые чеченские беженцы. Это были те, кто уходил от межвоенного начинающегося бандитского разгула в Чечне, главным образом члены семей оппозиции Масхадову и Басаеву. Руководство завода «Фрезер» разрешило им собственноручно восстановить «цеха», превратить их в жилье и платить дань за пользование напрямую руководству.

И до сих пор чеченцы там живут, и Насаевы – одни из них. Одна из 26 семей. Местная милиция знает всех отлично, никто тут ни от кого не бежит и не прячется, потому что ни у кого нет такого желания, да и бежать дальше им некуда...

Когда случился «Норд-Ост», милиция из отделения «Нижегородская» первым делом пришла сюда, разъяснив людям, что им сверху «спущен план» в виде 15

посаженных чеченцев «с каждой территории». Всех мужчин из 26 семей посадили в подогнанные автобусы и повезли на дактилоскопию.

Беда Зелимхана Насаева-Романова оказалась в том, что дома как раз-то его в этот момент и не оказалось, он повез очередную партию надомной работы (семья собирает дома ручки) и должен был взять детали для следующей порции...

Вскоре за потомком императорской семьи в бывший заводской барак приехали отдельно. Сказали: «На дактилоскопию». И Роза Магомедовна отпустила его спокойно. Волноваться семья стала несколько часов спустя, когда сын все никак не возвращался, и, наконец, мать и отец Насаевы, забеспокоившись, сами отправились в милицию, где им сообщили типичное: «У вашего сына в кармане – запал с гранатой. Мы его задержали».

– Я закричала: «Вы не имеете права! Вы же сами его увезли! Он же с вами вышел из дома! И ничего в карманах у него не было! Вокруг было полно свидетелей!» – рассказывает Роза Магомедовна. – Но милиционеры мне ответили: «Чеченцы для нас не свидетели». Мне стало так обидно... А кто же тогда мы? Не граждане?

В ту ночь мать ушла ни с чем. А когда вернулась утром, ей добавили: «Еще ваш сын торгует анашой. Помочь ему нельзя».

– Меня привезли и завели в кабинет, – говорит Зелимхан. – И слышу: «Ты героином торгуешь». Старший из них пакетик держит в руке и произносит: «Это уже твое». Мои руки – в наручниках, мне пакетик кидают в карман, я начинаю возмущаться. Тогда они: «Ну, тогда еще запал от лимонки...». И вижу, уже этот запал старший тряпочкой протирает, чтобы не было «чужих» отпечатков, мне в руки его сует и протоколирует. Я опять в крик: мол, не имеете права! А они мне говорят: «У нас разнарядка. Имеем. А если по-хорошему не согласишься помочь нам и взять дело на себя, то и твои родственники вслед за тобой пойдут, сейчас поедem к тебе с обыском и там найдем другую часть той же гранаты. Подписывай акт признания».

Зелимхан упорствовал и так ничего и не подписал. Били, обещали забить так, что ни одному адвокату «не покажем». Отпустили, потому что за Зелимхана заступились журналисты и депутат Думы Асламбек Аслаханов. Сидит теперь Зелимхан дома, в бараке, в глубокой депрессии – боится любого стука в дверь. Депрессия, собственно, главное качество всех чеченцев, которые живут рядом с нами. Нет ни одного оптимиста – ни среди молодых, ни среди старых. Не встречала. Все – апатичны и ждут от жизни самого плохого. Мечтают о загранице только

потому, что там есть шанс затеряться в разноликой космополитичной толпе и хранить главную свою тайну – национальность. Так глубоко, чтобы никто ее не тронул... До чего же мы все докатились...

– В стране – очередная милицейская античеченская вакханалия, – это точка зрения Светланы Ганнушкиной, главы общественного комитета помощи беженцам и вынужденным переселенцам «Гражданское содействие». Именно в этот комитет теперь идут за помощью люди – чеченцы, родственники тех, кого забрали, кого дактилоскопировали, кому подложили наркотики или патроны, кого выгнали с работы, кому пригрозили депортацией (господи, куда депортировать граждан России из столицы России?). Они идут к Ганнушкиной, потому что идти им больше некуда.

– Старт этой новой волне оголтелого государственного расизма, официально именуемого операцией «Вихрь-Антитеррор», – продолжает Светлана Алексеевна, – был дан сразу после штурма театрального комплекса на Дубровке. Чеченцев выкидывают отовсюду – главное, с работы и из квартир. Это сведение счетов с целым народом за действия конкретных лиц. Главный метод дискредитации по этническому признаку – фальсификация уголовных дел методом подброса наркотиков или патронов. Милиционеры выглядят «галантными», спрашивая жертв: «Тебе что? Наркотик? Или патрон?». Спасаются только те, у кого есть такие мамы, как Макка Шидаева. А у кого их нет?...

А мы что? Мы – народ?

...В чеченской семье – трое девочек. Одна поступила в музыкальную школу, две – нет, и родители попросили учительницу поступившей давать частные уроки на фортепиано двум непоступившим. На этой неделе учительница отказала в уроках. Директор музыкальной школы – в коллективе все, конечно, про все знали, запретила ей это делать, сказав, что так приказали из управления культуры, и если учительница будет продолжать ходить к чеченцам, то ею самой заинтересуются «в органах»...

Вот это уже мы... Мы – народ... Российский люд в большинстве своем соглашается с государственной ксенофобией и анти-расистскими акциями протеста на такой «антитеррор» не отвечает. Причина? Официальная пропаганда работает очень эффективно, и большинство разделяет убеждения Путина о коллективной ответственности народа за преступления, совершенные отдельными его

представителями. Потому что это просто – разделять подобные примитивные убеждения.

В России, таким образом, совершенно неясно, несмотря на идущую несколько лет войну, теракты, катастрофы и потоки беженцев: а что же власть действительно хочет от чеченцев? Чтобы они все-таки жили в составе России? Или – нет?

Напоследок – совсем уж простая история: про обычных, живущих в России людей, подверженных государственной истерии...

... – Тебе часто в школе замечания делают?

– Часто... – вздыхает Сиражди.

– И за дело?

– За дело... – опять вздыхает.

– А за какое?

– Я бегу-бегу по коридору, кто-то об меня стучается, и я всегда сдачи даю, чтобы меня не обижали, а потом меня спрашивают: «Это ты ударил?», и я всегда честно отвечаю: «Я», а другие не отвечают, и получаю замечания...

– Может, и тебе тоже не отвечать? Проще будет?

– Нельзя, – уж совсем тяжело вздыхает. – Я не девчонка. Если сделал, говорю: «Сделал».

«А вы знаете, что он старается таким образом подставить подножку кому-то из наших детей, чтобы ребенок обязательно ударился виском... И умер...».

О боже... Это уже не он о самом себе, а взрослые о нем. Не о спецназовце, натасканном на уничтожение террористов. А о семилетнем чеченском мальчике Сиражди Дигаеве – наблюдения вслух одной очень взрослой женщины, члена родительского комитета 2 «б» класса 155-й московской школы, где мальчик учится.

«А вы знаете, мой ребенок жалуется, что у Сиражди вечно ничего нет, а у меня есть, и я должен давать...» – это другой член того же комитета, мама.

Жалуется? А что тут жаловаться? И ДОЛЖЕН ДАВАТЬ, когда у другого, рядом, чего-то нет...

«Он всем мешает. Вы поймите! Мой сын объяснил мне, почему он не записал домашнее задание в классе. Потому что Сиражди так мычал, что он ничего не слышал... Сиражди неуправляем. Как все чеченцы. Поймите!» – говорит еще одна родительница.

В наших разговорах мы идем все дальше и дальше. Сидя в пустом школьном классе. Второклассники разошлись по домам – родительский комитет решает, как вычистить из школы маленького чеченца и «чтобы наши дети не учились плохому у возможного будущего террориста».

Наверное, вы думаете, что это ирония? А это, между прочим, цитата...

«Вы поймите нас правильно! Хотя он и чеченец, но мы на нации не делим... Нет! Мы просто хотим оградить наших детей».

Но от чего?... Однажды, в ноябре, родительский комитет 2-го «б» созвал классное собрание с целью предупредить папу и маму мальчика Сиражди, что в случае если они не примут к нему мер до Нового года, и он, «хоть и чеченец» (опять цитата), не станет себя вести до поставленного срока так, как это поведение понимает родительский комитет, то они обратятся в директору 155-й школы с требованием выгнать ребенка из школы.

«Ну, ответьте мне, ну почему они все в Москву лезут?» – наконец прет главное. Это одна из членов родительского комитета, уже спустя неделю-две, пытается объяснить, почему они ТАК решили.

А почему, собственно, и не в Москву?... Кто сказал, что этот город чем-то отличается от других? И что здесь живут такие особенные люди, приближение других граждан России к которым плохо сказывается на их самочувствии?

«Почему это вы говорите, что ИМ трудно! – почти кричит еще одна родительница. – А кто спросил, как трудно нам! И почему нашим детям легче, чем ЕМУ?».

Почему? Сиражди – мальчик, который родился в 1995 году в Чечне. Его мама Зулай, беременная, бегала под обстрелами и бомбежками, о которых она никого не просила... Бегала, потому что другого выхода не существовало в начале первой чеченской войны. И сегодня Зулай очень непросто видеть, что хоть и переехали они в столицу уже в 96-м и ее младший сынок почти всю его жизнь москвич, а все равно при салютах и грозе он очень пугается, прячется и плачет и не может объяснить, почему...

«Ах, так ОНИ еще и не чувствуют себя дома? – Всплывает раздраженный голос еще одного члена родительского комитета. – Так ОНИ еще и со своим уставом в наш монастырь! Нет уж!».

Дело в том, что Альви, папа Сиражди, придя на то собрание, выслушав все, что ему хотели сказать, тоже взял слово и посмел поделиться своей болью, пытаюсь

объяснить, что не так все просто в их московской жизни, что, его, отца, на глазах у детей милиционер тут матом посылает и заходит в их комнату в сапогах, и он, отец, ничего не может с этим поделать, и дети все видят...

Еще Альви тогда говорил, что главное, ради чего их семья здесь, а не в Чечне, несмотря на то, что тут им так неудобно, – это чтобы выучить своих детей не в условиях войны. И что Зулай – педагог-математик, торгует здесь на рынке, не умея торговать, а по ночам они вместе крутят куриные рулеты, а утром несут на продажу... Вся их с Зулай жизнь – только ради детей, чтобы они получили хорошее столичное образование...

«Нет, смотри! Вот ведь лезут прямо в центр Москвы! И чтобы квартира была за 500 долларов!» – так откомментировал папин душевный крик родительский комитет.

«Мы не хотели, чтобы моя дочь (сын) учились с ТАКИМ в одном классе». – Услышали приговор папа и мама на том собрании. И обиделись, конечно. А вы бы не обиделись?

«А что – мы не имеем права хотеть?...» – восклицали члены родительского комитета.

Конечно, имеее. Только кто сказал, что вы – не скинхеды? Самые натуральные? Даром что не бритоголово-замаскированные?

Стоит напомнить одну старую историю, прошлого века. Она начиналась похоже. Вот только закончилась по-другому. Когда в одну европейскую страну вошли фашисты, всем евреям было велено носить желтые звезды для простоты определяемости. И тогда желтые звезды носили все горожане, чтобы спасти... И евреев. И себя – от того, чтобы не превратиться в фашистов. И их король был вместе с ними...

У нас же в Москве теперь все наоборот. Когда власть вдарил по чеченцам, живущим рядом с нами, мы не носили своих желтых звезд из солидарности с ними. И более того, занялись прямо противоположным: мы играем в «нацию победителей», мы выжигаем на их спинах «знаки отличия». Мы делаем так, чтобы чувство изгоя не покидало Сиражди никогда.

...Мальчик показывает мне свою тетрадку по русскому – я его об этом прошу. Там – весь джентльменский набор. То «2», то «3». Да и пишет Сиражди неаккуратно, о чем ему почти на каждом тетрадном развороте напоминает Елена Дмитриевна, его первая учительница, выводя слова наставлений своим натренированным

каллиграфическим почерком (35 лет педагогического стажа, и все в начальной школе)...

Она, Елена Дмитриевна, не поддержала родительский комитет в его стремлении избавиться от чеченского мальчика. Но и не «нашила желтых звезд» – не запретила категорически. Хотя и могла это сделать, прекратив гонения семьи Дигаевых силами нашей пресловутой «общественности».

...Сиражди крутится волчком – вообще-то ему совсем не хочется показывать тетрадку по русскому, он все стремится ее всяким хитрым способом подменить на тетрадку по математике, потому что там у него дела куда лучше. Сиражди – обычный мальчик, неподселимый и моторный, и, главное, ему очень хочется выглядеть самым лучшим. А кто, собственно, сказал, что все должно быть по-другому?... Скромненьким? Тише воды? Ниже травы? Как того хочет родительский комитет, раз Сиражди – «чеченец»?...

Впрочем, и тетрадь по математике ему быстро надоедает. Он обещает нарисовать «меч и человека», для чего на скорости – он все делает на скорости – удаляется. А вскоре уже несет альбом с нарисованными контурами какого-то силача с крепкой мускулатурой из «Властелина колец». И меч «со светом»... Свет у Сиражди – это что-то этакое, слегка намалеванное желтым карандашом. А кто сказал, что есть каноны для изображения света?

«Вы знаете, мы ведь хотели ему только добра, – так сказали родители 2-го «б», поняв, что историей, которую они организовали против маленького чеченского мальчика под марку норд-остовских общественных настроений, заинтересовались журналисты. – Только добра...».

Но поверит ли в это «добро» Сиражди? Ведь он действительно дерется на переменах. И краски на уроке рисования в стену швыряет. И подножки одноклассникам ставит. И тем чаще это делает, чем больше ему доказывают, что во 2-м «б» он чужой...

Вот это и есть наши обычные будни после «Норд-Оста». Прошли месяцы, и постепенно выяснилось, что из ряда вон выходящая трагедия... Выгодна. Да-да, просто-напросто выгодна. И очень многим. И по самым разным причинам.

Начиная с президента с его природно-посконным цинизмом, который принялся откровенно состригать с этого ужаса со смертельным исходом лакомые

международные дивиденды в собственную пользу, а также не брезговать и внутрироссийским пиаром на чужой крови.

И заканчивая школьными размовками в небольшой школе и рядовыми милицейскими работниками, с удовольствием подтягивающими свою «антитеррористическую» отчетность к Новому году ради получения премиальных. Оголтелый античеченский шовинизм и погромы первых дней после «Норд-Оста» переплавились в прагматичный стойкий расизм.

...«Так нам брать в руки оружие?» – спрашивают одни мужчины, и слышно, как в бессилии скрипят их зубы. «Все-о-о, не мо-гу-у-у!» – Стонут другие и падают головой в колени. Слабость, конечно. Которая им совсем не пристала – ведь на них смотрят их дети. Но что же делать?